

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**KOŞULLU ÖZ-DEĞER, RİSKLİ İNTERNET
DAVRANIŞLARI VE SİBER ZORBALIK/MAĞDURİYET
ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yüksel EROĞLU

**Enstitü Anabilim Dalı: Eğitim Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : Eğitimde Psikolojik Hizmetler**

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Neşe GÜLER

MAYIS - 2011

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**KOŞULLU ÖZ-DEĞER, RİSKLİ İNTERNET
DAVRANIŞLARI VE SİBER ZORBALIK/MAĞDURİYET
ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yüksel EROĞLU

Enstitü Anabilim Dalı : Eğitim Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : Eğitimde Psikolojik Hizmetler

Bu tez 26/05/2011 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Neşe GÜLER

Yrd. Doç. Dr. Funca AYAS

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Barış HORZUM

Jüri Başkanı

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Yüksel EROĞLU

23.04.2011

ÖNSÖZ

Bu araştırmada internet kullanım sıklığı, riskli internet davranışları, siber zorbalık ve koşullu öz-değer arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda siber zorbalığı internet kullanım sıklığının, riskli internet davranışlarının ve dışsal öz-değer alanlarının pozitif yönde, içsel öz-değer alanlarının ise negatif yönde yordadığı görölmüştür. Araştırmanın tamamlanmasında birçok kişinin katkısı olmuştur.

Gerek araştırma sürecinde gerekse akademik süreçte desteklerini hep yanımda hissettiğim, yetişmemde büyük emeği olan ve gerek kişilikleriyle gerekse akademik birikimleriyle akademik yaşamımda bana her zaman örnek olacak olan değerli hocalarım Sayın Yrd.Doç.Dr. Bayram ÇETİN ve Yrd.Doç.Dr. Neşe GÜLER'e en içten saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

Zorbalık kavramıyla tanışmamı sağlayan ve tez sürecinde bana her yönden destek olan Sayın Yrd.Doç.Dr. Erkan YAMAN'a, yapısal eşitlik kavramına ilgi duymamda önemli katkıları olan Sayın Yrd. Doç.Dr. Ahmet AKIN'a, tez sürecinde tezimi okuyarak bana önerilerde bulunan Sayın Yrd.Doç.Dr. Tuncay AYAS'a, anketleri uygulamamda büyük yardımları dokunan Sayın Yrd.Doç.Dr. Mustafa KOÇ, Yrd.Doç.Dr.Murat İSKENDER, öğretim görevlisi Mehmet GEDİZLİ, araştırma görevlileri Tuğba Seda ÇOLAK, Betöl DÜŐÜNCELİ ve Zeynep DEMİRTAŐ'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

En zor zamanlarımda hep yanımda olan ve yaşamımın en zor dönemi sayılabilecek bir süreçte desteklerini benden esirgemeyerek bu tezi yazmamda dolaylı katkıları bulunan Kanada Eğitim Uygulama Okulu Hemşiresi Sayın Sevim PEPSOY'a ve onun değerli ailesine ve Kanada Eğitim Uygulama Okulu Müdür Yardımcısı Sayın Nesri GİRĞİN'e en içten teşekkür ve minnettarlıklarımı sunarım.

Son olarak bu araştırmayı yapabilecek konuma gelmemde büyük emeği olan, benden desteklerini ve güvenlerini hiçbir zaman esirgemeyen sevgili anneme, babama ve ağabeylerime sevgi ve saygılarımı sunarım.

Yüksel EROğLU

26.04.2011

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iv
TABLO LİSTESİ	v
ŞEKİL LİSTESİ	vi
ÖZET	vii
SUMMARY	viii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	9
1.1.Siber Zorbalık.....	9
1.1.1.Siber Zorbalığın Tanımı.....	9
1.1.2. Siber Zorbalığın Türleri	13
1.1.3. Siber Zorbalık Araçları	17
1.1.4.Siber Zorbalığın Cinsiyet, Yaş, Sosyo-Ekonomik Düzey ve Kullanılan Araçlar Açısından Yaygınlığı	21
1.1.5.Siber Zorbalığın Nedenleri.....	26
1.1.6. Siber Zorbalığın Etkileri	27
1.2. Riskli İnternet Davranışları	31
1.2.1. İnternetin Riskli Kullanımı ve Siber Zorbalık	40
1.3. Koşullu Öz-Değer Modeli.....	40
1.3.1. Koşullu Öz-Değer ve Problem Davranışlar	48
1.3.2. Koşullu Öz-Değer ve Davranışsal Düzenleme	50
1.3.3. Koşullu Öz-Değer ve Kültür.....	52
1.3.4. Koşullu Öz-Değer İle İlgili Araştırmalar	53
1.4. Alanyazın Taramasının Sonucu	56
BÖLÜM 2: YÖNTEM	58
2.1. Araştırmanın Modeli	58
2.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	58
2.3. Araştırmada Kullanılacak Veri Toplama Araçları	58
2.3.1. Kişisel Bilgi Formu.....	59
2.3.3. Riskli İnternet Davranışları Anketi.....	59

2.3.4. Yenilenmiş Siber Zorbalık Envanteri	60
2.3.5. Koşullu Öz-Değer Ölçeği	61
2.4. Verilerin Toplanması	63
2.5. Verilerin Analizi.....	64

BÖLÜM 3: BULGULAR..... 65

3.1. Katılımcıların Siber Zorbalık Puanlarının Cinsiyet, Yaş ve Ailenin Aylık Geliri Açısından Farklılaşmasına İlişkin Bulgular	65
3.2. Katılımcıların Siber Mağduriyet Puanlarının Cinsiyet, Yaş ve Ailenin Aylık Geliri Açısından Farklılaşmasına İlişkin Bulgular	67
3.3. Riskli İnternet Davranışları, Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet, ve Koşullu Öz-Değer Ölçeği'nin Alt Boyutları Arasındaki İlişkilere Yönelik Bulgular.....	69
3.4. Siber Zorbalıkla İlişkili Davranışların, Riskli İnternet Davranışları, İçsel Öz-Değer Alanları ve Dışsal Öz-Değer Alanları Tarafından Yordanmasına İlişkin Yapısal Model Analizi	70

BÖLÜM 4: TARTIŞMA..... 79

4.1. Katılımcıların Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanları Cinsiyete Göre Anlamli Bir Farklılık Göstermektedir.....	79
4.2. Katılımcıların Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanları Yaşa Göre Anlamli Bir Farklılık Göstermemektedir.....	80
4.3. Katılımcıların Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Ailenin Aylık Gelirine Göre Anlamli Bir Farklılık Göstermemektedir.	80
4.4. Öz-Değerin Fiziksel Görünüm Alanında Yapılandırılması Riskli İnternet Davranışlarıyla Pozitif Yönde İlişkilidir.....	81
4.5. Öz-Değerin Erdem Alanında Yapılandırılması Riskli İnternet Davranışlarıyla Negatif Yönde İlişkilidir.	82
4.6. Öz-Değerin Aile Desteği Alanında Yapılandırılması Riskli İnternet Davranışlarıyla Negatif Yönde İlişkilidir	82
4.7. Riskli İnternet Davranışları Siber Zorbalıkla İlişkili Davranışlar (Siber Zorbalık/Mağduriyet) Örtük Değişkenini Pozitif Biçimde Yordamaktadır.	83

4.8. İçsel z-Değer Alanları Siber Zorbalıkla İlişkili Davranışları Negatif Yönde Yordamaktadır.	84
4.9. Dışsal z-Değer Alanları Siber Zorbalıkla İlişkili Davranışları Pozitif Yönde Yordamaktadır.	85
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	88
KAYNAKÇA	89
EKLER.....	105
ZGEMİş.....	106

KISALTMALAR

A.B.D	:Amerika Birleşik Devletleri
PDA	:Personal Digital Assistant
GPS	:Global Positioning System
TÜBİTAK	:Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
ODTÜ	: Ortadoğu Teknik Üniversitesi
SMS	: Short Message Service
MMS	: Multimedia Messaging Service
GSM	: Global System for Mobile Communications
EMS	: Enhanced Messaging Service
R	: Riskli İnternet Davranışları
D	: Dışsal Öz-değer Alanları
İ	: İçsel öz-değer alanları
SZ	: Siber Zorbalık
SM	: Siber Mağduriyet
Re	: Rekabet
OA	: Onay Alma
AD	: Aile Desteği
A	:Akademik Yeterlik
E	:Erdem
SZİD	:Siber Zorbalıkla İlişkili Davranışlar

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Örneklemin Sosyo-Demografik Özellikleri.....	58
Tablo 2: KÖDÖ'nün Alt Ölçekleri, Depresyon, Anksiyete, Stres ve Özerklik Arasındaki İlişkiler	63
Tablo 3: Cinsiyet, Yaş ve Ailenin Aylık Gelirine Göre Siber Zorbalık Puanlarının Betimsel İstatistikleri	65
Tablo 4: Yaşa, Cinsiyete ve Ailenin Aylık Gelirine Göre Siber Zorbalık Puanlarının ANOVA Sonuçları.....	66
Tablo 5: Cinsiyet, Yaş ve Ailenin Aylık Gelirine Göre Siber Mağduriyet Puanlarının Betimsel İstatistikleri	67
Tablo 6: Yaşa, Cinsiyete ve Ailenin Aylık Gelirine Göre Siber Mağduriyet Puanlarının ANOVA Sonuçları	68
Tablo 7: Riskli İnternet Davranışları, Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet ve Koşullu Öz-Değer Ölçeği'nin Alt Ölçekleri Arasındaki İlişkiler.....	69
Tablo 8: Yapısal Eşitlik Modeline İlişkin Standardize Edilmemiş Regresyon Matrisi	74
Tablo 9: Yapısal Eşitlik Modeline ilişkin Belirleme Katsayıları	75
Tablo 10: Riskli İnternet Davranışlarının, İçsel ve Dışsal Öz-Değer Alanlarının Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Üzerindeki Toplam Etkisi	77
Tablo 11: Riskli İnternet Davranışları, İçsel ve Dışsal Öz-Değer Alanları ve SZİD Arasındaki Korelasyon Matrisi	78

ŞEKİL LİSTESİ

- Şekil 1:**Tanrı Sevgisi alt ölçeğine ait detrended normal olasılık grafiği 70
- Şekil 2:**Riskli internet davranışları, içsel ve dışsal öz-değer alanları ve siber zorbalıkla ilişkili davranışlar arasındaki ilişkiye yönelik yapısal model analizi 73

Tezin Başlığı: Koşullu Öz-Değer, Riskli İnternet Davranışları ve Siber Zorbalık/Mağduriyet Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	
Tezin Yazarı: Yüksel EROĞLU Danışman: Yrd.Doç.Dr. Neşe GÜLER	
Kabul Tarihi: 26.05.2011	Sayfa Yapısı: viii(ön kısım)+104(tez)+2(ekler)
Anabilimdalı: Eğitim Bilimleri	Bilimdalı: Eğitimde Psikolojik Hizmetler
<p>Bu araştırmanın temel amacı riskli internet davranışları, içsel ve dışsal koşullu öz-değer alanlarının siber zorbalık/mağduriyet üzerindeki etkisini incelemektir. Araştırmanın diğer amacı ise siber zorbalık ve mağduriyetin cinsiyete, yaşa ve ailenin aylık gelirine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemektir.</p> <p>Bu araştırmaya Sakarya Üniversitesi'nin çeşitli bölümlerinde okuyan 505 öğrenci katılmıştır. Katılımcıların 360 tanesi kız, 145 tanesi ise erkektir. Katılımcılara Kişisel Bilgi Formu, Koşullu Öz-Değer Ölçeği, Riskli İnternet Davranışları Anketi ve Revize Edilmiş Siber Zorbalık Envanteri uygulanmıştır.Kişisel bilgi formu yaş, cinsiyet ve ailenin aylık geliriyle ilgili üç soru içermektedir. Koşullu Öz-Değer Ölçeği Crocker ve diğerleri (2003) tarafından geliştirilmiş ve Çetin ve diğerleri (2011) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır.Ölçekyedi alt boyuttan oluşmaktadır: Akademik yeterlik, Tanrı sevgisi, erdem, fiziksel görünüm, aile desteği, rekabet, onay alma. Her bir alt boyuttan alınan toplam puanın yükselmesi öz-değerin o alanda yapılandırılma düzeyinin yüksekliğine işaret etmektedir. Ölçeğin bütünü için toplam puan elde edilememektedir. Revize Edilmiş Siber Zorbalık Envanteri Topçu ve Erdur-Baker (2010) tarafından geliştirilmiştir. Envanter siber zorbalık ve siber mağduriyet olmak üzere iki paralel formdan oluşmaktadır. Siber zorbalık formundan alınan puanın yükselmesi siber zorbalık düzeyinin, siber mağduriyet formundan alınan puanın yükselmesi ise siber mağduriyetin yüksekliğine işaret etmektedir. Riskli internet davranışları anketi araştırmacı tarafından geliştirilmiş ve 28 maddeden oluşmaktadır.</p> <p>Riskli internet davranışlarının ve içsel ve dışsal öz-değer alanlarının siber zorbalıkla ilişkili davranışlar üzerindeki etkisi yapısal eşitlik modellemesi yoluyla incelenmiştir. Yapısal eşitlik modelinde içsel öz-değer alanları erdem ve aile desteği, dışsal öz-değer alanları ise akademik yeterlik, onay alma ve rekabet değişkenlerinden oluşturulmuştur. Ayrıca koşullu öz-değer alanları, riskli internet davranışları, siber zorbalık ve siber mağduriyet arasındaki ilişkileri incelemek için Pearson korelasyon katsayısı kullanılmıştır. Siber zorbalık ve siber mağduriyetin cinsiyete, yaşa ve ailenin aylık gelirine göre farklılaşma düzeyini belirlemek için üç yönlü ANOVA kullanılmıştır.</p> <p>Araştırmadan elde edilen bulgular araştırmanın hipotezlerini desteklemektedir. Modelin uyum iyiliği indeksleri ($\chi^2/sd= 2.80, p=.000$ RMSEA=.06, % 90 RMSEA CI= .055-.064, CFI=.92, TLI= .91, RMR=.06 ve SRMR=.06) modelin kabul edilebilir düzeyde olduğunu göstermektedir. Yol analizi sonuçlarına göre riskli internet davranışları ve dışsal öz-değer alanları siber zorbalığı/mağduriyeti pozitif, içsel öz-değer alanları ise negatif yönde yordamaktadır. Kurulan yapısal eşitlik modeli siber zorbalığın/mağduriyetin %42'sini açıklamaktadır. Üç yönlü ANOVA sonuçları siber zorbalık ve mağduriyetin yalnızca cinsiyete göre farklılaştığını, ancak yaşa ve ailenin aylık gelirine göre ise farklılaşmadığını ortaya koymuştur.</p>	
Anahtar Kelimeler: Siber zorbalık, riskli internet davranışları, koşullu öz-değer	

Title of the Thesis: The Investigation Relationships Among Contingencies of Self-Worth, Risky Internet Behaviors, and Cyberbullying/Cybervictimization

Author: Yüksel EROĞLU

Supervisor: Assist.Prof.Dr.Neşe GÜLER

Date: 26.05.2011

Nu.of pages: viii(pre.text)+104(main body) + 2(app.)

Department: Educational Sciences **Subfield:** Psychological Counseling and Guidance

The aim of this study is to investigate relationships among risky internet behaviors, internal and external contingencies of self-worth, and cyberbullying and cybervictimization. The another aim of this study is to investigate gender, age and family income differences in cyberbullying and cybervictimization.

505 undergraduate students from different departments of University of Sakarya took part in this study. Of the participants, 360 were female and 145 were male. The Socio-demographic Form, the Contingencies of Self-Worth Scale, the Risky Internet Behaviors Questionnaire, and the Revised Cyberbullying Inventory were used in this research. Socio-demographic form includes three questions in relation to gender, age, and family income. The Contingencies of Self-Worth Scale was developed by Crocker and colleagues (2003) and translated into Turkish by Çetin and colleagues (2011). This scale consists of seven subscales. These subscales are academic competency, God'love, virtue, family support, appearance, competency, and approval. On each subscale higher scores indicate that basing self-worth on that subscale is higher. It can not be computed total score for scale. The Revised Cyberbullying Inventory was developed by Topçu and Erdur-Baker (2010). Revised Cyberbullying Inventory consists of two paralel forms; one for cyberbullying and one for cybervictimization. In cyberbullying form, higher scores indicate more frequent cyberbullying experience. On the other hand, higher scores indicate more frequent cybervictimization experience. Risky Internet Behaviors Questionnaire was developed by researcher. It includes 28 items.

To predict cyberbullying and cybervictimization from risky internet behaviors, external and internal contingencies of self-worth structural equation modelling was used. In structural equation modelling, academic competency, approval, and competency were explained by external contingencies of self-worth. On the other hand virtue and family support were explained by internal contingencies of self-worth. Also relationships among domains of contingencies of self-worth, risky internet behaviors, cyberbullying and cybervictimization were calculated using Pearson correlations. Gender, age and family income differences in cyberbullying and cybervictimization were examined using three way ANOVA.

The overall results of this research supported basic assumptions of this study. The goodness of fit indices ($\chi^2/df= 2.80$, $p=.000$ RMSEA=.06, % 90 RMSEA CI= .055-.064, CFI=.92, TLI= .91, RMR=.06 ve SRMR=.06) indicated that the model were accepted fit. According to path analysis results, cyberbullying/cybervictimization was predicted positively by external contingencies of self-worth and risky internet behaviors and negatively predicted by internal contingencies of self-worth. The model explained 42% variances of cyberbullying/cybervictimization. According to three way ANOVA results, cyberbullying and cybervictimization differentiated only in relation to gender and did not differentiate related to age and family income.

Keywords: Cyberbullying, risky internet behaviors, contingencies of self-worth

GİRİŞ

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte bilişim ve iletişim teknolojileri gençlerin yaşamının önemli bir parçası haline gelmiştir. Slonje ve Smith (2008) gençlerin özellikle interneti ve cep telefonunu yaygın olarak kullandığını ifade etmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan bir araştırma internet kullanan gençlerin sayısının 2000 yılından 2008 yılına kadar % 129 arttığını göstermektedir (Internet World Stats, 12.10.2010). Lenhart (2009) Yüksek Öğrenim Araştırmaları Enstitüsü'nün verilerine dayanarak yaptığı araştırmasında Amerika Birleşik Devletleri'ndeki üniversiteli gençlerin % 94'ünün interneti seyrek olarak kullandığını, % 74'ünün haftada en az dört saat internete girdiğini ve % 42'sinin zamanının büyük kısmını internette sosyal arkadaşlıklar kurmaya ayırdığını ifade etmiştir. Gençlerin yaygın olarak kullandığı bir başka iletişim aracının cep telefonu olduğu dikkati çekmektedir. Patchin ve Hinduja (2006) A.B.D.'de genç nüfusun 150 milyondan fazlasının, Campbell (2005) ise dünya genelinde yaklaşık 2 milyar kişinin cep telefonu kullandığını belirtmektedir.

Willard (2007) gençler arasında son dönemlerde özellikle PDA(personal digital assistant) kullanımının yaygınlaştığından bahsetmektedir. Türkçeye cep bilgisayarı olarak çevrilebilecek PDA'lar isim ve adreslerin saklanabildiği bir veri tabanı, not defteri ve iletişim kurmayı sağlayan bölümlerden oluşmaktadır. PDA'lar bireylere internete bağlanma, video ve fotoğraf çekme, dosya, doküman alma ve gönderme ve iletişim kurma fırsatı sunmaktadır. Cep telefonu, GPS, görüntülü konuşma, Bluetooth üzerinden internete bağlanabilme gibi özelliklere sahip olan örneklerinin üretilmesi cep bilgisayarı kullanımını gittikçe yaygınlaştırmaktadır (Wikipedia, 01.06.2011). Patchin ve Hinduja (2006) gençlerin %74'ünün Palm ve Blackberry tarzı kablosuz teknolojileri kullandığını belirtmektedir.

Türkiye'ye gelindiğinde gençlerin yaklaşık %80'inin interneti kullandığı ve cep telefonu aracılığıyla iletişim kurduğu görülmektedir (Erdur-Baker ve Kavşut, 2007). Türkiye İstatistik Kurumu (2010) tarafından yapılan Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması sonuçlarına göre ise hanelerin %30'u internet erişimine sahiptir. Tübitak ve Odtü işbirliğiyle 2000 yılında yapılan Bilgi ve İletişim Teknolojileri Yaygınlık Anketi bilişim ve iletişim teknolojilerinin kullanımının hızla arttığına dair

önemli ipuçları sunmaktadır. Bu araştırmada Türkiye’de cep telefonu kullanım oranı %50.2 olarak bulunmuştur. Aynı araştırmada internete bağlanma oranı %7, cep bilgisayarı kullanma oranı ise %1.8 olarak bulunmuştur (basin.tubitak.gov.tr, 01.06.2011). Bu iki araştırmanın sonuçları karşılaştırıldığında, bilişim ve iletişim teknolojileri kullanımının artma hızı daha iyi anlaşılacaktır.

Sosyalleşme ve iletişim aracı olarak kullanılan bilişim ve iletişim teknolojileri gençler arasında yeni bir kültürün oluşmasına yol açmıştır. Bu kültürün oluşmasında bilişim ve iletişim teknolojilerine ulaşmanın kolaylaşması ve bilişim ve iletişim teknolojilerinin gittikçe artan kullanımı önemli rol oynamaktadır. Öyle ki yeni arkadaşlıklar ve bunu sürdürme bilişim ve iletişim teknolojileri aracılığıyla meydana gelmektedir (Yaman ve diğ., 2011). Özellikle bilişim ve iletişim teknolojilerinin bireylere kimliğini gizleyerek iletişim kurma olanağı vermesi,yüz yüze ortamlarda insanlarla konuşmaktan çekinen bireylerin iletişim sırasında kendilerini özgür hissetmelerine ve kendilerini rahatça ifade etmelerine izin vermektedir. Ayrıca bilişim ve iletişim teknolojileri bireylerin birçok konu hakkında kolayca bilgi edinmelerini sağlamakta ve yaratıcılıklarını ve üretkenliklerini sergilemede bireylere yeni fırsatlar sunmaktadır (David-Ferdon ve Hertz, 2007).

Bilişim ve iletişim teknolojilerinin bireylere diğer bireylerle eş zamanlı iletişim kurma olanağı verme, bireylerin bilgi kaynaklarına hızlı bir şekilde ulaşmasını sağlama ve sosyalleşmeleri için onlara fırsatlar sunma gibi birçok olumlu yönü olmasına rağmen beraberinde getirdiği birçok olumsuz durum da bulunmaktadır (Lenhart ve diğ., 2005). Bu olumsuz durumlara örnek olarak siber dolandırıcılık, çocukların cinsel açıdan istismarının kolaylaşması (grooming, çocuk pornografisi ve sexting), bireyleri sağlıksız biçimde yaşamaya, şiddete veya uyuşturucuya yönelten grupların bilişim ve iletişim teknolojileri aracılığıyla daha çok kişiye ulaşabilmesi ve siber zorbalık verilebilir.

Scaglione ve Scaglione (2006)’a göre siber zorbalık bilişim ve iletişim teknolojilerinin hızla yaygınlaşması sonucu geleneksel zorbalığın sanal ortama taşınmasıyla ortaya çıkmıştır. Siber zorbalık, bir birey veya grubun bilgi ve iletişim teknolojilerini diğer bireylere zarar vermek amacıyla kötü niyetle ve tekrarlayan biçimde kullanması olarak tanımlanmaktadır (Belsey, 2008).

Siber zorbalık çeşitli bilişim ve iletişim araçları yoluyla gerçekleştirilmektedir. Smith ve diğerlerine (2006) göre siber zorbalık içeren davranışlar; SMS (short message service- kısa ileti) yoluyla, cep telefonu kamerası aracılığıyla video ve resim çekilerek, cep telefonuyla diğer bireyleri rahatsız ederek, sohbet odalarında, e-posta yoluyla, anlık mesajlaşma sırasında veya web siteleri aracılığıyla gerçekleştirilebilmektedir.

Siber zorbalıkla cinsiyet arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalardan bazıları (Hinduja ve Patchin, 2008; Topçu ve diğ., 2008) siber zorbalığa karışma açısından kızlar ve erkekler arasında herhangi bir farklılık bulunmadığını, bazıları (Vandebosch ve VanCleemput, 2009; Williams ve Guerra, 2007; Arıca ve diğ., 2008; Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Dilmaç, 2009) ise erkeklerin daha çok siber zorbalık yaptığını ortaya koymuştur. Buna karşın diğer bir grup araştırmacı (Slonje ve Smith, 2008; Wolak ve diğ., 2006; Pörhölä, 2009) kızların daha çok siber zorbalık yaptığını ortaya koymuştur.

Siber zorbalıkla yaş arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar siber zorbalık oranının ergenliğin başlangıcında düşük bir seyir izlediğini (Hinduja ve Patchin, 2008; Lenhart, 2009; Ybarra ve Mitchell, 2004a) ve 14-15 yaşlarına doğru yükselişe geçtiğini (Lenhart, 2009; Kowalski ve Limber, 2007; Slonje ve Smith, 2008; Williams ve Guerra, 2007) göstermektedir. Bu bağlamda Williams ve Guerra (2007) siber zorbalığın en çok 8. sınıfta görüldüğünü belirtirken, Hinduja ve Patchin (2008) siber zorbalığın en çok 15 yaşında görüldüğünü bildirmektedir. Geleneksel zorbalığın yaşla birlikte azalmasına karşın siber zorbalığın yaşla birlikte artmasını, Biegler ve Boyd (2010) iletişim araçlarına ulaşma imkânının ve teknolojik yeterliğin yaşla birlikte artmasıyla açıklamaktadır.

Siber zorbalıkla ilgili araştırmalar siber mağduriyetin bireyleri birçok yönden olumsuz etkilediğini göstermektedir. Burgess-Proctor ve diğerleri (2010) tarafından siber mağdurlar üzerinde yapılan araştırmada siber zorbalığa maruz kalan kızların % 35'inin sinirlendiği, % 30'unun üzüldüğü ve % 41'inin siber zorbalıktan dolayı hayal kırıklığı yaşadığı bulunmuştur. Arıca (2009) siber zorbalık yapmayan ve siber zorbalığa maruz kalmayan grubun siber zorba ve siber mağdurlardan daha az psikiyatrik belirti gösterdiğini bulmuştur. Hinduja ve Patchin (2009) siber mağduriyetin stres yaratıcı yaşam koşullarıyla birleştiğinde bireylerin intihar etmeye kadar varabilen davranışlar göstermesine yol açtığını bildirmiştir.

Siber mağduriyetin yanında siber zorbalık yapmanın da çeşitli sorunlarla ilişkili olduğu belirlenmiştir. Arıcak (2009) diğer bireylere yönelik düşmanca duygular taşımamanın ve psikotizmin siber zorbalık yapmayı olumlu yönde yordadığını ortaya koymuştur. Pornari ve Wood (2010) da benzer biçimde siber zorbalığın yoğun öfke duygusu yaşayan bireyler olduğunu bulmuştur. Kısacası araştırmalardan elde edilen bulgular, hem siber zorbalığa maruz kalmanın hem de siber zorbalık yapmanın çeşitli psikolojik sorunlarla ilişkili olduğunu göstermektedir.

Siber zorbalığın ve siber mağduriyetin bireylerin sosyal, akademik ve duygusal yaşamları üzerinde çok ciddi olumsuz etkilerinin bulunması araştırmacıları siber zorbalığın temelinde yer alan etmenlerin ne olduğunu araştırmaya yöneltmiştir.

Bu bağlamda Ybarra (2004), Ybarra ve Mitchell (2004b) ve Ybarra ve diğerleri (2007) siber zorba, mağdur ve zorba/mağdurların ebeveynleriyle kurdukları duygusal bağların yetersiz olduğunu bulmuştur. Pornari ve Wood (2010) siber zorbalığı ahlaki açıdan mantıksallaştıran, şiddete eğilimli ve saldırganca davranarak istediklerini elde edebileceklerine inanan bireylerin daha çok siber zorbalık yaptığını bulmuştur. Calvete ve diğerleri (2010) de siber zorbalığın en önemli nedenlerinden birisinin şiddetin mantıksallaştırılması olduğunu bulmuştur.

Erdur-Baker (2010) siber zorbalıkla ilişkili en önemli değişkenlerden birisinin de riskli internet kullanımı olduğunu bildirmektedir. Riskli internet kullanımı internette kişisel bilgilerin (internette tanıştığı birisine okuduğu okulun ismini ve e-posta adresini verme ve fotoğrafını yollama) paylaşılmasını, internette tanışılan birisiyle iletişime geçilmesini, internette tanışılan kimseyle yüz yüze ortamda buluşulmasını, pornografik, intiharı özendirici, uyuşturucu kullanmaya yönelen ve belli bir grubu aşağılayıcı web sitelerine girilmesini, internette şaka veya kaba yorumlar yapılmasını, internetteyken birisinin bilerek utandırılmasını içermektedir (Dowell ve diğ., 2009; Valkenburg ve Soeters, 2001). Nitekim Erdur-Baker ve Tanrıku (2010) ve Ybarra ve Diener-West, (2008) riskli internet kullanımının siber zorbalığa ve siber mağduriyete yol açtığını bildirmiştir.

Buna karşın yapılan araştırmaların hiçbirisinde öz-değerin yapılandırıldığı alanları içeren koşullu öz-değerin siber zorbalık ve siber mağduriyet üzerindeki etkisinin

araştırılmadığı görülmüştür. Koşullu öz-değer modeline göre bireyler, öz-değerini belli alanlarda yapılandırmakta ve bireylerin öz-değeri, en çok bu alanlarda yaşanan başarı ya da başarısızlıklardan etkilenmektedir. Crocker ve diğerlerine (2003) göre bireylerin öz-değerini yapılandırabileceği yedi olası alan bulunmaktadır: *Onay alma (Other's approval)*, *aile desteği (Family support)*, *fiziksel görünüm (Appearance)*, *rekabet (Competition)*, *akademik yeterlik (Academic competency)*, *Tanrı sevgisi (God's love)* ve *erdem (Virtue)*.

Araştırmacılar öz-değerin yapılandırıldığı alanın bireylerin davranışlarını etkilediğini göstermektedir. Örneğin öz-değerini erdem alanında yapılandıran bireylerin vaktini daha çok gönüllü yardım faaliyetleriyle, akademik alanda yapılandıran bireylerin ders çalışmakla ve Tanrı sevgisi alanında yapılandıran bireylerin ibadet etmekle geçirdiği bulunmuştur (Crocker ve diğerleri, 2003). Stefanone ve diğerleri (2010) bireylerin öz-değerini yapılandırdıkları alanların yalnızca gerçek yaşamdaki değil sanal ortamdaki davranışlarını da etkilediğini ifade etmektedir. Onlar tarafından yapılan araştırmada öz-değerini fiziksel görünüm alanında yapılandıran bireylerin sanal ortamda kişisel bilgilerini paylaşmaya daha eğilimli olduğu bulunmuştur.

Öz-değerin yapılandırıldığı alanların sanal ortamdaki davranışları da etkilediğinin ortaya konması bu alanların siber zorbalık ve mağduriyeti de etkileyebileceğini düşündürmektedir. Riskli internet davranışları ve siber zorbalık/mağduriyet arasındaki ilişkinin öz-değerin yapılandırıldığı alanlar da işin içine katılarak araştırılması siber zorbalık ve mağduriyete yol açan etmenlerin daha iyi anlaşılmasını sağlayacak, araştırmacılara bu konuda içgörü kazandıracak ve sonraki araştırmalara ışık tutacaktır. Ayrıca hangi öz-değer alanlarının siber zorbalığa ve mağduriyete yol açtığı bulunması risk altında bulunan bireylerin belirlenmesi konusunda önemli ipuçları sağlayacak ve siber zorbalığı önlemeyi amaçlayan araştırmacılara yol gösterecektir.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı riskli internet davranışlarının ve koşullu öz-değerin siber zorbalıkla ilişkili davranışlar (siber zorbalık/mağduriyet) üzerindeki etkisini incelemektir. Araştırmanın diğer bir amacı riskli internet davranışları, siber zorbalık, siber mağduriyet ve koşullu öz-değer alanları arasındaki ilişkileri incelemektir. Ayrıca araştırmada siber

zorbalık ve siber mağduriyetin yaşa, cinsiyete ve ailenin aylık gelirine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenecektir. Bu amaçlar doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır:

- 1.Katılımcıların siber zorbalık puanları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
- 2.Katılımcıların siber mağduriyet puanları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
3. Katılımcıların siber zorbalık puanları yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
- 4.Katılımcıların siber mağduriyet puanları yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
- 5.Katılımcıların siber zorbalık puanları ailelerinin aylık gelirine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
- 6.Katılımcıların siber mağduriyet puanları ailelerinin aylık gelirine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
- 7.Öz-değerin fiziksel görünüm alanında yapılandırılması ile riskli internet davranışları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- 8.Öz-değerin erdem alanında yapılandırılması ile riskli internet davranışları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- 9.Öz-değerin aile desteği alanında yapılandırılması ile riskli internet davranışları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- 10.Riskli internet davranışları siber zorbalıkla ilişkili davranışları (siber zorbalık/mağduriyet) anlamlı biçimde yordamakta mıdır?
- 11.İçsel öz-değer alanları siber zorbalıkla ilişkili davranışları (siber zorbalık/mağduriyet) anlamlı biçimde yordamakta mıdır?
- 12.Dışsal öz-değer alanları siber zorbalıkla ilişkili davranışları anlamlı biçimde yordamakta mıdır?

Sayıtlar

Bu araştırmada, araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin “Kişisel Bilgi Formu”, “Riskli İnternet Davranışları Anketi”, “Yenilenmiş Siber Zorbalık Envanteri” ve “Koşullu Öz-Değer Ölçeği”ni gerçek durumlarını yansıtacak şekilde içten cevapladıkları kabul edilmiştir.

Sınırlılıklar

Araştırmada uygun örnekleme yöntemi tercih edilmiştir.

Araştırmanın Önemi

Son yıllarda ortaya çıkan teknolojik gelişmeler toplumsal yaşamda çok önemli değişikliklere yol açmıştır. Teknolojinin gelişmesi ve yaygınlaşması bireylerin bilgi kaynaklarına hızlı biçimde ulaşmasını sağlamış, sosyalleşmeleri için onlara yeni fırsatlar sunmuş ve bireylere diğer bireylerle eş zamanlı iletişim kurma olanağı vermiştir. Bununla birlikte teknolojinin gelişmesi bir takım olumsuzlukları da beraberinde getirmiştir. Teknolojinin getirdiği olumsuzlukların bir tanesi de zorbalık içeren davranışların sanal ortama taşınmasıdır. Siber zorbalık adı verilen bu durum bireylerin duygusal ve sosyal yaşamında ciddi sorunlara yol açmaktadır. Basında yer alan haberler siber zorbalığa maruz kalan bireylerin intihara kadar varabilen çeşitli psikolojik sorunlar yaşadığını göstermektedir. Teknolojinin gelişmesine ve yaygınlaşmasına koşut olarak ortaya çıkan siber zorbalığın bireysel ve toplumsal yaşamı ciddi biçimde tehdit etmesi araştırmacılar siber zorbalığın temelinde yer alan sosyo-psikolojik süreçleri araştırmaya yöneltmiştir. Siber zorbalıkla ilgili olabileceği düşünülen sosyo-psikolojik süreçlerin başında koşullu öz-değer gelmektedir. Koşullu öz-değer, bireyin öz-değerini belli alanlarda yapılandırdığını ve öz-değerin bu alanlarda yaşanan başarı ya da başarısızlıklar tarafından belirlendiğini ileri sürmektedir. Bireylerin öz-değerlerini yapılandırdığı alanların belirlenmesinin ve koşullu öz-değer alanlarının siber zorbalıkla ilişkisinin belirlenmesinin siber zorbalıkla ilgili müdahale programları hazırlama sürecinde araştırmacılara ciddi katkı sağlayacağı açıktır. Ayrıca araştırmada riskli internet davranışlarının siber zorbalık içeren davranışlarla ilişkisi de araştırılmıştır. Bütün bu süreç birlikte değerlendirildiğinde araştırmanın siber zorbalıkla ilgili araştırma yapmak isteyen araştırmacılara yeni bakış açıları sağlayacağı ve

araştırmadan elde edilen bulguların siber zorbalıkla ilgili kuramsal alana ciddi bir katkı getireceği düşünölmektedir.

Araştırmanın Tanımları

Siber Zorbalık: Bir birey veya grubun bilgi ve iletişim teknolojilerini diğer bireylere zarar vermek amacıyla kötü niyetle ve tekrarlayan biçimde kullanmasıdır (Belsey, 2008).

Riskli İnternet Davranışları:İnternette kişisel bilgilerin (internette tanıştığı birisine okuduğu okulun ismini ve e-posta adresini verme ve fotoğrafını yollama) paylaşılmasını, internette tanışılan birisiyle iletişime geçilmesini, internette tanışılan kimseyle yüz yüze ortamda buluşulmasını, pornografik, intiharı özendirici, uyuşturucu kullanmaya yönelten ve belli bir grubu aşağılayıcı web sitelerine girilmesini, internette şaka veya kaba yorumlar yapılmasını, internetteyken birisinin bilerek utandırılmasını içermektedir (Dowell ve diğ., 2009; Valkenburg ve Soeters, 2001).

Koşullu Öz-Değer Modeli: Bireylerin öz-değerini yedi olası alandan (rekabet, akademik yeterlik, fiziksel görünüm, Tanrı sevgisi, erdem, aile desteği ve onay alma) birisinde veya birkaçında yapılandıracağını ve öz-değerin, en çok bu alanlarda yaşanan başarı ya da başarısızlıklardan etkileneceğini öne süren kuramsal yaklaşımdır (Crocker ve diğerleri, 2003).

BÖLÜM 1.KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

1.1.Siber Zorbalık

1.1.1.Siber Zorbalığın Tanımı

Bilişim ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaşmasının getirdiği en önemli sorunlardan birisinin öğrencilerin okullarda gerçekleştirdikleri zorbaca davranışları sanal ortama taşınmaları olduğu görülmektedir. Bu durum gençler arasında siber zorbalık adı verilen yeni bir zorbalık türünün gözlenmesine yol açmıştır. Siber zorbalık, teknolojinin ilerlemesi ve yaygınlaşmasına koşut olarak son 20 yılda ortaya çıkmıştır (Bamford, 2004).

Siber zorbalık kavramı ilk kez 2004 yılında Kanadalı eğitimci Bill Belsey tarafından kullanılmıştır (Belsey, 2004). Siber zorbalık çeşitli araştırmacılar tarafından çevrimiçi zorbalık, dijital zorbalık, elektronik zorbalık, çevrimiçi zarar verme, siber zorbalık ve internet zorbalığı gibi kavramlarla adlandırılmıştır (Kowalski ve Limber, 2007). Siber zorbalık, bir birey veya grubun bilgi ve iletişim teknolojilerini diğer bireylere zarar vermek amacıyla kötü niyetle ve tekrarlayan biçimde kullanması olarak tanımlanmaktadır (Belsey, 2008). Willard (2007)'a göre ise siber zorbalık, dijital teknolojinin diğer bireylere rahatsız edici mesajlar göndermek veya sosyal saldırganlık yapmak amacıyla kullanılmasıdır. Bu tanımlardan hareketle siber zorbalık teknolojinin karanlık yönü olarak nitelendirilebilir.

Shariff (2008) siber zorbalığı, web siteleri, anlık mesajlaşma, bloglar, sohbet odaları, cep telefonları, elektronik posta ve kişisel çevrimiçi profiller aracılığıyla diğer bireylerin tehdit edilmesi, aşağılanması veya onlara cinsel içerikli resimler ve mesajlar gönderilmesi olarak tanımlamakta ve siber zorbalığın karakteristik özelliklerini şu şekilde sıralamaktadır: a)Siber zorbalıkta kimliğini saklamak oldukça kolaydır, b) Siber zorbalık sırasında kullanılan iletişim araçları maruz kalınan zorbalığın birçok kişi tarafından bilinmesine olanak sağlamaktadır ve c) Siber zorbalık daha çok cinsel sömürü biçiminde gerçekleşmektedir.

Shariff (2005) ayrıca siber zorbanın kimliğini rahatlıkla saklayabilmesinin mağdurun yaşadığı sarsıntıyı arttırdığını ve siber zorbalığın daha çok cinsel sömürü biçiminde

gerçekleşmesinin mağdurun yaşadıklarını başkalarıyla paylaşma olasılığını düşürdüğünü belirtmiştir.

Onun özellikle siber zorbalığın cinsel yönünü vurgulaması, siber zorbalığın etki gücünün daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Günlük basında cep telefonu kamerası, webcam vb. aracılığıyla elde edilen uygunsuz görüntülerinin sanal ortamda yayınlanması veya ailesine verilmesiyle tehdit edilen kişilere ait haberler yer almaktadır. Bu tip olaylarda uygunsuz görüntüleri elde eden birey, uygunsuz görüntülerini elde ettiği kişiden kendisiyle cinsel ilişkiye girmesini bile isteyebilmektedir. İşi daha da korkutucu hale getiren ise uygunsuz görüntüleri kaydedilen kişinin bu görüntülerin ailesine gönderilmesini, diğerleriyle veya sanal ortamda paylaşılmasını önlemek amacıyla görüntüleri kaydeden kişinin kendisine tecavüz etmesine dahi ses çıkaramamasıdır.

Slonje ve Smith (2008)'e göre siber zorbalık, geleneksel zorbalığı içeren eylemlerin SMS, elektronik posta, cep telefonu kameraları ve internet yoluyla gerçekleştirilmesi olarak görülmelidir. Bu tanımdan yola çıkarak söz konusu araştırmacıların siber zorbalığı, geleneksel zorbalığın bir uzantısı olarak değerlendirdikleri ileri sürülebilir.

Williams ve Guerra (2007) siber zorbalığı interneti, elektronik postayı ve blogları içeren iletişim araçlarının bireylere hakaret etmek, iftira atmak ve bireylerle alay etmek amacıyla kullanılması olarak tanımlamaktadır.

Hinduja ve Patchin (2009) siber zorbalığı; bilgisayarların, cep telefonlarının ve diğer teknolojik araçların diğer bireylere zarar vermek amacıyla kasıtlı ve tekrarlayıcı biçimde kullanılması olarak tanımlamakta ve bir eylemin siber zorbalık olarak adlandırılabilmesi için kasıtlı biçimde gerçekleşmesi, tekrarlayıcı olması ve zarar verme amacı gütmesi gerektiğini belirtmektedir.

Vandebosch ve Van Cleemput (2008) yaptıkları araştırmada katılımcıların bir eylemi ancak mağdur tarafından zarar verici olarak algılandığında, sanal ortamda veya gerçek yaşamda tekrarlayıcı biçimde gerçekleşen olumsuz eylemler örüntüsünün bir parçası olduğunda, bilişim ve iletişim teknolojilerini kullanma ve kimliğini gizleme gibi birtakım becerilere sahip olmayı içerdiğinde ve güç dengesizliğini içinde barındırdığında siber zorbalık olarak adlandırdıklarını belirlemiştir.

Patchin ve Hinduja (2006) da benzer biçimde siber zorbalıkta da güç dengesizliğinin bulunduğunu, ancak bu güç dengesizliğinin fiziksel güç veya sosyal statü açısından üstünlüğü değil teknolojiyi daha etkin kullanmayı içerdiğini ileri sürmektedir.

Slonje ve Smith (2008) siber zorbalığın tekrarlayıcılığından, ne anlaşılması gerektiğini tam olarak ortaya koymak için bireyin cep telefonundaki bir resmin veya görüntünün, diğer bireylere gönderilmek veya bir web sitesine yüklenmek amacıyla bireyin cep telefonundan alınması örneğini vermiş ve bu örnekte görüntünün veya resmin cep telefonundan bir kere alındığını ancak söz konusu görüntü veya resmin yüklenildiği web sitesine her tıklanışın, zorbalığın sürmesine katkı sağladığı için tekrarlayıcılık bağlamında ele alınması gerektiğini belirtmiştir.

Bu görüşlerden yola çıkarak bir eylemin siber zorbalık olarak adlandırılabilmesi için taşınması gereken özellikler şu şekilde sıralanabilir:

- a) Zarar verme amacı taşınmalı ve kasıtlı biçimde gerçekleşmelidir,
- b) Tekrarlayıcı olmalıdır,
- c) Siber zorba ile mağdur arasında teknoloji kullanma becerisine dayalı bir güç dengesizliği bulunmalıdır.

Bütün bu görüşlere karşın Wolak ve diğerleri (2007a) çevrimiçi zarar vermenin (online harassment) tanımlanması konusunda bir uzlaşma sağlanamadığını, sanal ortamdaki kişilerarası suçları tanımlamak amacıyla siber zorbalık teriminin kullanılabilmesi konusunda şüphelerin bulunduğunu ve çevrimiçi zarar verme olaylarının, ancak çevrimdışı zorbalıkla ilişkili olduğu veya onun bir parçası olduğunda siber zorbalık olarak adlandırılabilmesini belirtmektedir. Söz konusu araştırmacılar, çevrimdışı zorbalıkla ilişkili olmayan kişilerarası sanal suçları tanımlamak için çevrimiçi zarar verme (online harassment) teriminin kullanılmasını önermektedir. Buna karşın Dempsey ve diğerleri (2009) yaptıkları araştırmada siber zorbalığın, fiziksel ve ilişkisel zorbalıktan farklı bir yapı olduğunu bulmuşlardır.

Siber zorbalığın en önemli yönlerinden birisini siber zorbanın kimliğini rahatça gizleyebilmesi oluşturmaktadır. Siber zorbaların farklı isimlerle değişik e-posta hesapları açabilmesi ve sohbet odalarına takma adlar kullanarak girebilmesi, siber

zorbalığın kimliğini belirlemeyi ve ebeveynlerin ve okul personelinin siber zorbalığa müdahale etmesini güçleştirmektedir (Hinduja ve Patchin, 2009). Siber zorbalıkta kimliğini gizleme imkânının bulunması mağduru rahatsız etmeyi, korkutmayı veya mağduru kendisini çaresiz hissetmesini amaçlayan siber zorbanın amacına kolaylıkla ulaşmasına, belirli şekilde davranılmasını öngören sosyal normlara uymama konusunda kendisini özgür hissetmesine ve saldırganca davranışları istediği düzeyde sergilemesine yol açmaktadır (Patchin ve Hinduja, 2006). Kimliğin rahatlıkla gizlenebildiği sanal ortamda siber zorba, dedikodu yayma, iftira atma ve ilişkisel zorbalığı içeren diğer davranışları rahatlıkla gerçekleştirmektedir (Beckerman ve Nocero, 2003).

Siber zorbalığın bir başka yönünü siber alanın yeterince denetlenememesinden dolayı siber zorbanın amacına rahatlıkla ulaşması oluşturmaktadır. Sohbet odalarında ve forumlarda mesaj kutularına yazılan mesajlar yöneticiler tarafından denetlenirken bireylerin birbirine gönderdiği kişisel mesajlar bu tür bir denetleme sürecine tabii tutulamamaktadır. Sosyal paylaşım siteleri, anlık mesajlaşma ve elektronik posta aracılığıyla gerçekleşen kişisel iletişimin denetimden yoksun olması, eylemlerine tanık olan herhangi bir kimsenin bulunmaması ve siber zorbanın kim olduğunun belirlenmesinin güç olması siber zorbayı cesaretlendirmektedir (Hinduja ve Patchin, 2009). Williams ve Guerra (2007) sanal iletişimde kimliği gizleme olanağının bulunmasının ve sanal iletişimin denetimden yoksun olmasının gençleri normalde yapamayacakları şeyleri yapma konusunda cesaretlendirdiğini belirtmiştir.

Siber zorbalığın bir diğer yönünü kısa zamanda birçok kişiye ulaşılabilmesi oluşturmaktadır. Elektronik araçlarla sınırsız sayıda kişiye ulaşma olanağının bulunması siber zorbalığın kontrolünü ve bireyin siber zorbalıkla baş edebilmesini güçleştirmektedir. Ayrıca siber zorbanın iletişim araçları vasıtasıyla mağdurla istediği her an ve mağdur nerede olursa olsun onunla iletişim kurma olanağına sahip olması, mağduru her an zorbalığa uğrama tehlikesiyle baş başa bırakmaktadır (Stromve Strom, 2004). Belsey (2008)'e göre siber mağduru evinde dahi siber zorbalığa maruz kalma tehlikesiyle karşı karşıya olması çocuklar için siber zorbalıktan kaçınabilecekleri güvenli bir alanın kalmadığını göstermektedir.

Siber zorbanın, davranışlarının mağdurla yol açtığı olumsuz duygusal sonuçları görmemesi, davranışlarından ötürü sorumluluk duymasını ve mağdurla empati kurmasını

güçleştirmektedir. Siber zorbanın mağdurla empati kuramaması, yaşananların sadece sanal ortamda kaldığı düşüncesine kapılarak davranışlarının mağdurda ciddi duygusal tahribatlara yol açabileceğini anlamakta zorlanmasına ve dolayısıyla davranışlarını sonlandırmakta güçlük çekmesine neden olacaktır (Kowalski ve Limber, 2007).

Siber zorbalık içeren materyalin sanal ortamda bir kere paylaşılması milyonlarca insanın söz konusu materyale ulaşması için yeterli olmakta ve özellikle web siteleri, sosyal paylaşım siteleri gibi sanal ortamlarda siber zorbalık içeren materyal sürekli biçimde diğer insanların erişimine açık halde tutulabilmektedir (Shariff, 2008). Campbell (2005) siber zorbalık içeren materyalin sürekli biçimde saklanabilmesinin siber zorbalığın olumsuz etkilerinin şiddetini arttırmasına yol açığını ifade etmiştir. Siber mağduru siber zorbalık içeren materyali her okuduğunda aynı acıyı tekrar tekrar yaşamaması siber zorbalığın etkilerinin kalıcılığını güçlendirecektir (Campbell, 2005).

Suler (2002) sanal iletişimin siber zorbalığa zemin hazırlayan özelliklerini şu şekilde sıralamaktadır: a) Sanal iletişimde kimliğini gizleme imkânının bulunması bireylerde istedikleri her şeyi söyleyebilecekleri şeklinde bir düşüncenin oluşmasına yol açmaktadır, b) Sanal iletişimde birey bir şeyi ifade ederken karşı tarafın fiziksel olarak kendisini nasıl gördüğünü düşünmek zorunda değildir ve yüz yüze iletişimde istediklerini tam olarak söyleyememesine yol açan ve karşı tarafın kendisini onaylamadığını veya umursamadığını gösteren sözel ve görsel tepkilerden kendisini soyutlayabilmektedir, c) Bireye söylemek istediklerini istediği zaman sansürsüz olarak dile getirme fırsatı vermektedir, d) Sanal iletişimin görsel ve işitsel ipuçlarını içermemesi bireylere diğer bireyler hakkındaki düşüncelerini olduğu gibi söyleme olanağı sunmaktadır, e) Yüz yüze iletişimde, bireyin iletişim kurduğu bireyin cinsiyetinden, ırkından, sosyal statüsünden dolayı söyleyemediklerini söyleyebilmesini sağlamaktadır ve f) Saldırgan bir yapısı olan bireylerin sanal ortamda daha saldırgan davranması örneğinde olduğu gibi bireylerin kişisel üslubunu daha abartılı biçimde dile getirmesine neden olmaktadır.

1.1.2. Siber Zorbalığın Türleri

Siber zorbalık içeren davranışların net olarak ortaya konması siber zorbalığın daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Hinduja ve Patchin (2008) siber zorbalık içeren davranışları

sanal ortamda bireyle dalga geçilmesi, bireye alçakça davranılması, bireyin rahatsız edici isimlerle çağırılması, bireyin kasıtlı olarak düzenlenen etkinliklerden dışlanması, tehdit edilmesi ve cinsel içerikli ifadelerin bireye anlık mesajlaşma sırasında ifade edilmesi veya elektronik posta ile gönderilmesi olarak sıralamaktadır.

Vandebosch ve Van Cleemput (2008) tarafından yapılan araştırmada katılımcılar, siber zorbalık içeren eylemleri; birisine ısrarla arama isteği veya göz işareti gönderme, kişisel konuşmaları kopyalama ve başkalarına gönderme, sanal ortamda birisi hakkında söylenti çıkarma, bir kişinin resimlerinin üzerinde ustalıkla oynama ve diğer insanlara gönderme, bir öğrenci hakkında aşağılayıcı yorumlar içeren bir web sitesi kurma, tehdit içerikli elektronik postalar gönderme, elektronik posta yoluyla bireyleri yanlış yönlendirme, cinsel içerikli mesajlar yollama ve sohbet odasında bulunan diğer insanlara hakaret etme olarak ifade etmişlerdir.

Willard (2007) siber zorbalığın; çevrimiçi kavga etme (flaming), zarar verme (harassment), iftira (denigration), başka bir kimliğe bürünme (impersonation), başkasının bilgilerini internet ortamında izinsiz kullanma (trickery), sanal dışlama (exclusion) ve siber taciz (cyber stalking) olmak üzere yedi türü olduğunu belirtmektedir. Çevrimiçi kavga etmede, zarar vermede ve siber tacizde, zorbanın tespit edilmesinin kolay olması ve zorbanın çatışmacı bir tutum içine girmesi çevrimiçi kavga etmenin, zarar vermenin ve siber tacizin doğrudan siber zorbalık türleri olarak ele alınmasına neden olmuştur. Çevrimiçi kavga etme, sosyal statü, teknolojik yeterlik gibi çeşitli özellikler bakımından aralarında farklılık bulunmayan iki ya da daha fazla birey arasında gerçekleşen, bireylerin birbirlerine karşı saldırganca, kaba ve tehdit edici bir dil kullandığı ve genelde sohbet odaları gibi herkese açık alanlarda gerçekleştiği için diğer bireylerinde tanık olduğu siber zorbalık eylemlerini kapsamaktadır. Bireylerin birbirlerine karşı saldırganca, kaba ve tehdit edici bir dil kullandığı bir başka siber zorbalık türü olan çevrimiçi zarar vermede, bireyin kendisinden çeşitli özellikler bakımından (sosyal statü) daha aşağı bir bireye siber zorbalık uygulaması söz konusudur. Çevrimiçi zarar vermede birey sürekli biçimde aşağılayıcı mesajlara maruz kalmaktadır. Bu mesajlar doğrudan bireyin kişisel hesabına gönderilebileceği gibi herkesin rahatlıkla girebildiği sanal ortamlarda da dile getirilebilmektedir. Bireyin bir veya daha fazla siber zorbalık türüne sürekli biçimde maruz kalmasını içeren

veçevrimiçi zarar vermenin daha ciddi bir türü olarak ele alınabilecek siber tacizde, sürekli tehditlere ve saldırganlığa maruz kalma mağduru, sanal ortamda güvenliğinden endişe etmeye yönelmektedir (Willard, 2007).

Zorbanın tespit edilmesinin zor olduğu ve sosyal ilişkilerin manipüle edilmesini içerdiği için iftira, başka bir kimliğe bürünme, başkasının bilgilerini internet ortamında izinsiz kullanma ve sanal dışlama gibi eylemler dolaylı zorbalık türleri olarak ele alınmaktadır. İftira, bireye ilişkin doğru olmayan söylentilerin herkesin girdiği sanal ortamlarda dile getirilmesini içermektedir. Başka bir kimliğe bürünme, zorbanın, mağdurun kimliğine bürünerek mağdurun sosyal ilişkilerine zarar veren mesajları başkalarına göndermesini veya sanal ortamda yayınlamasını içermektedir. Başkasının bilgilerini internet ortamında izinsiz kullanma eyleminde adından da anlaşılacağı gibi mağdur tarafından kişisel olarak algılanan bir resmin, videonun, mağdura ait bir sırrın veya mağdurun gerçekleştirdiği kişisel bir konuşmanın içeriğinin diğer insanlara gönderilmesi veya herkese açık sanal ortamlarda yayınlanması söz konusudur. Sanal dışlama, bireyin gruba alınmamasını veya içinde bulunduğu gruptan çeşitli yollar kullanılarak çıkarılmasını içermektedir(Willard, 2007).

Walker (2009) ise teknolojik araçların siber zorbalıkta kullanılma amaçlarına göre siber zorbalık türlerini şu şekilde sıralamaktadır:

Çevrimiçi Kavga Etme (Flaming): Sanal ortamda kaba ve öfkeli bir dille yapılan tartışmalar.

Siber Zarar Verme (cyber harassment) veya Siber Taciz (cyber stalking): Saldırganca, kaba ve hakaret içerikli mesajlar gönderme, bireyi arayıp hiç konuşmama, tehdit içerikli ve hayli korkutucu mesajlar yayınlamak için mesaj kutuları ve sohbet odaları gibi herkesin girebileceği alanları kullanma, bireyin güvenliğinden endişe etmesine yol açan diğer çevrimiçi faaliyetlere katılma ve virüs göndererek veya casus yazılımlar kullanarak mağduru izleme.

İftira (Denigration): Birisini sanal ortamda karalama, bireyin arkadaşları arasındaki saygınlığına zarar vermek için sanal ortamda hakaret içeren söylentiler çıkarma.

Başka Bir Kimliğe Bürünme (Impersonation): Bir bireyin şifresini kırarak hesabına girme ve diğer bireylere onun adına onu sıkıntıya sokacak, arkadaşları arasındaki saygınlığını kaybetmesine yol açacak ve kendini kötü hissetmesine yol açacak mesajlar gönderme.

Başkasının Bilgilerini İnternet Ortamında İzinsiz Kullanma (Outing/Tricking): Bireye ait sırların veya bireyin utanmasına yol açacak bilgilerin sanal ortamda paylaşılması, kişisel resimlerin ve videoların yerel kablosuz bağlantılar (bluetooth) veya mesajlar aracılığıyla bir telefonda diğerine gönderilmesi, web sitelerine yüklenmesi veya herkesin girebileceği video yükleme sitelerinde paylaşılması.

Happy Slapping: Fiziksel saldırıların cep telefonuna ya da diğer elektronik araçlara kaydedilmesi ve diğer insanlara gönderilmesi.

Sanal dışlama (Exclusion): Bireyin sanal ortamda kasıtlı olarak dışlanması (örneğin arkadaşlık listesinden çıkarılması veya birlikte oynanan çevrimiçi oyunlara alınmaması)

Manipülasyon (Manipulation): Siber zorbanın mağdura, kişisel sırlarını açıklaması ve kendisiyle yüz yüze görüşmesi için baskı yapması veya mağduru söz ve davranışlarıyla kışkırtması.

Sexting (Cep telefonu mesajı aracılığıyla cinsel içerik paylaşımı): Başkalarına çıplak fotoğraflar gönderme, başkalarından çıplak fotoğraflar alma ve kendisine gönderilen çıplak fotoğrafları diğer bireylere cep telefonunu aracılığıyla iletme.

Günlük basında yer alan haberler özellikle A.B.D’de gençler arasında sexting’in hızla yayıldığını göstermektedir. Gençlerin kendi çıplak fotoğraflarını başkalarına göndermeleri onları cinsel istismara açık hale getirdiği için ürkütücü bir durum olarak değerlendirilebilir. Son dönemlerde teknolojik aletler üreten firmaların ebeveynlerin bu konudaki endişelerini dikkate aldığı ve gençlerin cep telefonu ve cep bilgisayarını aracılığıyla cinsel içerik paylaşmalarını önleyici tedbirler geliştirdiği görülmektedir. Örneğin Apple çocukların cinsel içerikli içerik paylaşmasını önlemek amacıyla geliştirdiği sex filter sistemi sayesinde müstehcen fotoğraf ve video destekli mesajların paylaşılmasını önlemeye çalışmaktadır. Teknolojik aletlerdeki bazı uygulamaların cinsel içerikli paylaşımına izin vermesinin doğurabileceği kötü sonuçlara ilişkin olarak yaşanmış

olumsuz durumlar (örneğin Apple'ın BeautyMeter uygulaması) göz önüne alındığında teknoloji üretici şirketlerin atmış olduğu bu tür adımlar farkındalığın arttığının bir kanıtı olarak değerlendirilebilir.

Genel olarak siber zorbalık türleri ile ilgili araştırmalar incelendiğinde siber zorbalığın şifre kırmayı, bloglarda bireyi aşağılayıcı tartışma konuları oluşturmayı, birisi hakkında küçük düşürücü bilgilerin ve resimlerin yayınlandığı web siteleri oluşturmayı, elektronik posta veya cep telefonu aracılığıyla tehdit içerikli SMS'ler göndermeyi, virüs içerikli iletiler göndermeyi ve herhangi birisiyle başka bir kimliğe bürünerek iletişim kurmayı içerdiği ve siber zorbalığın bazı türlerinde (örneğin happy slapping) geleneksel zorbalıkla siber zorbalığın iç içe geçtiği söylenebilir.

1.1.3. Siber Zorbalık Araçları

Siber zorbalık bilişim ve iletişim teknolojilerinin yanlış biçimde kullanılmasını içermektedir. Anderson ve Sturm (2007) siber zorbalığın elektronik posta, SMS, anlık mesajlaşma, sosyal paylaşım siteleri, sohbet odaları, anket siteleri ve bloglar gibi çeşitli elektronik iletişim araçları yoluyla gerçekleştirildiğini belirtmektedir. Shariff ve Gouin (2005) ise siber zorbalıkta kullanılan başlıca araçları e-mail, listserv (tartışma grupları), SMS, cep telefonu kameraları, anlık mesajlaşma (instant messaging), web siteleri, sohbet odaları, sosyal paylaşım siteleri, bloglar, MMS, video klipleri, çevrimiçi kişisel anket siteleri (online personal polling sites) ve MUDs (multi-user domains- bireylerin farklı karakterler alabilmesini olanak sağlayan internet ortamları) olarak sıralamaktadır.

Anlık mesajlaşma, bireyin bir bilgisayar programı sayesinde arkadaşlık listesinde yer alan bireylerle eş zamanlı iletişim kurabilmesine imkân sağlamaktadır. Program özelliğine bağlı olarak görüntülü ve sesli konuşma olanağı da olmaktadır. Siber zorba, anlık mesajlaşmayı mağdura tehdit içerikli ve aşağılayıcı mesajlar yollamak (Kowalski ve diğ., 2008) veya birden çok bireyle konuştuğunda bir konuşmada geçenleri anında diğer konuşmalara yapıştırmak (Mazzarella, 2005) amacıyla kullanmaktadır. Patchin ve Hinduja (2006)'ya göre siber zorbalar anlık mesajlaşmayı, gerçek kimliklerini saklamalarını sağlayan sahte profiller oluşturmak, bireyleri engelleyerek dışlamak veya bireylerin özel hayatı ile ilgili bilgileri çok sayıda insanla paylaşmak amacıyla kullanmaktadır.

Sosyal paylaşım siteleri, bireyin kişisel hesabı aracılığıyla kendisi ile ilgili paylaşımlarda bulunabildiği ve diğer bireylerle iletişim kurabildiği sanal ortamlardır (Lenhart, 2009). Kowalski ve diğerleri (2008) Facebook, MySpace, Friendster ve Livejournal başta olmak üzere 200'den fazla sosyal paylaşım sitesi bulunduğunu ve bu sosyal paylaşım sitelerini milyonlarca kişinin kullandığını ifade etmektedir. Lenhart (2009) tarafından yapılan siber zorbalığa karşıma açısından sosyal paylaşım sitelerini kullanan ve kullanmayan bireyler arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Bu çalışmada ayrıca sosyal paylaşım sitelerini en çok kullanan grubun üniversite öğrencileri olduğu belirlenmiştir.

Elektronik posta, çevrimiçi iletişimin en yaygın türüdür (Kowalski ve diğ., 2008). E-posta programları, çok sıralı (multitiered- bireyin bir mesajı kendi bağlantı listesindeki bireylere göndermesi, gönderdiği bireylerin de söz konusu mesajı kendi bağlantı listesindekilere göndermesi ve bu durumun bu şekilde devam etmesi durumu) özelliği sayesinde siber zorbalara çok sayıda insana kısa sürede ulaşabilme imkânı sunmaktadır. E-posta yoluyla sözel, görsel ve işitsel materyal gönderilebilmektedir (Bhat, 2008).

SMS (kısa mesaj servisi) bir cep telefonundan diğerine gönderilebileceği gibi bir bilgisayardan bir cep telefonuna da gönderilebilmektedir. Bir cep telefonundan diğerine veya bir bilgisayardan cep telefonuna mesaj gönderme hizmeti, GSM operatörlerince sağlanmakta ve üç şekilde gerçekleştirilmektedir. SMS olarak adlandırılan kısa mesaj servisinde, uzunluğu 160 karaktere kadar olan mesajların gönderilmesine izin verilmektedir. EMS olarak adlandırılan gelişmiş mesaj servisinde 160 karakterden daha uzun metinler yazmak ve metin, ses ve animasyonun bir arada bulunduğu basit karakterli mesajlar göndermek mümkündür. MMS olarak adlandırılan görüntülü mesaj servisinde ise bir cep telefonundan diğerine resim veya hareketli görüntüler tek başına gönderilebileceği gibi bu görüntü ve resimlere, kaydedilen bir ses veya seçilen herhangi bir melodi eklenerek de gönderilebilir (Webopedia, 11.10.2010).

Sohbet odaları bireye diğer bireylerle eşzamanlı iletişim kurabilme imkânı sağlamaktadır. Sohbet odalarının temel amacı bireylerin diğer insanlarla görüşmesine veya bilgi paylaşımında bulunmasına imkân sağlamaktır. Sohbet odalarında sözel, işitsel veya görüntülü sohbet yapılabilmektedir. Sohbet odalarında meydana gelen siber zorbalık olaylarına örnek olarak mağdurun rızası dışında mağdurun cinsel hayatı

hakkında açıkça konuşulması, mağdurun düşünce ve duygularına saldırılması ve mağdurun utandırılması verilebilir (Bhat, 2008). Sohbet odaları, kullanıcılarının kimliğini rahatlıkla gizleyebilmesine olanak sağladığı için özellikle çocuklar ve ergenler açısından tehlikelidir. Mağduru cinsel açıdan taciz etmek isteyen kişiler, sohbet odalarında güvenilir bir arkadaş profili çizerek çocuğu ve ergeni kandırma çabası içine girebilmektedir. Bu doğrultuda özellikle pedofililerin (çocuk sevicilerin) çocuk sohbet odalarına girerek önce çocukların güvenini kazandığı, daha sonra çocukları web cam aracılığıyla görüntülü sohbet yapmaya ikna ettiği, bu yolla çocukların çıplak görüntülerini edindiği ve son olarak bu çıplak görüntüleri şantaj olarak kullanıp çocuğu dışarıda buluşmaya zorladığı ifade edilebilir. Bu noktada ailelere önemli görevler düşmektedir. Aileler mutlaka çocuklarının internette ne yaptığını, telefonda kimlerle konuştuğunu denetlemeli ve çocukların her türlü sorunu kendileriyle rahatça paylaşabilecek güveni onlara aşmalıdır.

Blog (web günlüğü), teknik bilgi gerektirmeden, kendi istedikleri şeyleri, kendi istedikleri şekilde yazan insanların oluşturabildiği, günlüğe benzeyen web siteleridir. İngilizcedeki "web" ve "log" kelimelerinin birleşmesinden oluşan "weblog" kavramının zamanla yaygınlaşmış adıdır (Wikipedia, 12.11.2010). Bloglar, bireyleri veya grupları utandırmak, onlarla alay etmek veya onlara saldırmak amacıyla kullanılabilir. Siber zorbalık, sınıf arkadaşlarının görünüşü, zekâsı, sağlığı ve cinsel tercihleri hakkındaki yorumları bloglar aracılığıyla yayınlamaktadır (Bhat, 2008).

Anket siteleri, kullanıcılarına, bazı bireyleri belli konuda değerlendirmek amacıyla anketler oluşturma fırsatı sağlamaktadır. Bu tür web sitelerini, siber zorbalık sınıfının en çirkini kim, sınıfın en şişkosu kim, sınıfın en tembeli kim tarzında oylamalar oluşturmak için kullanılmaktadır (Webopedia, 11.10.2010) Belsey (2004) anket sitelerinde bireyleri hedef alan oylamaların oluşturulmasının, bu tür sitelerin yeterince denetlenmemesinden kaynaklandığını ifade etmiştir.

Web siteleri, genellikle bir ana sayfadan, metinden ve resim, fotoğraf gibi diğer belgelerden oluşmaktadır. Bir web sitesi, bir kişi, kuruluş veya bir organizasyon tarafından kurulabilir. Web sitelerinin yayınlanabilmesi için sitenin ve sitede bulunan resim, müzik gibi verilerin sunucu adı verilen gelişmiş bilgisayarlarda depolanmasını

içeren barındırma hizmetini (hosting) almak zorunludur. Başlıca barındırma hizmeti veren siteler; Tripod, Angelfire, ve Geocities'tir (Webopedia, 11.10.2010).

Web siteleri aracılığıyla siber zorbalık, genellikle bir bireyle ilgili aşağılayıcı ifadeler içeren bir web sitesi kurularak gerçekleştirilmektedir. Web siteleri aracılığıyla yapılan siber zorbalığa en iyi örnek David Knight olayıdır. Okulda fiziksel ve sözel zorbalığa maruz kalan David Knight, internette birisinin David Knight ile alay etmek amacıyla kurulmuş bu sayfaya hoş geldiniz başlıklı bir web sitesi kurduğunu ve web sitesinin kendisi hakkında aşağılayıcı ifadeler içerdiğini fark etmiştir. David Knight ayrıca web sitesinin, siteye girenleri kendisi hakkında küçük düşürücü, cinsel içerikli ve ahlakdışı yorumlar yapmaya teşvik ettiğini görmüştür. Web sitesinin aylarca yayında kalması David Knight'ın okuldan ayrılmasına yol açmıştır (Leishman, 2002).

Web siteleri aracılığıyla gerçekleştirilen siber zorbalıkta, mağdurun çoğunlukla web sitesini kimin kurduğunu bilmediği görülmektedir. Bu tür durumlarda çoğunlukla web sitesini yayından kaldırması için barındırma hizmeti veren sitelerle iletişime geçilmesi önerilirken, birçok barındırma hizmeti veren sitenin web siteleri aracılığıyla gerçekleştirilen siber zorbalığı düşüncelerin özgürce ifade edilmesi olarak değerlendirdiği göze çarpmaktadır. Web sitelerinde saldırganca materyaller paylaşılmaması konusunda önlemler almakla sorumlu olan barındırma hizmeti veren sitelerin temsilcilerinden birisinin, çocuklarının internette yaptıklarını denetlemenin ailenin görevi olduğunu ve kendilerinin ahlak polisi gibi çalışamayacaklarını ifade etmesi oldukça ilginç bir durumdur.

Siber zorbalık araçlarının yaygınlığı ile ilgili yapılan bir araştırmada cep telefonu yoluyla siber zorbalık yapanların % 97'sini kendi cep telefonu olanların oluşturduğu ve katılımcıların % 17'si utanmasına yol açacak resimlerinin kendisinin bilgisi dışında başkasına gönderildiğini, % 14'ü kendisine SMS kullanılarak siber zorbalık uygulandığını, % 20'si birden fazla yolla siber zorbalığa maruz kaldığını ve % 73'ü siber zorbayı tanıdığını ifade etmiştir. Araştırmadan elde edilen dikkat çekici bir diğer bulgu ise gençlerin % 11'inin başkalarına incitici mesajlar attığını kabul etmesidir (NCH & Tesco Mobile, 18.11.2010).

Smith ve diğerleri (2006) tarafından yapılan araştırmada katılımcıların en çok bildiği siber zorbalık türünün (% 46) video ve resimler aracılığıyla gerçekleştirilen siber

zorbalık olduğu, bunu telefonla aramanın (% 37) ve SMS'in (% 29) izlediği bildirilmiştir. Katılımcılar en az sohbet odalarında gerçekleşen siber zorbalığı (%12) bilmektedir. Katılımcılar mağdurları resim veya video klipler aracılığıyla gerçekleştirilen siber zorbalığın okul zorbalığından daha çok, web siteleri ve SMS'lerle gerçekleştirilen siber zorbalığın okul zorbalığı ile aynı oranda ve anlık mesajlaşma, elektronik posta ve sohbet odaları kullanılarak gerçekleştirilen siber zorbalığın ise okul zorbalığından daha az etkilediğini dűřünmektedir (Smith ve diđ.,2006).

1.1.4. Siber Zorbalığın Cinsiyet, Yař, Sosyo-Ekonomik Dűzey ve Kullanılan Araçlar Açısından Yaygınlığı

Araştırmalar siber zorbalığın yaygınlık oranı konusunda farklı bulgular ortaya koymaktadır. A.B.D., İngiltere, Kanada, Belçika, İsveç ve Tűrkiye'de yapılan çeşitli araştırmalar siber zorbalığın cinsiyet, yař, sosyo-ekonomik dűzey ve siber zorbalıkta kullanılan araçlar açısından yaygınlığı hakkında bulgular sunmaktadır. Siber zorbalıkla ilgili yapılan çeşitli araştırmalar siber zorbalığın yaygınlığı hakkında detaylı bilgiler sunmaktadır.

Siber zorbalığın daha çok kızların sergilediği ilişkisel zorbalık tűrű davranışları (birisinin hakkında sűylenti çıkarma, sosyal dışlama ve dedikodu) içermesi siber zorbalığın kızlar tarafından daha çok gűsterileceđinin varsayılmasına yol açmıştır (Keith ve Martin, 2005). Buna karşın Slonje ve Smith (2008) siber zorbalığa karışma açısından kızlar ve erkekler arasında herhangi bir farklılık bulunmadığını bildirmiştir. Arıcek ve diğerleri (2008) ise kızların ve erkeklerin siber zorbalık deneyiminin farklılaştığını ve erkeklerin kızlardan daha çok siber zorbalık yaptığını bulmuştur.

Siber zorbalık oranının ergenliđin bařlangıcında dűřűk bir seyir izlediđi (Hinduja ve Patchin, 2008; Lenhart, 2009; Ybarra ve Mitchell, 2004a) ve 14-15 yařlarına dođruyűkseliře geçtiđi (Lenhart, 2009; Kowalski ve Limber, 2007; Slonje ve Smith, 2008; Williams ve Guerra, 2007) gűrűlmektedir. Williams ve Guerra (2007) siber zorbalıđın en çok 8. sınıfta gűrűldűđűnű belirtirken, Hinduja ve Patchin (2008) siber zorbalıđın en çok 15 yařında gűrűldűđűnű bildirmektedir. Geleneksel zorbalıđın yařla birlikte azalmasına karřın siber zorbalıđın yařla birlikte artmasını, Biegler ve Boyd

(2010) iletişim araçlarına ulaşma imkânının ve teknolojik yeterliğin yaşla birlikte artmasıyla açıklamaktadır.

Ybarra ve Mitchell (2004b)'in düzenli internet kullanan ve yaşları 10 ile 17 arasında değişen katılımcılarla yaptığı araştırmada katılımcıların % 15'inin siber zorba olduğu, % 14'ünün çevrimiçiyken kaba yorumlar yaptığı ve % 1'inin internetteyken birisini utandırdığı belirlenmiştir. Araştırmada cinsiyet açısından erkekler ve kızlar arasında herhangi bir farklılık bulunamazken yaşın artmasıyla birlikte siber zorba olma olasılığının arttığı bulunmuştur.

Syts (2004) tarafından yapılan araştırmada siber zorbalık yapma oranı % 34 olarak bulunmuştur. Kızların % 37'sinin ve erkeklerin % 28'inin zorbalık yaptığı bulunmuş, ancak kız ve erkek öğrenciler arasındaki farklılığın anlamlı olmadığı görülmüştür. Syts (2004) sosyo-ekonomik düzeyle siber zorbalık arasında dolaylı bir ilişki olduğunu belirtmiş ve sosyo-ekonomik düzeyin bilişim ve iletişim teknolojilerinin kullanılma sıklığını dolayısıyla da siber zorba ve siber mağdur olmayı etkilediğini ifade etmiştir.

Topçu ve diğerleri (2008) tarafından yapılan araştırmada özel ve devlet okuluna giden öğrenciler internet kullanım sıklığı ve aylık gelir açısından siber zorbalık deneyimi temel alınarak karşılaştırılmıştır. Araştırmanın katılımcılarını yüksek, orta ve düşük sosyo-ekonomik düzeyden gelen bireyler oluşturmuştur. Araştırmada siber zorbalık oranının % 35 ve kız ve erkek öğrencilerin siber zorbalığa karışma oranının birbirine eşit olduğu bulunmuştur. Araştırmada ayrıca yüksek sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin bilişim ve iletişim teknolojilerine ulaşma imkânının, düşük ve orta sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerden daha fazla olduğu görülmüştür. Bununla birlikte yüksek sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerin siber zorba olma oranı, düşük ve orta sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilerden daha yüksek bulunamamıştır. Araştırma sonuçları siber zorbalıkla sosyo-ekonomik düzey arasında doğrudan bir ilişki kurulamayacağını göstermiştir.

Williams ve Guerra (2007) tarafından yapılan araştırmada siber zorbalık yapma oranı % 9 olarak bulunmuştur. Bu araştırmada siber zorba olma oranının cinsiyetlere göre değişmediği bulunmuştur. Bununla birlikte zorbalık yapma oranının sınıf düzeylerine

göre değiştiği, 5. sınıflarda zorbalık yapma oranının % 4, 8. sınıflarda zorbalık yapma oranının % 13 ve 9. sınıflarda zorbalık yapma oranının % 9 olduğu bulunmuştur.

Lenhart (2007) tarafından yapılan araştırmada gençlerin % 32'si tehdit içerikli mesajlar aldıklarını, kişisel mesajlarının ve elektronik postalarının sanal ortamda kendilerinden izinsiz başkalarıyla paylaşıldığını, internette haklarında syleniler çıkarıldığını ve utanç duymalarına yol açacak fotoğraflarının sanal ortamda paylaşıldığını belirtmiştir. Bu araştırmada kızların erkeklerden daha çok siber zorbalığa maruz kaldığı ve sanal ortamda kimliklerini ve düşüncelerini paylaşan bireylerin siber zorbalık içeren eylemlerle karşılaşma olasılığının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Araştırma bulguları gençlerin en çok kişisel konuşmalarının kendilerinden izinsiz başkalarına gönderilmesinden veya sanal ortamda paylaşılmasından yakındığını göstermiştir. Katılımcıların yakındığı diğer davranışların sırasıyla sanal ortamda kendileri hakkında dedikodu yapılması, kendilerine elektronik posta, cep telefonu veya anlık mesajlaşma yoluyla saldırganlık içeren ifadeler gönderilmesi ve utanç duymalarına yol açacak fotoğraflarının kendilerinden izinsiz sanal ortamda paylaşılması olduğu görülmüştür. Araştırma bulgularına göre yaşça daha büyük olanların daha çok siber zorbalığa maruz kaldığı tespit edilmiştir.

Kowalski ve Limber (2007) tarafından yapılan araştırmada katılımcıların % 4' siber zorba, % 11'i siber mağdur ve % 7'si siber zorba/mağdur olduğunu, % 78'i ise hiçbir biçimde siber zorbalığa karışmadığını belirtmiştir. Araştırmada siber zorbalık yapmak için en çok kullanılan yolun anlık mesajlaşma olduğu, bunu sırasıyla sohbet odası ve e-postanın izlediği bulunmuştur. Bu araştırmada siber mağdurlar ve zorba/mağdurlar, kendilerine en çok okul arkadaşlarının siber zorbalık yaptığını ve bunu yabancıların izlediğini bildirmişlerdir. Aynı araştırmada siber mağdurların % 12'sinin ve siber zorba/mağdurların % 16'sının kardeşleri tarafından siber zorbalığa maruz bırakıldığını açıklaması ilginç bir bulgudur. Yine bu araştırmada siber mağdurların ve siber zorba/mağdurların % 48'inin zorbanın kim olduğunu bilmediği ve siber zorbaların zorbalık uygulamak için sırasıyla aynı okulda okudukları kimseleri, arkadaşlarını ve yabancıları tercih ettiği belirlenmiştir. Bu araştırmada ayrıca sınıf düzeyinin artmasıyla birlikte siber zorba olma olasılığının arttığı tespit edilmiştir. Campbell (2005) yaşın büyümesiyle birlikte internet kullanma yeteneğinin ve internete erişebilme olanağının

artmasının yaşça büyük bireylerin daha çok siber zorbalık yapmasına yol açtığını belirtmiştir.

Patchin ve Hinduja (2006) tarafından bireylerin siber zorbalığa yönelik algılarının ve siber zorbalık deneyimlerinin belirlenmesi amacıyla yapılan bir araştırmada katılımcıların % 11'i siber zorbalık yaptığını, % 29'u siber mağdur olduğunu ve % 47'si siber zorbalığa tanıklık ettiğini bildirmiştir. Siber zorbalığın en çok sohbet odaları aracılığıyla gerçekleştirildiği ve bunu SMS ile e-postanın izlediği bulunmuştur. Araştırmada ayrıca katılımcıların % 60'ı sanal ortamda diğer bireylerin kendisini görmezden geldiğini, % 50'si diğer bireylerin kendisine saygısızlık ettiğini, % 30'u kendisine lakap takıldığını ve % 21'i zorbanın kendisini fiziksel zarar vermekle tehdit ettiğini, % 19'u siber zorbayla tartıştığını, % 19'u siber zorbanın kendisi ile alay ettiğini ve % 18'i hakkında söylenti çıkarıldığını ifade etmiştir.

Li (2007), yaptığı araştırmada katılımcıların yaklaşık % 15'inin siber zorbalık yaptığını, % 25'inin siber zorbalığa maruz kaldığını ve % 52'sinin birisinin siber zorbalığa maruz kaldığını duyduğunu ifade etmiştir. Siber zorbaların yaklaşık yarısının siber zorbalığa maruz kaldığı belirlenmiştir. Aynı araştırmada siber mağdurların % 32'si zorbanın sınıf arkadaşı olduğunu, % 11'i okul dışındaki birisinin kendisine siber zorbalık uyguladığını, % 16'sı hem sınıf arkadaşları hem de okul dışındaki kişiler tarafından kendisine siber zorbalık yapıldığını ve % 41'i zorbanın kim olduğunu bilmediğini belirtmiştir.

Wolak ve diğerleri (2007a) tarafından yapılan araştırmada siber mağdurların % 43'ü arkadaşlarının, % 57'si ise yalnızca çevrimiçi olarak iletişim kurdukları kişilerin kendilerine siber zorbalık yaptığını ifade etmiştir. Juvonen ve Gross (2008)'un yaptığı araştırmada siber mağdurların % 51'i okul arkadaşlarının, % 43'ü internette tanıştığı kişilerin ve % 20'si günlük yaşamdan tanıdığı ancak kendisiyle aynı okulda olmayan kişilerin kendisine siber uyguladığını bildirmiştir.

Slonje ve Smith (2008) tarafından yapılan araştırmada siber zorbalık oranı % 2.5 olarak bulunmuştur. Bu araştırmada cinsiyetin siber zorbalığın bir yordayıcısı olmadığı görülmüş ve siber zorbalığın, siber mağdurları en çok cep telefonları ve video görüntüleri aracılığıyla gerçekleştirildiğinde olumsuz etkilediği bulunmuştur. Siber

zorbalık türlerinin etkileri ile geleneksel zorbalığın etkilerinin de karşılaştırıldığı bu araştırmada elektronik posta ve SMS aracılığıyla gerçekleştirilen siber zorbalığın mağdurları geleneksel zorbalıktan daha az, telefon zorbalığının geleneksel zorbalıkla aynı oranda ve resimler ve video görüntüleri aracılığıyla gerçekleştirilen siber zorbalığın geleneksel zorbalıktan daha şiddetli etkilediği bulunmuştur. Slonje ve Smith (2008) ayrıca elektronik posta yoluyla siber zorbalığa maruz kalma oranının kızlarda daha yüksek olduğunu, buna karşılık SMS yoluyla siber zorbalık yapmanın erkeklerde daha çok görüldüğünü bulmuştur. Bu araştırmada siber mağdurların % 33'ü zorbayı tanımadığını, % 27'si zorbayla aynı sınıfta yer aldığını, % 12'si zorbayla aynı sınıf düzeyinde fakat farklı sınıflarda yer aldığını, % 10'u farklı okulda yer alan birisinin kendisine siber zorbalık uyguladığını ve % 2'si siber zorbanın kendisinden üst sınıfta yer aldığını bildirmiştir.

Vandebosch ve VanCleemput (2009) en yaygın siber zorbalık yöntemlerinin başkası gibi davranma, tehdit etme, söylenti çıkarma ve başkasının e-posta veya anlık mesajlaşma şifresini değiştirme olduğunu belirlemiştir. Mesch (2009) siber mağdurların internette en çok yaptıkları etkinliklerin sosyal paylaşım sitelerine, YouTube'a ve sohbet odalarına girmek olduğunu bulmuştur.

Ülkemizdeki araştırmalara baktığımızda Erdur-Baker ve Kavşut (2007) en çok bildirilen siber zorbalık davranışlarının nedensiz yere birisini sohbet odasından dışarı atmak, sohbet odasında birisine hakaret etmek ve web kamerası aracılığıyla birisinin özeline saygısızlık etmek olduğunu ifade etmiştir. Arıca ve diğerleri (2008) tarafından yapılan araştırmada Türk öğrencilerin siber zorbalık yapma oranı % 36 olarak bulunmuştur. Araştırmada en çok gerçekleştirilen siber zorbalık türlerinin birisine yüzüne söyleyemediği şeyleri ona sanal ortamda söylemek, başka birisi gibi davranmak ve doğru olmayan şeyler ifade etmek olduğu bildirilmiştir. Araştırmada ayrıca erkeklerin kızlardan daha çok siber zorbalık yaptığı tespit edilmiştir.

Walker (2009) siber zorbalıkla ilgili araştırmalardan farklı sonuçlar elde edilmesinin araştırmalarda kullanılan örneklem büyüklüğünün, örnekleme oluşturan bireylerin yaş aralığının ve araştırmada kullanılan yöntemlerin birbirinden farklı olmasından kaynaklandığını ifade etmektedir. Siber zorbalığın operasyonel olarak tanımlanmasındaki, örneklem büyüklüğündeki ve araştırmalarda kullanılan

yöntemlerdeki farklılıklar siber zorbalıkla ilgili araştırmalardan farklı sonuçlar elde edilmesine yol açmıştır.

1.1.5. Siber Zorbalığın Nedenleri

Raskauskas ve Stoltz (2007) tarafından siber zorbalık yapan öğrencilere, siber zorbalığın nedenlerinin sorulduğu bir araştırmada, siber zorbaların % 38'i siber zorbalığın eğlence amaçlı olduğunu, % 25'i siber zorbalığın intikam alma amacı taşıdığını, % 6'sı bireyin kendisini kötü hissetmesinin siber zorbalık yapmasına yol açtığını ve % 31'i bu konuda herhangi bir fikrinin bulunmadığını belirtmiştir. Mishna ve diğerleri (2009) tarafından yapılan araştırmada katılımcılar, gençlerin bilişim ve iletişim teknolojilerine ulaşma fırsatının artmasını ve siber zorbalıkta, zorbanın kimliğini rahatça gizleyebilmesini siber zorbalığın yaygınlaşmasının en önemli nedenleri olarak göstermiştir.

Lenhart (2007) tarafından yapılan araştırmada gençler, siber zorbalığın tercih edilmesine yol açan nedenleri şu şekilde sıralamaktadır: a) Sanal ortamda tehditkâr ve aşağılayıcı materyalleri olabildiğince çok kişiye çabuk biçimde iletmenin mümkün olması, b) Bu tür materyallerin web sitelerinde veya sosyal paylaşım sitelerinde diğer bireylerin göreceği şekilde uzun süre paylaşılabilmesi, c) Dijital teknolojinin bu tür materyallerin kopyalanmasını ve kopyalanan materyallerin uzun süre saklanmasını mümkün kılması ve d) Siber zorbalıkta mağdurla yüz yüze iletişim kurulmamasının, siber zorbanın davranışlarının sorumluluğunu almasını önlemesi.

Gençleri siber zorbalık yapmaya iten nedenleri Kowalski ve diğerleri (2008) ise şu şekilde sıralamaktadır: Siber zorbalık aracılığıyla başkalarının üzerinde kontrol kurmayı amaçlama, saldırganca davranmaktan haz alma, arkadaşları arasında saygınlık kazanma çabası, gerçek yaşamda davranışa dökemediği saldırganlık içeren düşlemlerini sanal ortamda davranış olarak dile getirme arzusu, kendisine kötü davranan kişilerden sanal dünyada intikam almaya çalışma, sert ve soğukkanlı görünme isteği, siber zorbalıkta yakalanma ihtimalinin geleneksel akran zorbalığından daha zayıf olması, siber zorbalıkta kimliğini gizleme imkânının bulunması ve siber zorbalıkta mağdurla yüz yüze iletişim kurma zorunluluğunun bulunmaması.

Teknolojinin gençler arasında hızla yaygınlaşmasının bir sonucu olarak teknolojik araçları ustalıkla kullanarak diğer bireylerle alay etmenin gençlere akranları arasında saygınlık kazandıracağı ileri sürülebilir. Eskiden fiziksel bakımdan güçlü gençlere akranları tarafından hayranlıkla bakılırken şimdi teknolojiyi ustalıkla kullanabilenlere hayranlık duyulduğu gözlenmektedir. Bilişim ve iletişim teknolojilerinde görülen gelişmelerin, akran gruplarında egemen olan değerlerin değişmesine yol açmasının teknolojik yeterliği yüksek bireyleri ön plana çıkardığı ve gençlerin siber zorbalık yaparak kendilerini kanıtlamaya çalışmasına neden olduğu ileri sürülebilir. Gençlerin oluşturduğu akran gruplarının birbirleriyle bilişim ve iletişim teknolojilerini kullanarak kavga ettiği bir ortamda bu durumun beklenen bir sonuç olduğu söylenebilir. Nitekim gençlerin Youtube gibi video paylaşım sitelerini birbirlerine küfürle beste yapmak için kullandığının gözlenmesi akran gruplarının birbiriyle artık eskisinden farklı yolları kullanarak kavga ettiğini kanıtlar niteliktedir.

1.1.6.Siber Zorbalığın Etkileri

Siber zorbalık gerek siber zorbalılar, gerekse siber mağdurlar üzerinde birçok önemli soruna yol açmaktadır. Ybarra ve Mitchell (2004b) tarafından yapılan araştırmada siber mağdurların %44'ünün ebeveyniyle duygusal bağlarının yetersiz olduğu ve ebeveyniyle duygusal bağlarının yetersiz olmasının siber zorbalık yapmayı üç kat arttırdığı belirlenmiştir. Araştırmada ayrıca siber zorbalılar arasında madde kullanma ve başkalarının kişisel eşyalarına zarar verme gibi suç içerikli eylemlere karışmanın yaygın olduğu bulunmuştur.

Ybarra ve diğerleri (2007) yoğun biçimde siber zorbalığa maruz kalmanın okuldan kaçma, okulu bırakma, okula silah getirme ve tutuklanmayla ilişkili olduğunu bulmuştur. Bu araştırmada siber zorbalığa maruz kalmanın okula silah getirmeyi sekiz kat arttırdığı belirlenmiştir. Araştırmada sanal ortamda hakkında söylenti çıkarılan her dört ve sanal ortamda tehdit edilen her beş gençten birisinin okula son 30 gün içinde en az bir defa silahla geldiğinin belirlenmesi ilginç bir bulgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırmada ayrıca siber mağdurların ebeveynleriyle yetersiz duygusal bağ kurdukları ve alkol ve uyuşturucu kullanmanın siber mağdurlar arasında yaygın olduğu rapor edilmiştir.

Ybarra (2004) araştırmasında major depresyon geçiren bireylerin, hafif düzeyde depresyon yaşayan ve depresyon yaşamamış bireylerle karşılaştırıldığında üç kat daha fazla siber zorbalığa maruz kaldığını belirlemiştir. Bu çalışmada kızlar ve erkekler kendi içinde karşılaştırılmış ve major depresyon geçiren erkeklerin diğer erkeklerden üç kat daha fazla siber zorbalığa maruz kaldığı bulunurken kızlar arasında böyle bir farklılığa rastlanmamıştır. Siber mağdurların % 13'ünün majör, % 17'sinin ise minör depresyon geçirdiğinin belirlendiği araştırma bulgularına göre majör depresyon geçiren siber mağdurlar, minor depresyon geçiren siber mağdurlardan daha çok duygusal stres yaşamaktadır. Majör depresyon geçiren erkekler, depresyon yaşamayan erkeklerden sekiz kat daha fazla siber zorbalığa maruz kalmakta ve siber zorbalığa maruz kalma durumu, minör depresyon geçiren bireylerde de yüksek oranda devam etmektedir.

Ybarra ve Mitchell (2007)'in araştırmasında katılımcıların % 6'sı sık sık siber zorbalık yaptığını, % 6'sı ara sıra siber zorbalık yaptığını ve % 17'si çok az siber zorbalık yaptığını bildirmiştir. Araştırma sonuçları sık sık siber zorbalık yapanların kurallara uymamaya hiç siber zorbalık yapmayanlardan sekiz kat daha eğilimli olduğunu göstermiştir. Ara sıra siber zorbalık yapanlar ise kurallara uymamaya hiç siber zorbalık yapmayanlardan üç kat daha fazla eğilimlidir. Araştırmada ayrıca saldırganca davranışlar sergilemenin sık sık siber zorbalık yapma olasılığını dokuz kat arttırdığı bulunmuştur.

Ybarra ve Mitchell (2004a) tarafından yapılan çalışmada düzenli biçimde internet kullanan gençlerin % 12'sinin siber zorba, % 4'ünün siber mağdur ve % 3'ünün siber zorba/mağdur olduğu belirlenmiştir. Bu çalışmada siber zorba/mağdurların günde en az üç saat internet kullandığı, internet kullanma konusunda kendilerini yeterli gördüğü ve alkol ve sigara tüketmeye ve problem davranışlar (kasıtlı biçimde özel mülkiyete zarar verme, başkalarına fiziksel saldırı, polisle çatışmaya girme, hırsızlık vb.) göstermeye diğer bireylerden daha eğilimli olduğu tespit edilmiştir. Araştırmada ayrıca siber zorba/mağdurların ebeveynleriyle duygusal bağlarının yetersiz olduğu, sanal ortamdaki etkinliklerinin ebeveynleri tarafından yeterince denetlenmediği ve internet dışındaki ortamlarda mağduriyet yaşadığı bildirilmiştir.

Vandebosch ve VanCleemput (2009) tarafından yapılan çalışmada katılımcılar, psikolojik açıdan en yaralayıcı siber zorbalık türlerini; şifresinin kırılıp kullanıcı

hesabına girilmesi ve kişisel bilgilerinin çalınması, kişisel bilgilerinininsanal ortamda paylaşılması ve sanal ortamda dedikodu çıkarılması olarak sıralamışlardır. Vanderbosch ve VanCleemput (2009) bu eylemlerin kişiselliğe saldırı içerdiğini ve çok sayıda izleyicinin önünde gerçekleştiğini belirtmiştir. Katılımcıların en yaygın karşılaşılan siber zorbalık türü olan başkası gibi davranmayı ise psikolojik açıdan yukarıda sayılan eylemlerden daha az örseleyici buldukları görülmüştür.

Ybarra ve diğerleri (2006) tarafından yapılan araştırmada siber zorba olmanın, klinik problemler sergilemenin ve kişilerarası ilişkilerde mağdur olmanın siber mağdur olma olasılığını arttırdığı bulunmuştur. Ayrıca anlık mesajlaşma, bloglar ve sohbet odalarını çok sık kullanmanın da siber mağduriyet olasılığını arttırdığı görülmüştür. Araştırmaya katılan ve siber zorbalığa maruz kalan gençlerin % 38'inin duygusal stres yaşadığı bildirilmiştir. Araştırmada ergenlik öncesi dönemde bulunmanın, siber zorbanın yetişkin olmasının, siber mağdurdan resminin istenmesinin ve saldırganla gerçek yaşamda iletişim kurulmasının duygusal stres yaşamayla olumlu, sohbet odalarını ziyaret etmenin ise olumsuz ilişkili olduğu bulunmuştur. Araştırmada ayrıca siber mağdurların % 35'inin kendileriyle ilgili kişisel bilgilerin başkasına gönderilmesinden veya sanal ortamda yayınlanmasından ötürü utanç duyduklarını ve kendilerini tehdit altında hissettiklerini bildirmesi, siber zorbalık vakalarının doğrudan iki kişi arasında gerçekleşen olaylar olarak ele alınamayacağını göstermektedir.

Mitchell ve diğerleri (2007) siber mağduriyetin, geleneksel mağduriyetin ve cinsel kışkırtmaya maruz kalmanın depresyon, suç işleme ve madde kullanmayla yakından ilişkili olduğunu bulmuştur. Araştırmada siber mağdurların depresyona girmeye 2.5, suç işlemeye 2.2 ve madde kullanmaya 2 kat daha eğilimli olduğu rapor edilmiştir. Arıca (2009) yaptığı araştırmada ne siber zorbalık yapan ne de siber zorbalığa maruz kalan grubun, siber zorba ve siber mağdurlardan daha az psikiyatrik belirti gösterdiğini bulgulamıştır. Ayrıca bu araştırmada psikotizmin ve düşmanlığın siber zorbalığı olumlu yordadığı görülmüştür.

Raskauskas ve Stoltz (2007) tarafından yapılan araştırmada siber mağdurların % 93'ü siber zorbalığın kendisini duygusal açıdan olumsuz etkilediğini ifade etmiştir. 22 katılımcı siber zorbalığın kendisini üzgün, çaresiz ve depresif hissetmesine yol açtığını,

11 katılımcı siber zorbalıktan dolayı okula gitmekten korktuğunu, 8 katılımcı ise siber zorbanın kim olduğunu bilmemenin kendisini kuşkuculuğa ittiğini ifade etmiştir.

Beran ve Li (2005) siber zorbalığın siber mağdurların üzülmeye, sinirlenmesine, kaygı yaşamamasına, derslere yoğunlaşamamasına, okul başarısının düşmesine ve devamsızlık yapmasına yol açtığını bildirmiştir. Siber zorbanın mağdurun üstünde kontrol kurmasının mağdurun korku yaşamamasına ve kendini çaresiz hissetmesine yol açtığını belirten Beran ve Li (2005), korku yaşayan ve kendisini çaresiz hisseden mağdurun siber zorba karşısında boyun eğici bir tavır takındığını belirtmiştir. Beran ve Li (2005) birçok siber mağdurun siber zorbalığın kendisini etkilemediğini ifade etmesinin, bu kişilerin siber zorbalık içeren davranışları siber zorbalık olarak görmemesinden kaynaklandığını bildirmiştir.

Şahin ve diğerleri (2010) tarafından lise öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada siber mağdur kızların ve erkeklerin ortaklaşa yaşadığı tek duygunun öfke olduğu, üzüntü ve aşağılanmışlık duygusunun sadece kızlarda, nefret ve intikam isteğinin ise sadece erkeklerde görüldüğü tespit edilmiştir.

Hinduja ve Patchin (2008) tarafından yapılan araştırmada okula ilişkin problem yaşadığını bildirenlerin, saldırganca davranışlar sergileyenlerin ve sık sık madde kullananların hem zorba hem de mağdur olarak siber zorbalık deneyimi yaşama olasılığının daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bu araştırmada geleneksel zorbalığa karışmanın da siber zorbalık deneyimini arttırdığı görülmüştür. Son altı ay içinde geleneksel zorbalık yaptığını bildirenlerin siber zorbalık yapmaya 2.5 kat daha eğilimli olması ve benzer biçimde geleneksel mağduriyet yaşadığını belirtenlerin siber mağduriyet yaşama oranının 2.5 kat daha fazla olması, araştırmacıları, belli kişilik özelliklerinin bireylerin birçok ortamda zorba ve mağdur olmasına neden olduğunu düşünmeye yöneltmiştir.

Williams ve Guerra (2007)'ya göre bireyin zorbalığın ahlaki açıdan kabul edilemez olduğunu düşünmesi, arkadaşlarını dürüst ve yardımsever olarak görmesi, kendisini okula bağlı hissetmesi ve okul iklimini olumlu olarak algılaması siber zorbalığa karışmasını önlemektedir. Bu araştırmacılar tarafından yapılan araştırmada okul

ikliminin olumlu olarak algılanmasının ve okula katılımın yüksek olmasının, siber zorbalığa karışmayı % 9 oranında azalttığı rapor edilmiştir.

Wolak ve diğerleri (2007a) siber mağdurların aileleriyle sık sık çatışma yaşadıklarını, kişilerarası ilişkilerde zorbalığa maruz kaldıklarını, saldırganca davranışlar sergilediklerini ve sosyal ilişkilerinde problemler yaşadıklarını bulmuştur. Bu araştırmada aynı kişi tarafından uzun süre siber zorbalığa maruz bırakılmanın, siber zorbanın yaşının 18'den büyük olmasının ve siber mağdurdan fotoğrafının istemesinin, siber mağdurun yaşadığı stresi arttırdığı belirlenmiştir.

Li (2007) siber zorbalığın akademik başarıya etkisini incelediği araştırmasında siber mağdurların % 48'inin akademik başarısının ortalamadan yüksek, % 2'sinin akademik başarısının ise ortalamadan düşük olduğunu bulmuştur. Aynı araştırmada siber zorbalıların % 34'ünün ortalamadan yüksek, % 57'sinin ortalama ve % 4'ünün ise ortalamadan düşük akademik başarıya sahip olduğu görülmüştür. Araştırma sonuçları siber mağdurların akademik başarılarının siber zorbalardan daha yüksek olduğunu göstermiştir.

1.2. Riskli İnternet Davranışları

Mitchell ve diğerleri(2003)interneti sık kullanmanın ve riskli internet davranışları olarak kabul edilen yetişkinlerin bulunduğu sohbet odalarına girmenin, sanal ortamda yabancılarla konuşmanın, kişisel bilgilerini paylaşmanın, müstehcen ve tehdit edici mesajlar almanın ve internette tanıştığı kişilerle yüz yüze buluşmanın, bireyi cinsel kışkırtma ve/veya siber mağduriyet tehlikesiyle karşı karşıya bıraktığını bildirmiştir.

Dowell ve diğerlerinin (2009) ortaokul öğrencilerinin gösterdiği riskli internet davranışlarını kümelemek amacıyla yaptığı araştırmada riskli internet davranışlarının; kişisel bilgileri paylaşmayı (internette tanıştığı birisine okuduğu okulun ismini ve e-posta adresini verme ve fotoğrafını yollama), internette tanıştığı birisiyle iletişime geçmeyi (internette tanıştığı kimseyle yüz yüze ortamda buluşma, bu kişiyle kurduğu ilişkiyi geliştirme), çevrimiçi zarar vermeyi (internette şaka veya kaba yorumlar yapma, internetteyken birisini bilerek utandırma), cinsel içerikli sitelere girmeyi ve filtreleme programlarını etkisiz hale getirmeyi içerdiği bulunmuştur.

Valkenburg ve Soeters (2001) çocukların ve ergenlerin internette karşılaşabileceği riskleri; a) Çocukların ve ergenlerin, internette pornografik görüntülerle ve şiddet içerikli materyallerle karşılaşması, b) Çocukların ve ergenlerin, internette utanmalarına ve üzülmelerine yol açacak veya tehditkâr mesajlar alması ve c) Çocukların ve ergenlerin, internette kişisel bilgilerini başkalarına açıklaması veya internetten tanıştığı kişilerle yüz yüze buluşması olarak sıralamıştır.

Stahl ve Fritz (2002) tarafından yapılan araştırmada gençlerin % 74'ünün internette tanımadığı birisiyle e-posta ve sohbet odaları aracılığıyla iletişim kurduğu, % 25'inin internette kişisel bilgilerini paylaştığı, % 44'ünün internette vaktini patlayıcı yapımı ve silahlarla ilgili sitelere girmekle ya da yazılımlar kullanmakla geçirdiği, % 21'inin pornografik sitelere girdiği, % 8'inin internette herhangi bir grubu aşağılamak amacıyla kurulmuş web sitelerini ziyaret ettiği ve % 4'ünün internette tanıştığı kişilerle yüz yüze görüştüğü tespit edilmiştir.

Valcke ve diğerleri (2007) katılımcıların % 26'sının sohbet odalarında sohbet ettiği kişileri yüz yüze tanımadığını, , % 40'ının uygun olmayan içeriğe sahip (ırkçı, şiddet içeren veya pornografik) materyallerle karşılaştığını, % 17'sinin internetteyken tehdit edildiğini, % 13'ünün kişisel bilgilerini diğer insanlarla paylaştığını, % 13'ünün resmini diğer insanlara gönderdiğini, % 8'inin internette tanıştığı kişilerle yüz yüze buluştuğunu, internette tanıştığı kişilerle buluşmaya gidenlerin % 21'inin bu buluşmaya yalnız başına gittiğini ve % 14'ünün riskli internet davranışlarına hiçbir biçimde karışmadığını bulmuştur.

Liau ve diğerleri (2005) internet kullanan ergenlerin % 16'sının internette tanıştığı kişilerle yüz yüze buluşmaya gittiğini bildirmiştir. Gençlerin % 22'si buluşmaya yalnız gittiğini ifade etmiştir. Buluşmaya giden gençlerin % 9'u buluşmaya gelen kişinin kendisini çocuk olarak tanıtmamasına rağmen aslında bu kişinin yaşının büyük olduğunu belirtmiştir. Araştırmada interneti sık kullanmanın, internette uzun süre oyun oynamanın ve sohbet etmenin, ebeveyn denetiminin olmamasının, ebeveynlerle kurulan iletişimin niteliğinin, internette telefon numarasını, favori müzik parçalarını ve fotoğraflarını paylaşmanın, internette cinsel yorumlara maruz kalmanın ve şiddetle ilgili, pornografik içerikli veya nefreti yaygınlaştıran sitelere girmenin, internette tanışılan kişilerle buluşmaya gitme olasılığını arttırdığı görülmüştür.

Livingstone ve Bober (2004) tarafından yapılan araştırmada internette tanıştığı kişilerle buluşanların % 74'ünün durumu aynı yaştaki bir arkadaşıyla, % 45'inin ebeveyniyle, % 14'ünün kardeşiyle ve % 7'sinin başka bir yetişkinle paylaştığı görülmüştür. İnternette tanıştığı kimseyle buluşmaya gittiğini birisiyle paylaşanların % 67'sinin buluşmaya arkadaşıyla, % 11'inin ebeveyniyle, % 3'ünün başka bir yetişkinle ve % 3'ünün kardeşiyle gittiği belirlenmiştir. İnternette tanıştığı kimseyle buluşmaya gidenlerin % 58'inin buluşmadan memnun ayrılması ve yalnızca % 1'inin buluşmadan zevk almadığını belirtmesi ilginç bir bulgu olarak değerlendirilebilir.

Berson ve diğerleri (2002) tarafından yapılan araştırmada 1360 katılımcı internette tanıştığı kişilerle yüz yüze buluştuğunu belirtmiştir. Araştırma sonucunda öğretmenlerin kız öğrencileri internet güvenliği konusunda eğitmesinin kız öğrencilerin internette tanıştığı kişilerle buluşmasını önlediği, kız öğrencilerin kendi kardeşleriyle internet güvenliği konusunda konuşmasının ise kız öğrencilerin internette tanıştığı kişilerle buluşması olasılığını arttırdığı görülmüştür. Araştırmada ayrıca çok fazla detay içeren kişisel bilgilerin paylaşılmasının siber tacize maruz kalmaya yol açtığı belirlenmiştir.

Liau ve diğerleri (2005) ocukların riskli internet davranışlara karışma oranını ebeveynlerin ve çocukların farklı algıladığını bulmuştur. Yapılan araştırmada, erkeklerin % 66'sı ve kızların % 51'i yanlışlıkla pornografik sitelere girdiğini belirtmiştir. Çocukların yanlışlıkla pornografik sitelere girme oranı ebeveynlere sorulduğunda, anne ve babalar, çocukların % 40'ının pornografik sitelere girdiğini düşünmektedir. Aynı araştırmada katılımcı erkeklerin % 49'u ve katılımcı kızların % 27'si yanlışlıkla şiddet içerikli web sitelerine girdiğini ifade etmiştir. Çocukların yanlışlıkla şiddet içerikli web sitelerine girme oranı anne ve babalara sorulduğunda, annelerin % 38'i ve babaların % 15'i çocukların yanlışlıkla şiddet içerikli web sitelerine girdiğini söylemiştir. Araştırmada erkeklerin % 18'i ve kızların % 14' internette tanıştığı kişilerle yüz yüze buluştuğunu ifade ederken babalara göre internette tanıştığı kişilerle yüz yüze buluşma eylemini hiçbir ocuk gerçekleştirmemiştir. Annelere göre ise çocukların internette tanıştığı kişilerle yüz yüze buluşma oranı % 20'dir. Araştırma sonuçlarına göre çocukların riskli internet davranışlarına karışmaları konusunda annelerin farkındalık düzeyi babalardan daha yüksektir.

Çocukların gösterdiği riskli internet davranışları konusunda annelerin farkındalık düzeyinin daha yüksek olduğu bulgusu Türk toplumu için geçerli olmayabilir. Türk toplumunda annelerin bilişim ve iletişim teknolojileri konusundaki bilgilerinin yeterli düzeyde olmadığı ve bunun da annelerin, çocukların karıştığı riskli internet davranışlarına ilişkin farkındalığını azalttığı ileri sürülebilir.

Livingstone ve Helsper (2007) tarafından yapılan araştırmada interneti sık kullanmanın, yaşam doyumunun düşük olmasının, heyecan arayışının ve internet öz-yeterlik algısının yüksek olmasının internette tanışılan kişilerle yüz yüze görüşülmesini ve internette kişisel bilgilerin paylaşılmasını içeren riskli internet davranışlarını gösterme olasılığını arttırdığı, buna karşılık ailede etkileşimli iletişim tarzının egemen olmasının riskli internet davranışlarına katılımı azalttığı bulunmuştur. Bu araştırmadan elde edilen sonuçlar katılımcıların % 40'ının kişisel bilgilerini internette paylaştığını ve % 9'unun internette tanıştığı kişilerle yüz yüze buluştuğunu göstermiştir. Araştırmada internette tanıştığı kişilerle görüşenlerin % 45'inin durumu ailesine, % 78'inin arkadaşlarına bildirdiği ve % 66'sının buluşmaya yanında arkadaşıyla gittiği bildirilmiştir.

Wells ve Mitchell (2008) cinsel ve fiziksel kötülüğe maruz kalmış ve ebeveynleriyle yoğun çatışma yaşayan bireyleri yüksek riskli grup olarak adlandırdıkları araştırmalarında yüksek riskli grubu oluşturan katılımcıların çevrimiçi ortamda problemlili davranış sergileme oranının diğer katılımcılardan daha yüksek olduğunu bulmuştur. Bu araştırmada yüksek riskli grubu oluşturan katılımcıların sohbet odalarında tanımadığı kişilerle sohbet etmeye, kişisel bilgilerini sanal ortamda paylaşmaya, bilerek pornografik materyal indirmeye, çevrimiçi ortamda cinsel açıdan riskli davranışlar sergilemeye ve siber zorbalık yapmaya diğer katılımcılardan daha eğilimli olduğu belirlenmiştir.

Peter ve diğerleri (2006) sohbet odalarında yabancı kişilerle iletişim kuranların çoğunun, sosyal becerileri yetersiz, kendisini yalnız hisseden ve gerçek yaşamda utangaç bireylerden oluştuğunu bildirmesi, kendisini yalnız hisseden bireylerin interneti yalnızlıktan kaçınmanın bir aracı olarak gördüğünü göstermektedir. Anlık mesajlaşma sırasında ya da sohbet odalarında yabancı kişilerle iletişim kuranların yanında internette tanıştığı kişilerle buluşmaya gidenlerin de genelde okulda kendisini yalnız hisseden ve

internete bir şeyler paylaşabileceği kimseler bulmak amacıyla giren gençler olduğu görülmektedir.

Livingstone ve Helsper (2008) tarafından yapılan araştırmada katılımcıların % 72'sinin bir yarışmaya katılmak için kişisel bilgilerini bir web sitesine girdiği, % 46'sının kişisel bilgilerini sanal ortamda paylaştığı, % 36'sının çevrimiçi ortamda yüz yüze tanımadığı birisiyle konuştuğu ve % 9'unun internette tanıştığı birisiyle yüz yüze bulunduğu belirlenmiştir. Araştırma sonuçları, yaşça büyük ve internet öz-yeterliği yüksek erkeklerin riskli internet davranışlarını daha çok gösterdiğini ortaya koymuştur. Bu araştırmada sosyo-ekonomik düzeyin, ebeveynlerin internet kullanım sıklığının, internete yönelik tutumlarının ve internet öz-yeterlik düzeylerinin çocukların riskli internet davranışları göstermeleri üzerinde etkisinin olmadığı görülmüştür.

Ybarra ve diğerleri (2007) tarafından yapılan başka bir araştırmada katılımcılar arasında en yaygın olan riskli davranışın kişisel bilgilerini internette paylaşmak, en az yaygın olan riskli davranışın ise internette tanıştığı birisiyle cinsel konular hakkında konuşmak olduğu rapor edilmiştir. Bu araştırmada internette tanıştığı birisiyle çeşitli yollarla iletişim kurmanın, internette tanımadığı birisiyle cinsel konular hakkında konuşmanın, tanımadığı birçok kişiyi arkadaş olarak eklemenin, internette başkaları hakkında kaba ve aşağılayıcı yorumlar yapmanın ve internette birisini utandıracak şekilde davranmanın siber mağdur olma olasılığını arttırdığı bulunmuştur. Bu araştırmada ayrıca ebeveynleriyle çatışma yaşayan ve günlük yaşamda zorbalığa maruz kalan bireylerin siber mağduriyet yaşamaya daha eğilimli olduğu belirlenmiştir.

İnternette kişisel bilgilerin paylaşılması ile ilgili araştırmalar incelendiğinde kızların daha çok resimlerini, erkeklerin ise kişisel bilgilerini paylaşma eğiliminde olduğu belirlenmiştir (Steeves ve Webster, 2007). Steeves ve Webster (2007) gençlerin kişisel bilgilerini hangi sanal ortamlarda paylaştıklarını belirlemek için yaptığı araştırmada; gençlerin kişisel bilgilerini genellikle kendi web sitelerinde veya çevrimiçi yarışmalara girerken paylaştıklarını, riskli olarak algıladıkları sohbet odalarında veya arkadaşlık sitelerinde ise kişisel bilgilerini paylaşmaktan kaçındıklarını bulmuştur.

Patchin ve Hinduja (2010) tarafından yapılan ve 2000 MySpace profilinin 2006 ve 2007 yılında düzenli olarak incelenmesine dayanan başka bir araştırmada gençlerin % 1'inin

profilinde e-posta adresini veya telefon numarasını, % 7'sinin ismini, % 11'inin ise okuduğu okulun ismini paylaştığı belirlenmiştir. Bu araştırmada resimlerini sanal ortamda paylaşma eğiliminin 2006 yılından 2007 yılına arttığı bulunmuştur. Bu araştırmada ayrıca gençlerin kişisel bilgilerini paylaşma noktasında gittikçe daha dikkatli davrandığı saptanmıştır. 2007 yılında gençlerin % 10'unun profilini sildiği, % 37'sinin profiline 2006 yılında ulaşılabilirdiği halde 2007 yılında ulaşamadığı ve kişisel ayarlarını, kişisel bilgilerinin herkes tarafından görülmesini önleyecek şekilde düzenleyenlerin oranının % 39'dan % 42'ye yükseldiği tespit edilmiştir.

Schrock ve Boyd (2008) bireyin şifrelerini başkalarıyla paylaşmasının nedeninin onların güvenini kazanmak ve onlardan teknik yardım almak olduğunu, ancak arkadaşlığın bozulması durumunda bireyin şifrelerini paylaştığı kişinin bu durumu kötü amaçla kullandığını belirtmiştir. Arıca ve diğerleri (2008) katılımcıların % 30'unun internette şifrelerini paylaştığını tespit etmiştir. Mishna ve diğerleri (2009) gençler arasında yaygın olan şifre paylaşmanın siber zorbalığa zemin hazırladığını ifade etmiştir.

Livingstone ve Bober (2004) internette kimliği ile ilgili yanlış bilgiler verdiğini belirten gençlerin % 27'sinin internette farklı bir isim ve % 10'unun internette kendisine ait olmayan bir fotoğraf kullandığını, % 22'sinin yaşını, % 5'inin cinsiyetini ve % 1'inin etnik kökenini yanlış verdiğini ve % 9'unun internette gerçek yaşamında yapmadığı şeyleri yapıyormuş gibi gösterdiğini belirlemiştir. Gençlerin sohbet odalarına internette yeni birisiyle konuşmanın zevkli olmasından, hiç kimseyi bilmediğin bir ortamda bulunmanın heyecan verici olmasından ve duygu ve düşüncelerin sohbet odalarında rahatlıkla ifade edilebilmesinden dolayı girdiklerinin belirlendiği araştırmada, gençlerin % 57'sinin yalnızca gençlere, % 27'sinin herkese, % 20'sinin yalnızca çocuklara ve % 7'sinin yalnızca yetişkinlere açık sohbet odalarını ziyaret ettiği saptanmıştır (Livingstone ve Bober, 2004).

İnternette pornografik materyal izlemeyle ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde, Livingstone ve Bober (2004) tarafından yapılan araştırmada haftada en az bir kere internete giren gençlerin % 57'si pornografik materyalle karşılaştığını, % 38'i internette bir şeyler yaparken pornografik içeriğin kendi kendine açıldığını, % 36'sı internette bir şeyler ararken kendisini birden pornografik web sitesinde bulduğunu, % 25'i pornografik içerikli e-posta aldığını, % 10'u bilerek bir pornografik web sitesini ziyaret

ettiğini, % 9'u gerçek hayattan tanıdığı birisine, % 2'si ise internette tanıştığı birisine pornografik içerikli materyal gönderdiğini belirtmiştir

Wolak ve diğerleri (2007b) çevrimiçi zarar vermeye veya cinsel kışkırtmaya maruz kalmanın, yaşça büyük ve erkek olmanın, internete arkadaşlarıyla birlikte girmenin, gerçek yaşamda mağduriyet yaşamamanın, suç içerikli davranışlar göstermeye eğilimli olmanın ve depresyona girmenin pornografik materyal izleme olasılığını arttırdığını bulgulamıştır. Sabina ve diğerleri (2008) ise internet aracılığıyla pornografik materyaller izlemenin nedenlerini cinsel heyecan arayışı, merak ve bilgi edinme olarak sıralamaktadır.

Brown ve L'Engle (2009) tarafından yapılan araştırmada da pornografik materyaller izleyen katılımcıların cinsel deneyimler yaşamaya izlemeyen katılımcılardan daha erken yaşlarda başladığı görülmüştür. Peter ve Valkenburg (2009) tarafından yapılan boylamsal araştırmada ise pornografik materyaller izleyen bireylerin sonraki yıllarda cinsel yaşamlarında mutsuz ve doyumsuz olma olasılığının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Araştırmada bunun, pornografik materyaller izleyen bireylerin kendi cinsel deneyimlerini sürekli izledikleri pornografik materyalin içeriğiyle karşılaştırmalarından kaynaklandığı belirlenmiştir. Mishna ve diğerleri (2009) pornografik materyal izlemenin bağımlılığa yol açtığını rapor etmiştir. Onlar tarafından yapılan araştırmada bazı gençler, pornografik içerikli materyale bakmayı bırakmak istediğini, ancak bunu bir türlü başaramadığını, çünkü bağımlı olduğunu ifade etmiştir.

Gençlerin son yıllarda yaygın olarak gösterdikleri riskli davranışlardan birisinin de belli bir grubu aşağılamak amacıyla kurulan web sitelerinin ziyaret edilmesi olduğu görülmektedir. Gerstenfeld ve diğerleri (2003) belli grupları aşağılamayı amaçlayan oluşumların benzer oluşumlarla işbirliği yapmak, propaganda yapmak, taraftar toplamak ve yandaşlarını eğitmek amacıyla internetten yararlandığını ifade etmektedir. Chau ve Xu (2007) bu tür oluşumların teknolojik gelişmelere ayak uydurmada oldukça başarılı olduğunu ve bloglar gibi çeşitli yöntemlerden yararlandığını belirtmektedir. Schrock ve Boyd (2008) internette belli bir grubu aşağılamak amacıyla kurulmuş 497 site bulunduğunu ifade etmektedir. Tynes ve diğerleri (2004) internette sohbet odalarında görüntülü sohbet edenlerin % 19'unun ve görüntüsüz sohbet edenlerin % 59'unun ırkçı

saldırlara maruz kaldığını bildirmiştir. Son yıllarda gençler arasında çevrimiçi ırkçı ve anti-semitik gruplara katılma eğiliminin arttığı bildirilmektedir.

Türkiye’de belli bir grubu aşağılamak için kurulmuş web sitelerinin genelde belli etnik kökenden gelen bireylere saldırı amacı taşıdığı dikkati çekmektedir. Son dönemde bu tür sanal oluşumların sayısının arttığı gözlene de yasal mercilerin bu tür oluşumların faaliyetlerini engellemek için titiz biçimde çalışmaları sevindirici bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Bu tür oluşumların gençlerde belli etnik kökenden gelen insanlara karşı kin ve nefret duygusu uyandırması ileri vadede ülkenin huzurunu bozacak olayların yaşanmasına neden olabilir. Mahkeme tarafından yakın bir zamanda kapatılan ve amacının ırkçılık olduğunu açıkça beyan eden böyle bir siteden alınan şu ifade bu sitelerin ne denli tehlikeli boyutlarda kin ve nefret aşıladığının bir kanıtı olarak değerlendirilebilir: “Türkiye Cumhuriyetinde yaşayan ve sayıları 12 milyon civarında olan k.rt nüfusunun tamamı vatandaşlıktan çıkarılsın, tüm mal ve mülklerine, bankadaki mevduatlarına, k.rt iş adamlarının şirketlerine kadar her şeye el konulsun. Burdan toplanacak olan yüz milyarlarca dolarlık fon ile boş kalacak olan ev arsalar, Türk milletine eşit ve adaletli bir şekilde dağıtılsın.”

Ybarra ve Diener-West (2008) tarafından yapılan araştırmada şiddet içerikli web sitelerine giren gençlerin genelde erkek ve yaşça büyük olduğu tespit edilmiştir. Bu araştırmada alkol ve marihuana kullanma ile şiddet içerikli web sitelerine girmenin ilişkili olduğu bulunmuştur. Bu araştırmadan elde edilen bulgular şiddet içerikli web sitelerini ziyaret edenlerin ebeveynleriyle yetersiz duygusal bağlar kurduğunu ve öfkeli biçimde davranmaya eğilimli olduğunu göstermiştir. Şiddet içerikli web sitelerini ziyaret etmenin şiddet göstermeyle, zorbalık yapmayla ve kavga etmeyle ilişkili olduğunun bulunması şiddet içerikli web sitelerine giren bireylerin öfkeli davranma eğiliminde olduğu bulgusunu desteklemektedir. Bu araştırmada şiddet içerikli web sitelerine girmeyi engellemenin, saldırgan davranışların azaltılmasında önemli rol oynadığı görülmüştür.

Whitlock ve diğerleri (2006) tarafından yapılan ve sanal ortamda bireyleri kendine zarar vermeye teşvik eden (self-injurious) mesaj kutularının incelendiği araştırmada mesaj kutularının yarısında kendine zarar vermeyle ilişkili kabul edilebilecek depresyon, yeme bozuklukları ve intiharla ilgili de yazıldığı bulunmuştur. Bu mesaj kutularında,

bireylerin, kendine zarar verme yöntemleri hakkında diğer bireylerin görüşlerini aldıkları, kendi deneyimlerini paylaştıkları ve kendilerine nasıl zarar verdiklerini gösteren görsel materyalleri sık sık paylaştıkları bildirilmiştir. Araştırmada mesaj kutularında yazışan bireylerin kendi deneyimlerini paylaşmalarının, mesaj kutularına yazılan konular hakkında düşüncelerini ifade etmelerinin ve birbirlerini kendine zarar verme konusunda desteklemelerinin aralarında güven oluşmasına yol açtığı görülmüştür. Bireyleri kendine zarar vermeye özendiren mesaj kutularının, kendine zarar vermeyi normalleştirdiği, bireyleri kendine zarar verme konusunda cesaretlendirdiği ve kendilerine zarar veren bireylerin kendilerine ayrı bir dünya kurmalarına yol açtığı rapor edilmiştir.

Merrick-Kenig ve Merrick (2009) bireylerin web siteleri tarafından intihar etmeye cesaretlendirilmesi durumunun siber intihar (cybersuicide) olarak adlandırıldığını ifade etmektedir. Bu tür siteler; intihar edenlerin notlarını, resimlerini içermekte, bireylere intihar etme yöntemleri hakkında bilgi sunmakta ve siteye giren bireylere, sitedeki diğer ziyaretçilerle toplu intihar etme noktasında sözleşme fırsatı sağlamaktadır. Nitekim Becker ve diğerleri (2004) 17 yaşında bir genç kızın intiharı teşvik edici web forumlarını ziyaret ettiğini, bu forumlarda intihar etmede kullanılacak yöntemleri araştırdığını, kimliği belli olmayan bir kullanıcıyla iletişime geçerek onunla intihar yöntemleri üzerinde konuştuğunu ve sonunda ilaç alarak intihar girişiminde bulunduğunu, ancak başarısız olduğunu ifade etmektedir. Alao ve diğerleri (2006) intihar etmeyi düşünen bireyi intihar konusunda cesaretlendiren, intihar edenlerin görüntülerini ve notlarını içeren, intiharı teşvik edici ifadelerin gönderilebildiği tartışma tahtalarına sahip ve en önemlisi de bireyleri intihar etme yöntemleri konusunda bilgilendiren yaklaşık 100.000 web sitesinin bulunduğunu belirlemiştir. Araştırma sonuçları, intiharı özendirici web sitelerinin etkileri karşısında en riskli grubu ergenlerin oluşturduğunu göstermektedir. İntiharı teşvik edici web sitelerinin bir halk sağlığı sorunu olarak ele alınmasının gerekli olduğu ve gelecekte ciddi problemlere yol açacağı ileri sürülebilir.

Biddle ve diğerleri (2008) tarafından popüler arama motorlarına (Yahoo, Google, MSN ve Ask) intihar ile ilgili terimler yazılarak yapılan araştırmada ilginç sonuçlara ulaşılmıştır. Bulunan 240 siteden 90'nın açıkça intiharla ilişkili olduğu görülmüştür. Bu

sitelerden 45 tanesinin intiharı teşvik ettiği, 43 tanesinin intiharın olumlu ve olumsuz yönlerini birlikte verdiği, ancak intihara karşı tarafsız bir tutum içinde olduğu, iki tanesinin de intiharın yaygınlığı ile ilgili olduğu belirlenmiştir. Sohbet odalarında ve tartışma tahtalarında intihar yöntemleriyle ilgili 12 başlığın açıldığı, ancak bazı başlıklarda intihardan şaka amaçlı olarak söz edildiği görülmüştür. İntiharla mücadele amacıyla 62 sitenin kurulmuş olduğunun görüldüğü araştırmada, Google ve Yahoo'nun daha çok intiharı özendirici sitelerle ilgili arama sonuçlarını listelerken MSN'in intiharı önleyici sitelerle ilgili arama sonuçlarını daha çok listelediği belirlenmiştir. Biddle ve diğerleri (2008) arama motorlarını, arama sonuçlarını, intiharla ilgili bir sözcük yazıldığında öncelikle intiharı önleyici web sitelerini verecek şekilde yeniden düzenlemeleri konusunda uyarmaktadır.

1.2.1. İnternetin Riskli Kullanımı ve Siber Zorbalık Arasındaki İlişki

Erdur-Baker (2010) riskli internet davranışlarını (internette tanışılan birisine yüz yüze buluşma teklif etme, kendisine gelen buluşma teklifini kabul etme ve internette tanımadığı insanlarla kişisel bilgilerini paylaşma) erkeklerin kızlardan daha çok gösterdiğini ve riskli internet davranışlarının siber zorba ve siber mağdur olmayı yordayan önemli değişken olduğunu bulmuştur. Erdur-Baker ve Tanrikulu (2010) tarafından yapılan araştırmada ise Türk üniversite öğrencilerinin en çok gösterdiği riskli internet davranışlarının; internette tanışılan birisiyle yüz yüze buluşmak, uygunsuz web sitelerine girmek ve MSN, Facebook, Youtube gibi çeşitli sanal ortamlardaki kişisel sayfalara erişimi sağlayan kullanıcı isimlerini ve şifreleri başkalarıyla paylaşmak olduğu rapor edilmiştir. Bu araştırmada ayrıca riskli internet davranışları, siber zorba ve siber mağdur olmayı yordayan önemli bir değişken olarak ortaya çıkmıştır.

1.3. Koşullu Öz-Değer Modeli

Öz-değer yaşam deneyiminin önemli bir yönünü oluşturmakta ve araştırmacılar tarafından yaşam kalitesini etkileyen en önemli değişkenlerden birisi olarak ele alınmaktadır. Gecas (1982) bireyin kendisini tehdit altında hissettiğinde gösterdiği en temel davranış biçimlerinden birisinin öz-değerini korumak olduğunu ve tutarlı bir benlik imajı oluşturulabilmesinin ancak sağlıklı bir öz-değer duygusuyla mümkün

olacağını ileri sürmektedir. Geller ve diğerleri (1971) öz-değeri psikolojik iyi olmayı sağlayan temel öğelerden birisi olarak ele almaktadır.

Öz-değer ile ilgili yapılan ilk araştırmalarda yüksek öz-değere sahip bireylerin, düşük öz-değere sahip bireylerle karşılaştırıldığında olumlu duygulanım düzeylerinin (Pelham ve Swan, 1989) ve yaşam doyumlarının (Myers ve Diener, 1995) daha yüksek olduğu ve umutsuzluk düzeylerinin (Crocker ve diğ.,1994) daha düşük olduğu görülmüştür.

Öz-değer ile ilgili ilk araştırmalardan elde edilen bulgular öz-değerin düşük olmasının belli problemlere yol açacağını ve bu problemlerin ancak öz-değerin yükseltilmesiyle çözülebileceğini ortaya koymuştur. Dawes (1994) saldırganlık, madde kullanımı, yeme bozukları ve uyumsuz evlilikler gibi birçok sorunun temelinde öz-değerin düşük olmasının yattığını ileri sürmüşlerdir. Öz-değerin düşük olmasının çeşitli sorunların temel kaynağını oluşturduğuna ilişkin kuramsal yaklaşımlar ve araştırma bulguları çocukların öz-değerini yükseltmeyi amaçlayan çeşitli programların geliştirilmesine yol açmıştır. Bu programlar öz-değerin yükseltilmesinin yalnızca akademik başarıyı yükseltmekle kalmayacağı, bunun yanında başta sosyal problemler olmak üzere birçok problemin çözülmesini sağlayacağı sloganıyla yola çıkmıştır.

Baumeister (1998) öz-değerin yüksek olmasının başarısızlık karşısında ısrarla mücadele etmesinde ya da başarısızlığın ardından kendisini değerli hissetmesinde bireye önemli yararlar sağladığını kabul etmekle birlikte öz-değerin yüksek olmasının bütün problemleri çözeceğine ilişkin yeterli kanıtın bulunmadığını ve bunun, daha çok araştırmacıların kişisel temennisi olarak yorumlanması gerektiğini ileri sürmüştür. O ayrıca öz-değeri yükseltme programlarının bireyin gerçek başarılarını temel alarak sorunlarını çözmesi noktasında bireylere yardımcı olması gerektiğini ve aşırı şekilde yükseltilen öz-değerin bireyin uyumunu sağlamaktan ziyade bireyin gerçek yaşama uyum sağlamasını zorlaştıracağını ifade etmiştir.

Crocker ve Wolfe (2001) hem tüm sorunların öz-değerin yükseltilmesiyle çözümlenebileceğini ileri süren hem de bu yaklaşımı eleştiren araştırmacıların, öz-değerin doğasını tam olarak anlayamadığını ve öz-değeri basit bir kavramsal yapı olarak ele almaktan kurtulamadığını belirtmiştir. Öz-değer ve çeşitli değişkenler arasındaki ilişkileri inceleyen araştırmaların hemen hepsinin öz-değerin bir kişilik özelliği olduğu

varsayımından hareket ettiği göze çarpmaktadır. Crocker ve Wolfe (2001)'ye göre öz-değerin düşük ya da yüksek olması öz-değerin yalnızca bir yönünü oluşturmakta ve birçok davranışın oluşmasında etkili olmamaktadır. Öz-değer ile problem davranışlar arasındaki ilişkinin anlaşılabilmesi ancak bireyin öz-değerini hangi alanda yapılandırıldığına belirlenmesiyle mümkün olacaktır. Öz-değerin biliş, duygu ve davranışla ilişkisinin doğru bir şekilde ortaya konabilmesi öz-değerin durumsal etmenlere bağlı bir yapı olarak kabul edilmesiyle mümkündür (Crocker ve Wolfe, 2001).

Crocker ve Wolfe (2001) tarafından geliştirilen ve öz-değeri durumsal bir yapı olarak kabul eden Koşullu Öz-Değer Modeline göre bireyler öz-değerini belli alanlarda yapılandırmakta ve öz-değeri, en çok bu alanlarla ilişkili öz-değerlendirmeler etkilemektedir. Bireyin öz-değerini yapılandığı alan bireyin kişisel standartlarıyla ve amaçlarıyla yakından ilişkilidir. (Crocker ve Wolfe, 2001).

Koşullu öz-değer modeline göre bireylerin, öz-değerini öz-değerin yapılandırıldığı alanlarda yaşanan başarı ya da başarısızlık durumları ile bireylerin bu alanlara ilişkin kişisel standartlarını karşılama düzeyi belirlemektedir (Crocker ve diğ.,2003). Bireyin öz-değerini yapılandırmadığı alanlarda yaşadığı başarı ya da başarısızlık durumları öz-değerini çok fazla etkilememektedir. Öz-değerin yapılandırıldığı alanda yaşanan başarı ya da başarısızlık durumlarının öz-değeri etkilediğinin varsayılması bazı durumlarda öz-değerin neden istikrarsız bir yapı sergilediğini de açıklamaktadır. Öz-değerin yapılandırıldığı alanda başarısızlık yaşanması benliği tehdit edici bir durum olarak algılanmakta ve öz-değer, savunmacı bir kimliğe bürünmektedir. Bireylerin öz-değerini yapılandırmada dikkate almadıkları alanlarda yaşadıkları başarısızlık durumlarını kabullenmede ve bu durumların sorumluluğunu almada daha başarılı oldukları görülmektedir. Öz-değerin yapılandırıldığı alanda başarısızlık yaşanması durumunda bireyler çoğu kez durumu inkâr etmeyi tercih etmektedir (Crocker ve Wolfe, 2001).

Koşullu öz-değer modelinin vurguladığı önemli noktalardan birisi öz-değerin istikrarsız yapısıdır. Koşullu öz-değer modelinde öz-değerin istikrarsız yapısını belirleyen temel etmenin, öz-değerin yapılandırıldığı alanda yaşanan başarı ya da başarısızlık durumları olduğu varsayılmıştır. Öz-değerin durumsal bir yapı olarak ele alınması, öz-değerin yapılandırıldığı alanda başarısızlık yaşanmaması durumunda öz-değerin mevcut yapısını

koruyabileceğinin ve istikrarsızlığın, öz-değerin doğasından kaynaklanan bir etmen olmadığının kabul edilmesini zorunlu kılmaktadır (Crocker ve Wolfe, 2001).

Öz-değerin, istikrarsız yapısının özellikle öz-değerin başkalarının tutumlarına ve davranışlarına bağlı olduğu durumlarda ortaya çıktığı görülmektedir. Öz-değerin bireyin kendi tutum ve davranışlarına bağlı olduğu durumlarda ise öz-değerin nasıl bir şekil alacağını kontrol etmek bireyin elinde olduğu için öz-değer, kararlı yapısını uzun süre devam ettirebilmektedir (Crocker ve Wolfe, 2001).

Bu modele göre bireyler en yoğun duygusal tepkiyi öz-değerini yapılandırdıkları alanlarla ilişkili olaylara göstermektedir. Bireylerin öz-değerini yapılandırdığı alanda başarısızlık yaşaması durumunda gösterdikleri başlıca tepkilerin içe çekilme ve daha çok çaba sarf etme olduğu görülmektedir. Birey içe çekilme sürecinde başarılı olmak için yeni yöntemler arayabileceği gibi çalışkan biri olmasam da dürüst birisiyim örneğinde olduğu gibi kendisini rahatlatacak davranışlar da geliştirebilir. Bazı durumlarda bireylerin, başarısızlığa uğradığında öz-değerini yapılandırdığı alanı değiştirmede ancak içinde bulunduğu fiziksel ortamdan uzaklaşma çabası içine girdiği görülmektedir (Crocker ve Wolfe, 2001).

Öz-değerin yapılandırıldığı alanın motive edici bir yönü de bulunmaktadır. Bireyler genelde öz-değerini yapılandırdıkları alanlarda başarısızlık yaşamamaya ve bu alanlarla ilişkili amaçlarını etkili biçimde yerine getirmeye çalışmaktadır. Koşullu öz-değer modeline göre bireyi bir davranışı yapmaya ne derece güdüleneceğini belirleyen temel etmen öz-değerin yüksek veya düşük olması değil bireyin öz-değerini hangi alanda yapılandırdığıdır (Crocker ve Wolfe, 2001).

Crocker ve diğerlerine (2003) göre bireyin öz-değerini yapılandırabileceği yedi olası alan bulunmaktadır: *Onay alma (Other's approval)*, *aile desteği (Family support)*, *fiziksel görünüm (Appearance)*, *rekabet (Competition)*, *akademik yeterlik (Academic competency)*, *Tanrı sevgisi (God's love)* ve *erdem (Virtue)*. Bu model öz-değerin yapılandırıldığı alanlar açısından bireysel farklılıkların bulunduğu düşüncesini temel almaktadır. Bu modele göre bireyler öz-değerini bir alanda yapılandırabileceği gibi birden fazla alanda da yapılandırabilmektedir (Crocker ve diğ.,2003).

Koşullu öz-değer ile ilgili önemli tartışma konularından birisi de bireyin öz-değerini yapılandığı alanın sayısının ne olması gerektiğidir. Öz-değerin çok sayıda alanda yapılandırılması, özellikle bireyin sürekli başkaları tarafından değerlendirildiği bir çevrede yaşaması durumunda, öz-değerin sürekli yaşanan olaylardan zarar görmesine yol açacaktır. Bu görüşü savunanlara göre öz-değerin çok fazla alanda yapılandırılması, öz-değeri istikrarsız bir konuma sokacaktır. Diğer bir görüşe göre ise öz-değerin yapılandırıldığı alanlar, bireyi güdülediği ve bireyin kendisini değerli hissetmesi için kaynaklar sunduğundan birey öz-değerini ne kadar çok alanda yapılandırırsa kendisini değerli hissetmek için o kadar çok psikolojik kaynağa sahip olacaktır (Crocker ve Park, 2004).

Crocker ve Wolfe (2001)'ye göre öz-değerin çok sayıda alanda yapılandırılmasının, bireye kendisini iyi hissetmesi için çok sayıda psikolojik kaynak mı sağlayacağını, yoksa öz-değer için tehdit mi oluşturacağını belirleyen iki temel etmen bulunmaktadır: öz-değerin yapılandırıldığı alanların birbiriyle ilişki düzeyi ve öz-değerin düşük veya yüksek olması. Crocker ve Wolfe (2001), öz-değeri birbirinden bağımsız çeşitli alanlarda yapılandırmanın, öz-değeri bütünüyle tek bir alanda veya birbiriyle yüksek düzeyde ilişkili birçok alanda yapılandırmaktan daha işlevsel olduğunu öne sürmüştür. Öz-değerin çeşitli alanlarda yapılandırılması öz-değer düzeyi yüksek olan bireylere kendisini iyi hissetmesi için birçok fırsat sunarken, öz-değeri düşük olan bireyleri kendisini değersiz hissetmesine yol açan çok sayıda durumla karşı karşıya bırakmaktadır.

Sanchez ve Crocker (2005) onay alma, fiziksel görünüm, rekabet ve akademik yeterlik alanlarını dışsal alanlar; Tanrı sevgisi, aile desteği ve erdem alanlarını ise içsel alanlar olarak adlandırmaktadır. Öz-değerini dışsal alanlarda yapılandıran bireylerin, depresyon gibi olumsuz psikolojik durumları yaşamaya daha eğilimli oldukları (Luhtanen ve Crocker, 2005), yakın ilişkilerinde kendilerini ilişki kurdukları bireylere daha bağımlı hissettikleri (Sanchez ve diğ., 2005), öz-değerlerinin diğer bireylerin onayına bağlı olduğu ve istikrarsız bir görünüm sergilediği (Crocker ve Park, 2004) bildirilmektedir. Öz-değerin istikrarsız yapısı, öz değerini dışsal alanlarda yapılandıran bireylerde depresyona, strese ve yaşam olaylarını kontrol edebilme gücünün azalmasına yol açmaktadır (Sargent ve diğ., 2006). Dalglish ve diğerleri (2001) yaşam olaylarını

kontrol edebilme gücünün azalmasının ve yüksek düzeyde stresin bireyin yeme bozukları gibi çeşitli sağlık sorunları yaşamasına neden olduğunu bildirmektedir.

Ancak bu sonuçlar, öz-değerini dışsal alanlarda yapılandıran bireylerin her zaman istikrarsız bir öz-değere sahip olacağı anlamına gelmemelidir. Koşullu öz-değer modeline göre öz-değer, öz-değerin yapılandırılmasında temel alınan alanın bir fonksiyonu olarak değerlendirildiği için örneğin öz-değerini onay alma alanında yapılandıran birey, diğerlerini etkilemeyi ya da çevresini kendisine hayran olan insanlarla doldurmayı başardığında kendisini değerli hissedecek ve öz-değeri kararlı bir görünüme kavuşacaktır (Crocker ve Wolfe, 2001).

Öz-değerini akademik yeterlik alanında yapılandıran bireylerin, diğer bireylerle karşılaştırıldığında başarılı olmak için çalışmaya ve başarısızlıktan kaçınmaya daha çok güdülenmiş olmasına rağmen derslerden yüksek notlar alamadıkları görülmektedir. Araştırmacılar bunun, öz-değerini akademik yeterlik alanında yapılandıran bireylerin öğretim yılı boyunca daha stresli olmasından, zaman baskısını daha yoğun yaşamasından, dersleri yürüten öğretim elemanlarıyla daha çok tartışmasından, başarısızlık karşısında daha sık depresyona girmesinden, zor bir etkinlikle karşılaştığında çaba göstermeyi bırakmasından ve olumsuz öz-değerlendirici düşüncelerin (“Ben aptalın biriyim.”) etkisi altına girmeye daha eğilimli olmasından kaynaklandığını ifade etmiştir (Crocker ve diğ., 2003). Ayrıca öz-değerini akademik yeterlik alanında yapılandıran bireylerin kendi yeterliğini akademik etkinlikler aracılığıyla geçermeye çalışmasının, çaba göstermeyi bırakma, içsel güdülenmeyi kaybetme, sürekli biçimde notları düşünme, akademik açıdan zor bir etkinlikle karşılaştığında performansını azaltma gibi çeşitli olumsuz sonuçlara yol açtığı görülmüştür (Grant ve Dweck, 2003).

Öz-değerini rekabet alanında yapılandıran bireyler kendi yeterliklerinden çok başkalarından ne kadar iyi olduğuyla ilgilenmektedir. Öz-değerini onay alma alanında yapılandıran bireyler, diğer bireyler tarafından kabul edilmeyi ve onaylanmayı amaçlamakta ve ilişki kurduğu bireyin kendisini gerçekten nasıl gördüğünden çok başka bireylerin kendisi ile ilgili düşüncelerinin, ilişki kurduğu bireyi hangi doğrultuda etkilediğine odaklanmaktadır (Crocker ve diğ., 2003).

Öz-değerin fiziksel görünüm alanında yapılandırılması sürecinde, öz-değer fiziksel görünüm ile ilgili değişkenler (ten rengi, yüz biçimi, vücut ağırlığı, saç stili, beden ölçüleri vs.) temel alınarak yapılandırılmaktadır. Yapılan araştırmalar özellikle ergenlerin öz-değerini fiziksel görünüm alanında yapılandığı ve öz-değerin fiziksel görünüm alanında yapılandırılması ile depresyon ve yeme bozuklukları arasında olumlu bir ilişki bulunduğunu göstermiştir (Sanchez ve Crocker, 2005; Sargent ve diğ., 2006). Clabaugh ve diğerleri (2008) koşullu öz-değer modeli'nin fiziksel görünüm alanını tek boyutlu olarak ele almasını eleştirmiş, bazı bireylerin öz-değerini özellikle fiziksel alanın önemli bir boyutu olan vücut ağırlığı alanında yapılandığı ve bu nedenle koşullu öz-değer alanlarına *vücut ağırlığı* alanının da eklenmesi gerektiğini belirtmiştir.

Öz-değerin Tanrı sevgisi alanında yapılandırılması sürecinde en önemli rolü dinsel inancın içselleştirilmesi ve bu inanca bağlılık düzeyi oynamaktadır. Öz-değerini Tanrı sevgisi alanında yapılandıran bireyler, Tanrı'nın kendilerini sevdiğine ve kendilerine değer verdiğine inandıkları ölçüde psikolojik açıdan kendini iyi hissedecektir. Öz-değerini erdem alanında yapılandıran bireyler ise kendilerini değerlendirirken ahlaki standartlara bağlılık düzeyini referans noktası olarak almaktadır. Öz-değerini aile desteği alanında yapılandıran bireyler, öz-değerin yapılandırılması sürecinde aile üyelerinin kendini ne kadar sevdiğini ve desteklediğini dikkate almaktadır (Crocker ve diğ., 2003).

Bütün bu koşullu öz-değer alanlarına ek olarak, Horberg ve Chen (2010) bazı bireylerin öz-değerini, öz-değerin yakın ilişki kurulan bireyin istekleri doğrultusunda tanımlanmasını içeren ve ilişkiye özgü öz-değer (relationship-specific contingencies of self-worth) olarak adlandırdıkları farklı bir alanda yapılandığı ileri sürmüştür. Öz-değerini ilişkiye özgü öz-değer alanında yapılandıran bireylerin yakın ilişkilerinden algıladığı doyumun, öz-değerin yapılandırılması sürecinde yaşanan başarı ya da başarısızlıklar tarafından belirlendiği dikkati çekmektedir. Öz-değerin ilişkiye özgü öz-değer alanında yapılandırılması süreci, bireyin önemli diğerleriyle ilgili zihninde oluşturduğu bilişsel temsillerin aktif hale gelmesiyle başlamakta ve bireyin yakın ilişkilerine yönelik algılamalarını derinden etkilemektedir (Horberg ve Chen, 2010). Kısacası Horberg ve Chen (2010) ilişkiye özgü öz-değeri, bireyin yakın ilişki kurmak istediği kişinin sevgisini kazanmak için yaşamını onun standartlarına ve değerlerine

göre düzenlemesi olarak tanımlamakta ve bireyin bu alanda yaşadığı başarısızlıkların, yakın ilişkilerinin kalitesine önemli zararlar verdiğini belirtmektedir.

Öz-değerin yapılandırıldığı alan, bireylerin yaşamını düzenleme ve sürdürme biçimini etkilemektedir. Bireyler kendilerini değerli hissetmesini sağlayan öz-değerini geliştirici etkinliklere katılma ve değersiz hissetmesine yol açan öz-değerine zarar verici etkinliklerden kaçınma eğilimindedir (Crocker & Wolfe, 2001; Crocker ve diğ., 2003; Sargent ve diğ., 2006). Yapılan bir çalışmada öz-değerini fiziksel görünüm alanında yapılandıran bireylerin, vaktini daha çok alışveriş yapmakla, yüz ve cilt bakımıyla, partilere gitmekle, erdem alanında yapılandıran bireylerin gönüllü yardım faaliyetlerine katılmakla, akademik yeterlik alanında yapılandıran bireylerin ders çalışmakla ve Tanrı sevgisi alanında yapılandıran bireylerin ibadet etmekle geçirdiği bulunmuştur (Crocker ve diğ., 2003).

Crocker ve Wolfe (2001)'ye göre bireyin öz-değerini yapılandığı alan yalnızca başarı ya da başarısızlık durumlarına verdiği tepkileri değil olayları nasıl yorumladığını da etkilemektedir. Crocker (2002) tarafından yapılan araştırmada katılımcılardan kendilerini bir ödevi çok iyi yaptıkları ve diğerlerinin kendilerine “Gerçekten çok güzel gözüküyor.” veya “Bu ödev gerçekten Professor Wilson’un beğeneceği tarzda bir ödev.” şeklinde tepki verdiği bir durumda hayal etmeleri istenmiştir. Öz-değerini akademik yeterlik alanında yapılandıran bireyler, diğerlerinin olumlu tepkilerinin, akademik açıdan kendisini yeterli hissetmesini sağladığını belirtirken öz-değerini onay alma alanında yapılandıran bireylere göre diğerlerinin olumlu tepkiler vermesi sosyal açıdan onaylandıklarını göstermektedir.

Bireyin öz-değerini yapılandığı alan, kendisi ile ilgili olayların yanında başkalarıyla ilişkili olayları nasıl algıladığını da etkilemektedir. Crocker (2002) tarafından yapılan bir araştırmada katılımcılara Mike adında birisinin yolda bulduğu cüzdanı sahibine teslim etmesini ve cüzdanın sahibi tarafından hırsızlıkla suçlanmasını içeren bir durumdan bahsedilmiştir. Katılımcılara, bu olaydan sonra Mike’ın ne hissettiği ve Mike’ın olayı nasıl yorumlayacağı sorulmuş ve katılımcıların verdiği cevapların, öz-değerlerini yapılandıkları alanlarla ilişkili olduğu görülmüştür. Öz-değerini erdem alanında yapılandıran bireylere göre Mike, iyi ve ahlaklı insan olmak için bu şekilde davrandığından dolayı cüzdan sahibinin tutumu ne olursa olsun Mike tekrar aynı

durumla karşılaştığında yine aynı şekilde davranacaktır. Öz-değerini onay alma alanında yapılandıran bireylere göre cüzdan sahibinin bu davranış tarzı, Mike'ı, bir daha kayıp bir cüzdan bulduğunda onu sahibine götürmekten alıkoyacaktır. Araştırmadan elde edilen bulgular, öz-değerini yapılandığı alanın bireyin odaklanacağı sosyal ilişkilerin türünü ve diğerlerinin davranışlarını nasıl yorumlayacağını etkilediğini göstermektedir (Crocker, 2002).

1.3.1. Koşullu Öz-Değer ve Problem Davranışlar

Öz-değerin yapılandırıldığı alanın çeşitli problem davranışlara yol açtığı görülmektedir. Örneğin bazı durumlarda bireylerin öz-değerini yapılandığı alanda başarılı olmak için kendisine ve çevresindekilere zarar verici davranışlarda (örneğin öz-değerini rekabete dayandıran birisinin rakibine iftira atması) bulunduğu görülmektedir. Problem davranışlara yol açma açısından bütün koşullu öz-değer alanlarının eşit durumda olmadığı görülmektedir. Örneğin öz-değerini rekabet alanında yapılandıran bireylerin genelde diğer bireyler üzerinde kontrol kurmayı amaçladıkları için zorbaca davranışları daha sık sergiledikleri, buna karşılık öz-değerini erdem alanında yapılandıran bireylerin ise sosyal açıdan olumlu davranma eğiliminde olduğu dikkati çekmektedir. Benzer bir durum öz-değerini akademik yeterlik alanında yapılandıran bir bireyin, akademik başarı elde etmek için kopya çekmesinde ya da öz-değerini fiziksel görünüm alanında yapılandıran bir bireyin öldürücü diyetlere başlamasında da söz konusudur. Bazı durumlarda ise bireyler öz-değerini yapılandığı alanda yaşadığı başarısızlıkla mücadele etmek için alkol kullanma gibi çeşitli problem davranışlarda bulunmaktadır (Crocker, 2002).

Koşullu öz-değer modeli, yeme bozukluğu, madde kullanma, saldırganlık ve yeme bozukluğu gibi problem davranışları, öz-değerin yapılandırıldığı alanda başarısızlık yaşanması durumunda öz-değerin ortadan kalkmasından kaynaklanan acı verici durumdan kurtulma ve öz-değeri yükseltme çabası olarak değerlendirilmektedir (Crocker ve Wolfe, 2001).

Öz-değerin yapılandırıldığı alanın problem davranışlara yol açması süreci çeşitli şekillerde gerçekleşmektedir. İlk olarak bireyin, öz-değerini yapılandığı alanda başarısızlık yaşamaması durumunda öz-değerini söz konusu alanda yapılandırmaktan

vazgeçmesiproblem davranışlar sergilemesine neden olabilmektedir. Bu duruma örnek olarak Afro-Amerikan öğrenciler arasında okuldan ayrılma oranının yüksek olması verilebilir (Crocker ve Wolfe, 2001). Crocker ve Wolfe (2001)'ye göre bu öğrenciler, akademik olarak çaba göstermelerine rağmen okulun kendilerinden istediği başarıyı yakalayamadıkları için öz-değerini akademik yeterlik alanında yapılandırmaktan vazgeçmekte ve bunun sonucu olarak da okulu bırakmaktadır. İkinci olarak bireyin öz-değerini yanlış alanda yapılandırması problem davranışların oluşmasına neden olmaktadır. Örneğin öz-değerin fiziksel görünüm alanında yapılandırılması yeme bozukluğu için risk faktörü oluşturmaktadır. Üçüncü olarak istikrarsız bir öz-değere sahip olan birey, öz-değerini tehdit eden herhangi bir durumla karşılaştığında problem davranışlar sergileyebilmektedir.

Öz-değeri istikrarsız bir yapıya sahip olan ve öz-değerini tehdit altında hisseden bireylerin gösterdiği tepkiler öz-değer düzeylerine göre farklılaşmaktadır. Öz-değeri istikrarsız bir yapıya sahip olan bir birey, öz-değer düzeyi yüksekse öz-değerini tehdit altında hissettiğinde öfke ve saldırganlık gösterme eğiliminde olacak; öz-değer düzeyi düşükse, öz-değerini tehdit altında hissetmenin verdiği psikolojik acıdan kurtulmak için alkol ve uyuşturucu kullanmaya, aşırı yemek yemeye veya diğer zararlı davranışlara yönelecektir (Crocker ve Wolfe, 2001). Bu doğrultuda Collins ve Stukas (2008) öz-değerini tehdit altında hissetmenin, daha çok kendisi hakkında olumsuz düşüncelere ve bir depresyon öyküsüne sahip bireylerde depresyona yol açtığını; kendisi hakkında olumlu düşüncelere sahip olan bireylerin ise öz-değerini yapılandığı alanda başarısızlık yaşadığında, buna diğerlerinin duygu ve ihtiyaçlarını önemsemeyerek ve çoğunlukla öfke ve düşmanlıkla tepki verdiğini belirtmiştir. Diğerlerinin duygu ve ihtiyaçlarını önemsememe, zamanla bireyin narsistik bir kişiliğe bürünmesine yol açmaktadır.

Bazı durumlarda bireyin öz-değerini yapılandığı alanla ilişkili olarak belirlediği amaçların bizzat kendisi de sağlığı tehdit eden davranışları içerebilmektedir. Diğer bireylerin kendisini nasıl algıladığıyla aşırı ilgilenen bireyler, içinde bulunduğu akran grubunun onayını kazanmak için alkol kullanma, sigara içme, ölümcül diyet yapma, sağlığı tehlikeye atacak estetik operasyonlar yaptırma, dikkatsizce araba kullanma ve korunmasız cinsel ilişkiye girme gibi sağlığı tehdit edici davranışlarda

bulunabilmektedir. Bu davranışlar kısa sürede bireye, diğerlerinin onayını kazanmak yoluyla prestij sağlasa da uzun vadede bireyin fiziksel ve psikolojik sağlığını tehdit etmektedir (Crocker ve diğ., 2004).

Crocker (2002) bireyin öz-değerini belli alanlarda yapılandırmasının yarattığı problem davranışların ancak kendisine aşırı şekilde odaklanmayı bırakmasıyla ve özgeci şekilde davranmayı öğrenmesiyle aşılabileceğini ifade etmektedir. Bireyin öz-değerini yapılandığı alana ilişkin amaçlarını belirlerken kendisine aşırı odaklanmak yerine diğerlerini de dikkate alması yaşadığı başarısızlıkları benliğine yönelik bir tehdit olarak algılamasını önleyecektir. Örneğin her ikisi de akademik araştırma yapan bireylerden birisini ünlü olma, diğerini ise çalıştığı alana katkı yapma isteği araştırma yapmaya güdüleyebilir. Ünlü olmak için bilimsel araştırma yapan birey diğer bireyleri rakip olarak algılayacak, buna karşın alana katkı yapmayı amaçlayan birey açısından ise diğer bireyler işbirliği yapılacak ortaklar konumunda olacaktır (Crocker ve diğ., 2004).

1.3.2. Koşullu Öz-Değer ve Davranışsal Öz-Düzenleme

Davranışın düzenlenmesi sürecinde, öz-değerin yapılandırıldığı alana bağlı olarak geliştirilen kişisel standartlar önemli rol oynamaktadır. Crocker ve Wolfe (2001)'ye göre bireyin davranışlarının en önemli belirleyicilerinden birisi de öz-değerin yapılandırıldığı alandır. Bireyin öz-değerini yapılandığı alan, bireyin kendisini değerli hissetmek için neler yapması gerektiğine ilişkin düzenleyici ölçütler sağlamaktadır. Öz-değerin yapılandırıldığı alanda yaşanan herhangi bir başarısızlık, yalnızca öz-değer duygusunun değil olumlu duygulanımın da azalmasına yol açmakta ve olumsuz duygulanımı arttırmaktadır. Koşullu öz-değer modeline göre davranış ile öz-değer arasındaki ilişkiyi düzenleyen aracı faktör, bireyin öz-değerini yapılandığı alandır (Crocker ve Wolfe, 2001).

Bireyler, öz-değerini yapılandığı alanda başarılı olmak ve başarısızlıktan kaçınmak için çeşitli davranışsal ve bilişsel stratejiler geliştirmektedir; ancak geliştirilen bu savunma stratejilerinin, bireyleri başarısızlıklarını gerçekçi biçimde değerlendirmekten ve başarısızlıklarından ders çıkarmaktan alıkoyduğu görülmektedir (Crocker ve Park, 2004). Çünkü birey, öz-değerini yapılandığı alanda başarısızlık yaşadığında bunu öğrenmek ve kendini geliştirmek için bir fırsat olarak görmekten ziyade benliğine

yönelik bir tehdit olarak algılayacaktır (Crocker ve diğ., 2004). Başarısızlığın kaynaklandığı etmenleri doğru olarak analiz edemeyen birey, gelecekte yine başarısız olma tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır(Niiya ve diğ., 2006).

Crocker ve Park (2004) bireyin içinde bulunduğu duruma, sosyal rollerine ve olaylara bağlı olarak geliştirdiği standartlarla o an içinde bulunduğu durumu karşılaştırdığını ve içinde bulunduğu durum, standartlara uymadığında bu tutarsızlığı gidermek için harekete geçtiğini ifade etmektedir. Birey içinde bulunduğu tutarsızlığı gidermek için harekete geçmesini sağlayacak gücü kendinde bulamadığında ise içe kapanmayı tercih etmektedir. İçe çekilme fiziksel olabileceği gibi psikolojik de olabilmektedir. Koşullu öz-değer modeli açısından değerlendirildiğinde ise içe çekilme, ya bireyin öz-değerini yapılandığı alan içerisinde amaçlarını ya da öz-değerini yapılandığı alanı bütünüyle değiştirmesini içermektedir. Örneğin kimya dersinde başarılı olmayı amaçlayan ancak başarısızlıkla karşılaşan bir öğrenci, bu amacını değiştirerek psikoloji dersinde başarılı olmayı amaçlayabilir ya da başarılı bir öğrenci değilim ama ahlaklı birisiyim şeklinde bir amaç geliştirebilir. Öz-değerin yapılandırıldığı alanın bütünüyle değiştirilmesi bireye olumsuz durumla mücadele etmede önemli bir dayanak sağlamaktadır (Crocker ve Park, 2004).

Bireyler başarısızlık karşısında öz-değerini yapılandığı alanı değiştirmeyip başarısız oldukları ortamları terk etme yoluna da gidebilmektedir. Öz-değerini yapılandığı alanda başarısızlık yaşayan bireyin bu başarısızlığı ödünmek için olumsuz bilginin geçerliğini yadsıma, olumsuz bilginin kaynağının güvenilir olmadığını iddia etme, kendi sorumluluğunu azaltmayı amaçlayan çeşitli bahaneler üretme, geçmiş başarılaraveya başka etkinliklereodaklanarak başarısızlığı ödünlme, kendi performansını, kendisinden daha kötü performans gösterenleriyle karşılaştırma, suçu başkalarına yükleme ve kendisinden daha iyi performans gösterenlerden uzaklaşmayı içerençeşitli savunma stratejileri geliştirmektedir (Crocker ve diğ., 2004).

Bireyin başarısızlık yaşama olasılığını azaltmak amacıyla en çok kullandığı savunma stratejilerinin başında öz sabotaj geldiği görülmektedir. Öz sabotaj, bireyin başarısızlık yaşama olasılığının bulunduğu zor görevleri yerine getirmek zorunda kaldığında, başarısız olması durumunda diğerlerinin kendisini yetersiz olarak görmesini engelleyen ve kendisine mantıklı gerekçeler sunmasını sağlayan davranışları içermektedir. Bu

davranışları yaparak birey, olası bir başarısızlık durumunda kendisine ve çevresine, başarısızlığın yetersizliğinden farklı bir durumdan kaynaklandığını içeren mantıklı bir gerekçe sunmuş olmaktadır. Böylece birey, başarısız olduğunda dahi yeterli olduğu imajını sürdürebilecektir; ancak güçlü ve zayıf yönlerini doğru şekilde analiz etme fırsatını kaçırmış olacaktır (Rhodewalt ve Tragakis, 2002).

En yaygın öz sabotaj stratejisi, bireyin bir amaca ulaşmak için çaba göstermekten vazgeçmesidir. Birey, çaba göstermesinin başarılı olmasına yetmeyeceğini düşündüğü durumlarda, başarısız olması kendisini yetersiz olarak algılamasına yol açacağı için çaba göstermemeyi tercih etmektedir (Rhodewalt ve Tragakis, 2002). Bireyin öz değerini yapılandırdığı bir alanda yetersiz olduğunu hissetmesi, değersizlik duygusuna yol açacaktır. Bireylerin, çaba harcamalarının başarılı olmalarına yetmeyeceğini düşündükleri durumlarda çaba harcamamayı tercih etmeleri, başarısızlıktan ders çıkararak kendilerini geliştirmelerini engelleyecektir (Crocker ve Wolfe, 2001).

1.3.3. Koşullu Öz-Değer ve Kültür

Bireyin içinde yaşadığı sosyal koşullar, kendisini hangi durumlarda değerli hissedeceğini etkilemektedir. Örneğin dini topluluklar üyelerinin erdemli ve inançlı olmasını ön plana çıkarırken üniversiteler bireylerin akademik yeterliliğe sahip olmasına vurgu yapmaktadır. Bireylerin içinde bulunduğu sosyal grupta öne çıkarılan özellikleri içselleştirmekte ve bir süre sonra yalnızca içinde bulunduğu sosyal grupta değil genel olarak yaşamın tüm alanlarında kendisini değerli hissetmenin ölçütleri olarak bu özellikleri almaktadır. Buradan hareketle bireyin yaşadığı olayların salt kendilerinin öz-değer üzerinde hiçbir etkisinin bulunmadığı ve bireyin içinde yaşadığı sosyal bağlamda bu olaylara yüklediği anlamın, bu olayların öz-değeri etkilemesine yol açtığı ileri sürülebilir (Crocker ve Park, 2004).

Markus ve Kitayama (1991), Kuzey Amerika gibi bireyselci toplumlarda yaşayan bireylerin benliklerini bireysel bağımsızlık temelinde yapılandırdığını ileri sürmektedir. Tam tersine Doğu Asya gibi toplulukçu toplumlarda ise bireyler benliklerini yapılandırırken diğerleriyle uyumlu sosyal ilişkiler kurma ve sürdürme yeteneklerini dikkate almaktadır. Avrupa ve Amerikalı öğrencilerle Çinli öğrencilerin karşılaştırıldığı bir çalışmada, Kwan ve diğerleri (1997) Çinli öğrencilerin benliklerini daha çok

kişilerarası bir faktör olan uyumlu ilişkiler kurma bağlamında tanımladıklarını bulmuştur.

Bireylerin benliklerini yapılandırma sürecinde dikkate aldığı faktörlerin farklı olması doğal olarak onların hangi koşullarda kendilerini değerli hissedeceğini yani öz-değerini yapılandığı alanı etkileyecektir. Benliklerini kişisel yeteneklerini temel alarak yapılandıran Batılı bireyler, öz-değerini daha çok akademik yeterlik gibi kişisel faktörlerle ilişkili alanlarda; kendilerini içinde bulunduğu sosyal gruba aidiyet çerçevesinde tanımlayan Doğulu bireyler ise aile desteği gibi bireyin içinde bulunduğu sosyal grupla uyumlu ilişkiler kurmasını içeren alanlarda yapılandıracaktır. Örneğin Kwan ve diğerleri (1997) toplumsalcılığın egemen olduğu bir kültür olan Japon kültüründe ait olma ve uyumlu ilişkiler kurma ihtiyacının benliğin temelini oluşturduğunu ve bireylerin, kendilerini, diğerlerinin onları nasıl gördüğünü dikkate alarak değerlendirdiğini belirtmiştir. Crocker ve Wolfe (2001) diğerleri tarafından onaylanmaya ya da onaylanmamaya aşırı duyarlı olmalarının, toplulukçu kültürlerde yaşayan bireylerin, öz-değerlerini iyi bir arkadaş, iyi bir grup üyesi veya iyi bir eş olmayı içeren onay alma alanında yapılandırmalarına yol açtığını ifade etmiştir.

Koşullu öz-değer ile sosyal koşullar arasındaki ilişkiyi tartışırken bireyin öz-değerini yapılandığı alanın bütünüyle sosyal koşullar tarafından belirlendiğini öne sürmek yanlış olacaktır. Burada ayrıca şöyle bir tartışma konusu da ortaya çıkmaktadır: Bireyin içinde bulunduğu sosyal ortam mı öz-değeri etkilemektedir, yoksa birey öz-değerini yapılandığı alana uygun sosyal ortam arayışı içine mi girmektedir? Crocker ve Wolfe (2001)'ye göre bu soru şu şekilde cevaplanabilir: Bireyin daha önce yaşadığı deneyimler, öz-değerini yapılandığı alanı etkilemekte ve birey, bu deneyimleri ışığında kendisini değerli hissetmesini sağlayacak sosyal ortam arayışı içine girmektedir.

1.3.4.Koşullu Öz-Değer ile İlgili Araştırmalar

Sanchez ve Crocker (2005) toplumun bireyden cinsel kimliğine uygun şekilde davranma beklentisini içeren cinsel ideallere uygun biçimde davranma arzusunun psikolojik iyi olmayı nasıl etkilediğini inceledikleri araştırmalarında cinsel ideallerine uygun davranma kaygısı taşıyan bireylerin öz-değerini dışsal alanlarda yapılandığını

ve bu durumun da öz-değer düzeyinin düşmesine, depresyon yaşamaya ve yeme bozukluklarına yol açtığını bulmuştur. Cinsel ideallerine uygun davranma kaygısı taşıyan bireylerin, sürekli cinsel ideallerine uygun biçimde davranmaya çalışmasının bu bireylerde strese ve gerginliğe yol açtığı bildirilmiştir, çünkü başkalarının bireyden beklentilerini yansıtan cinsel idealler, bir süre sonra öz-değerin başkalarının düşüncelerine bağlı olduğu düşüncesinin içselleştirilmesine yol açmaktadır.

Crocker ve diğerleri (2003) tarafından psikoloji ve mühendislik bölümünde okuyan öğrencilerle yapılan ve düşük ya da yüksek not almanın, öğrencilerin öz-değeri ve kendilerini okudukları alana ait hissetme düzeyleri üzerindeki etkisinin incelendiği araştırmada yüksek not almanın, özellikle öz-değerini akademik yeterlik alanında yapılandıran öğrencilerin kendilerini daha değerli hissetmesini sağladığı ve okudukları alana bağlılık düzeylerini arttırdığı bulunmuştur. Bu araştırmada düşük not almanın ise öz-değerini akademik yeterlik alanında yapılandıran öğrencilerin kendilerini değersiz hissetmesine yol açtığı ve kendilerini okudukları alana bağlı hissetme düzeylerini olumsuz etkilediği belirlenmiştir. Araştırmacılar, bu durumu, öz-değerini akademik yeterlik alanında yapılandıran bireylerin, düşük not almanın oluşturduğu sıkıntıdan, kendilerini okudukları alana ait hissetme düzeylerini düşürerek kurtulmaya çalıştığı şeklinde yorumlamıştır.

Crocker ve Luhtanen (2003) akademik dönemin başında öz-değerini akademik yeterlik alanında yapılandırdığı tespit edilen bireylerin, dönem boyunca akademik (öğretim elemanlarıyla tartışma, okuldan memnun olmama, düşük notlar alma) ve ekonomik (kredi kartını çok fazla kullanma, aile üyeleriyle ekonomik nedenlerden ötürü tartışma),fiziksel görünüm alanında yapılandırdığı belirlenen bireylerin ise yalnızca ekonomik sorunlar yaşadığını rapor etmiştir.

Park ve diğerleri (2004) bağlanma stilleri ile koşullu öz-değer arasındaki ilişkiyi inceledikleri araştırmalarında güvenli bağlanma stiline sahip bireylerin öz-değerini aile desteği alanında yapılandırdığını bulmuştur. Güvenli bağlanma stiline sahip bireylerde, diğerlerinin tepkilerine çok bağımlı olmayan ve koşulsuz sevgiyi ve desteği içeren kişilerarası süreçlerin öz-değeri biçimlendirmesi, bu bireylerin öz-değerini aile desteği alanında yapılandırmasına yol açmıştır. Saplantılı bağlanma stiline sahip bireyler, sürekli değerli bir insan olup olmadıkları konusunda şüphe içerisinde oldukları için öz-

değerlerini başkalarının tepkilerine bağlı olarak yapılandırmaktadır. Araştırma sonuçları saplantılı bağlanma stiline sahip bireylerin öz-değerlerini diğerlerinin onayını gerektiren onay alma ve fiziksel görünüm alanında yapılandırıldığını göstermiştir. Araştırmacılar saplantılı bireylerin öz-değerini fiziksel görünüm alanında yapılandırmasının, fiziksel görünümün kişilerarası ilişkilerde önemli rol oynaması ve bireylerin güzel bireyleri, çirkin bireylerden daha çekici bulmasından dolayı saplantılı bağlanma stiline sahip bireylerin, diğerlerinin sevgisini kazanabilme çabasıyla kaynaklandığını öne sürmüştür. Kaçınan bağlanma stiline sahip bireyler ise diğerlerini düşman olarak görmekte ve onlarla yakın ilişki kurmaktan kaçınmaktadır. Bundan dolayı araştırmacılar, kaçınan bağlanma stiline sahip bireylerin öz-değerlerini diğerlerinin onayına bağlı olan veya diğerleriyle destekleyici ve yakın ilişkiler kurmayı içeren alanlarda yapılandırma eğiliminin daha düşük olacağını ve bu bireylerin öz-değerini daha çok kişisel yeterliğe dayanan akademik yeterlik gibi alanlarda yapılandıracağını varsaymıştır. Nitekim araştırma sonuçları, kaçınan bağlanma stiline sahip bireylerin öz-değerlerini onay alma ve aile desteği gibi alanlarda yapılandırma düzeyinin düşük olduğunu göstermiş; ancak bu bireylerin öz-değerlerini daha çok akademik yeterlik alanında yapılandırıldığına dair yeterli bulgu elde edilememiştir.

Park ve diğerleri (2007) tarafından yapılan araştırmada, öz-değerini akademik yeterlik alanında yapılandıran bireylerin akademik açıdan yeterli olduklarını diğer bireylere ispatlama isteğinin herhangi bir başarısızlık karşısında, nasıl bir seyir izleyeceğinin bu bireylerin öz-değerinin düşük ya da yüksek olmasına bağlı olarak değiştiği bulunmuştur. Öz-değer düzeyi düşük bireylerin, başarısızlık yaşadıklarında, diğer bireylere akademik açıdan yeterli olduklarını ispatlama çabasıyla vazgeçmesine karşın öz-değer düzeyi yüksek bireyler, başarısızlıktan sonra bile bu çabalarını ısrarla sürdürmektedir. Araştırmacılar, öz-değer düzeyi düşük bireylerin gösterdiği bu tepkinin, bu bireylerin öz-değerlerini koruma çabasıyla kaynaklandığını öne sürmüştür.

Cheng ve Kwan (2008) bağlanma boyutları ve koşullu öz-değer arasındaki ilişki üzerinde kültürün etkisini inceledikleri araştırmalarında, toplulukçu kültürlerde yaşayan bireylerin bireyci kültürlerde yaşayan bireylere göre daha yüksek bağlanma kaygısı ve kaçınması yaşadıklarını bulmuştur. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre yüksek düzeyde bağlanma kaygısı ve kaçınması yaşama öz-değerin fiziksel görünüm ve aile

desteği alanında yapılandırılması ile yüksek düzeyde ilişkilidir. Araştırmada ayrıca bağlanma kaygısı yaşamının rekabet ve onay alma, bağlanma kaçınması yaşamının ise erdem ve akademik yeterlik ile yakından ilişkili olduğu bulunmuştur. Araştırmanın en dikkat çekici bulgusu ise bağlanma kaygısı ile öz-değerin fiziksel görünüm alanında ve bağlanma kaçınması ile öz-değerin aile desteği alanında yapılandırılması arasındaki ilişkinin bireyci kültürlerle karşılaştırıldığında toplulukçu kültürlerde daha güçlü olduğudur.

1.4. Alanyazın Taramasının Sonucu

Bilişim ve iletişim teknolojilerinde görülen gelişmelere koşt olarak ortaya çıkan siber zorbalık, hem zorbaları hem de mağdurları sosyal, psikolojik ve akademik açıdan olumsuz yönden etkilemektedir. Bu nedenle siber zorbalığın önlenmesi önemlidir. Siber zorbalığın önlenmesi ancak siber zorbalığa yol açan etmenlerin neler olduğunun belirlenmesiyle mümkündür. Yapılan araştırmalar bu etmenlerden bazılarını şiddete yönelik olumlu tutum, ebeveynlerle yeterli duygusal bağlar kuramama ve riskli internet davranışları olarak sıralamaktadır.

Yukarıda da belirtildiği gibi riskli internet davranışları siber zorbalığı ve siber mağduriyeti yordamaktadır. Burada değinilmesi gereken önemli noktalardan birisi riskli internet davranışlarının siber zorbalığın yanında yüz yüze gerçekleştirilen zorbalığa da yol açabileceğidir. Örneğin internette tanıştığı birisiyle yüz yüze buluşan kişilerin bu buluşma sonucunda çeşitli olumsuzluklarla karşı karşıya kalabileceği ileri sürülebilir. Başka bir örnek vermek gerekirse sürekli belli etnik kökenden gelen insanları aşağılayan web sitelerini ziyaret eden bir öğrenci okulda bundan dolayı şiddet gösterebilir. Özetlemek gerekirse bireylerin gösterdiği riskli internet davranışlarının belirlenmesi hem siber zorbalığın hem de yüz yüze gerçekleştirilen zorbalığın daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunacaktır.

Koşullu öz-değer konusunda yapılan alanyazın taraması koşullu öz-değerin özellikle iki yönüyle siber zorbalık ve mağduriyetle ilişkili olabileceğini ortaya koymaktadır. Alanyazın taraması koşullu öz-değerin bireylerin davranışlarını etkilediğini ve çeşitli problem davranışların koşullu öz-değerle ilişkili olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla koşullu öz-değerin bireylerin sanal ortamdaki davranışlarını nasıl etkilediğinin ve

bireyin öz-değerini yapılandırdığı alanın siber zorbalık ve siber mağduriyetle ilişkisinin belirlenmesi siber zorbalıkla ilgili alanyazına ciddi katkı sağlayacaktır. Bu araştırma bu bağlamda aşağıdaki sorulara cevap bulunmasını sağlayacaktır: “Öz-değerin yapılandırıldığı alanın problem davranışlarla ilişkisi birçok araştırmayla ortaya konmuştur. Peki bilişim ve iletişim alanındaki teknolojik gelişmelere koşut olarak ortaya çıkan ve gençler arasında yaygın olarak görülen problem davranışlardan birisi olan siber zorbalık/mağduriyet açısından böyle bir ilişkinin varlığından bahsedilebilir mi?”

BÖLÜM 2.YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın modeli, evreni ve örnekleme, veri toplama araçları, araştırmanın işlem yolu ve veri analiz teknikleri hakkında bilgi verilmiştir.

2.1.Araştırmanın Modeli

Araştırmanın modelini tarama modellerinden ilişkisel tarama modeli oluşturmaktadır. İlişkisel tarama modelleri iki ve daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir. İlişkisel tarama modeli gerçek bir neden-sonuç ilişkisi vermemekle birlikte bir değişkendeki durumun bilinmesi halinde ötekini kestirilmesine olanak sağlamaktadır (Karasar, 2006:82). Bu çalışmada ilişkisel tarama modeli aracılığıyla riskli internet davranışlarının ve koşullu öz-değerin siber zorbalık/mağduriyet üzerindeki etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır.

2.2. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Araştırmanın evrenini 2010-2011 eğitim-öğretim yılında Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme ise bu evrenden uygun örnekleme yöntemiyle seçilen 505 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırma örneklemini oluşturanların 360'ı kız (%71.1), 145'i(% 28.5) erkektir. Araştırmaya katılan öğrencilerin demografik özellikleri ile ilgili bulgular Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1.Örneklemin Sosyo-Demografik Özellikleri

Yaş	n	%
20 yaş ve altı	282	%55.8
20 yaş üstü	223	%44.2
Aylık Gelir	n	%
2000 YTL altı	406	80.3
2000 YTL ve üstü	99	19.6

2.3. Araştırmada Kullanılacak Veri Toplama Araçları

Araştırmada kullanılan veriler üç ölçme aracı kullanılarak elde edilmiştir. Riskli internet davranışları ile ilgili veriler Riskli İnternet DavranışlarıAnketi, siber zorbalığave mağduriyete ilişkin veriler Yenilenmiş Siber Zorbalık Envanteri ve koşullu öz-değer ile

ilgili veriler Koşullu Öz-Değer Ölçeği aracılığıyla toplanmıştır. Ayrıca öğrencilerin yaş, cinsiyet ve ailenin aylık geliri ile ilgili demografik bilgilerini elde etmek amacıyla Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Bu ölçme araçları aşağıda ayrıntılı biçimde tanıtılmaktadır.

2.3.1.Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu katılımcılara ilişkin sosyo-demografik bilgiler elde etmek amacıyla kullanılmıştır. Bu formda yaş, cinsiyet ve ailenin aylık geliri ile ilgili üç soru bulunmaktadır.

2.3.2. Riskli İnternet Davranışları Anketi

Riskli internet davranışları anketinin geliştirilmesi sürecinde ilk olarak ODTÜ Eğitim Fakültesi'nde öğretim üyesi olan Özgür Erdur Baker ile iletişime geçilmiş ve onun geliştirmiş olduğu anketi (Erdur-Baker, 2010) kullanmak için kendisinden izin alınmıştır. Daha sonra kendisinin bu konudaki alanyazının oldukça geliştiğini ve yeni bir anket geliştirilmesinin daha iyi olacağını ifade etmesi üzerine araştırmacı alanyazını tarayarak yeni bir anket geliştirmiştir. Araştırmacı tarafından geliştirilen Riskli İnternet Davranışlarını Belirleme Anketi, alanyazında riskli internet davranışları olarak kabul edilen internette tanımadığı kişilerle kişisel bilgilerini paylaşma, internette tanımadığı kişilere buluşma teklif etme veya onların buluşma teklifini kabul etme, internette şiddet içerikli, pornografik, kendi kendine zarar vermeyi ve intiharı özendirici ve belli bir grubu aşağılayıcı web sitelerine girme, internetten yasadışı içerikli materyaller indirme ve video paylaşım sitelerinde uygunsuz videolar paylaşma ile ilgili 28 madde içermektedir. Araştırmacının başlangıçta geliştirmiş olduğu anket 29 madde içermesine karşın 50 kişiye yapılan pilot uygulama sonucunda 13. madde olan "İnternette ırkçı sitelere girerim" maddesi ile 15. madde olan "Belli bir grubu aşağılamak amacıyla kurulmuş web sitelerine girerim" maddesinin birbirine benzer olduğu görülmüş ve pilot uygulamanın yapıldığı katılımcıların da önerileri doğrultusunda 13.madde anketten çıkarılmıştır.Riskli internet davranışları anketinin faktör yapısını belirlemek amacıyla yapılan faktör analizi tek bir faktörle sınırlandırılmış ve 7. maddenin faktör yükü .30'dan küçük olduğu (Büyüköztürk, 2008) için çıkarılmıştır. Yapılan faktör analizinde toplam varyansın %46'sını açıklayan bir yapı elde edilmiştir. Literatürde toplam

varyansın %30'nun açıklanmasının yeterli olduğu (Büyüköztürk, 2008) ifade edildiği için açıklanan varyans oranının yeterli olduğu kabul edilmiştir. Ankette yer alan “İnternette tavla oynarım.” (5. madde), “İnternette müzik dinlerim” (11. madde), “MSN’de arkadaşlarımla görüşürüm.” (16.madde) ve “İnternette ünlülerin fan sitelerine üye olurum” (19. madde) maddeleri anketi cevaplayan katılımcıların sürekli olumsuz ifadelerden sıkılmalarını önlemek amacıyla ankete eklenmiş ve puanlamaya dâhil edilmemiştir. Katılımcılar, anket maddeleri ile görüşlerini (1) Hiçbir Zaman, (2) Nadiren, (3) Bazen ve (4) Sıklıkla olmak üzere 4'lü likert tipi bir derecelendirme kullanarak belirtmektedir. Anketten alınabilecek en düşük puan 24, en yüksek puan ise 96'dır. Anketten yüksek puan alınması riskli internet davranışlarına karışma oranının yüksekliğine işaret etmektedir. Anketin güvenilirliği .72 olarak bulunmuştur.

2.3.3. Yenilenmiş Siber Zorbalık Envanteri

Siber zorbalık ve siber mağduriyet olmak üzere iki paralel formdan oluşan envanter Topçu ve Erdur-Baker (2010) tarafından geliştirilmiştir. 28 maddeden oluşan envantere katılımcılar her bir maddenin kendilerine uygunluk derecesini, (1) Hiç, (2) Bir kez, (3) İki-üç kez ve (4) Üçten çok olmak üzere 4'lü likert tipi bir derecelendirme kullanarak belirtmektedir. Envanterin siber zorbalık ve siber mağduriyet formundan alınabilecek en düşük puan 14, en yüksek puan ise 56'dır. Envanterin siber zorbalık formundan yüksek puan alınması siber zorbalık içeren eylemlerin yapılma sıklığının yüksekliğine, siber mağduriyet formundan yüksek puan alınması ise siber zorbalık içeren eylemlere maruz kalınma sıklığının yüksekliğine işaret etmektedir.

Yapılan açımlayıcı faktör analizi sonucunda siber zorbalık formunun tek bir faktör altında toplandığı ve maddelerin faktör yüklerinin .28 ile .83 arasında değiştiği görülmüştür. Doğrulayıcı faktör analizinden elde edilen uyum iyiliği indeksleri (GFI=.93, AGFI=.89, CFI=.93, NFI=.89, TLI=.90 ve RMSEA=.06) ölçeğin tek faktörlü yapısının iyi uyum verdiğini göstermiştir. Ölçeğin siber mağduriyet formu da benzer biçimde tek faktör içermekte ve maddelerin faktör yükleri ise .21 ve .78 arasında sıralanmaktadır. Doğrulayıcı faktör analizinden elde edilen uyum iyiliği indeksleri modelin kabul edilebilir uygunlukta (GFI=.93, AGFI=.90, CFI=.89, NFI=.84, TLI=.86 ve RMSEA=.06) olduğunu göstermektedir. Siber zorbalık envanterinin ölçüt-bağıntılı geçerliği için yapılan çalışmada siber zorbalık formu ile geleneksel zorbalık

envanterinin geleneksel zorbalık formu arasında olumlu bir ilişki ($\varphi = .45, p < .001$) bulunmuştur. Yine benzer biçimde siber zorbalık envanterinin siber mağduriyet formu ile geleneksel zorbalık formunun geleneksel mağduriyet formu arasında da olumlu bir ilişki ($\varphi = .36, p < .001$) olduğu belirlenmiştir. Siber zorbalık envanterinin siber zorbalık formu ile siber mağduriyet formu arasında da anlamlı bir ilişki ($\varphi = .36, p < .001$) olduğu görülmüştür.

Envanterin siber zorbalık formunun güvenilirliğine yönelik iç tutarlık katsayısı .82, siber mağduriyet formunun güvenilirliğine yönelik iç tutarlık katsayısı ise .75 olarak bulunmuştur.

2.3.4. Koşullu Öz-Değer Ölçeği

Crocker ve diğerleri (2003) tarafından bireylerin öz-değerlerini yapılandırdığı olası alanları belirlemek amacıyla geliştirilen Koşullu Öz-Değer Ölçeği'nin Türkçeye uyarlaması Çetin ve diğerleri (2011) tarafından yapılmıştır. Koşullu Öz-Değer Ölçeği 35 maddeden ve 7 alt boyuttan oluşmaktadır. Bu alt boyutlar; onay alma, aile desteği, rekabet, fiziksel görünüm, akademik yeterlik, Tanrı sevgisi ve erdemdir. Katılımcılar maddelerin kendilerine uygunluk derecesini; (1) Kesinlikle Katılmıyorum, (2) Katılmıyorum, (3) Bazen Katılmıyorum, (4) Kararsızım, (5) Bazen Katılıyorum, (6) Katılıyorum ve (7) Kesinlikle Katılıyorum olmak üzere 7'li likert tipi bir derecelendirme kullanarak belirtmektedir.

Ölçeğin puanlanabilmesi için öncelikle aile desteği alt ölçeğinde 10.maddenin, fiziksel görünüm alt ölçeğinde 4. ve 30.maddelerin, akademik yeterlik alt ölçeğinde 13. maddenin ve onay alma alt ölçeğinde 6., 15. ve 23. maddelerin ters kodlanması (reverse) gerekmektedir. Her bir alt ölçeğe ilişkin toplam puan, o alt ölçekte yer alan maddelerin toplanıp beşe bölünmesiyle elde edilmektedir. Ölçekten ölçeğin bütününe ilişkin toplam puan elde edilememektedir. Her bir alt ölçek için toplam puanın yüksekliği, öz-değerin söz konusu alt ölçeğin temsil ettiği alanda yapılandırılma düzeyinin yüksekliğine işaret etmektedir. Onay alma, fiziksel görünüm, akademik yeterlik ve rekabet alt ölçeklerinden alınan puanların ortalamasının alınması yoluyla elde edilen puan, öz-değerin dışsal alanlarda yapılandırılma düzeyini; Tanrı sevgisi, aile

desteği ve erdem alt ölçeklerinden alınan puanların ortalamasının alınması yoluyla elde edilen puan ise öz-değerin içsel alanlarda yapılandırılma düzeyini göstermektedir.

Ölçeğin yapı geçerliğini incelemek amacıyla açımlayıcı ve doğrulamayı faktör analizi yapılmıştır. Açımlayıcı faktör analizi (AFA) sonucunda toplam varyansın % 66.63'ünü açıklayan ve 7 alt ölçekten oluşan bir yapı elde edilmiştir. Faktör analizi sonucunda 6. ve 34. maddelerin faktör yüklerinin .30 kriterini (Büyüköztürk, 2008) karşılamadığı görülmüştür. Ölçeğin uyarlanmış halinde faktör yükleri .30'dan küçük olduğu için ölçekten çıkarılan iki madde dışındaki maddelerin orijinal formdakiyle aynı boyutta yer aldığı görülmüştür.

Açımlayıcı faktör analizi sonucunda *fiziksel görünüm* alt ölçeğinin toplam varyansın %12.38'ini açıkladığı ve 1., 4., 17., 21. ve 30. maddelerden oluştuğu; *Tanrı sevgisi* alt ölçeğinin toplam varyansın %10.21'ini açıkladığı ve 2., 8., 18, 26. ve 31. maddelerden oluştuğu, *rekabet* alt ölçeğinin toplam varyansın %12.35'ini açıkladığı ve 3., 12., 20., 25. ve 32. maddelerden oluştuğu, *erdem* alt ölçeğinin toplam varyansın %8.56'sını açıkladığı ve 5., 11., 14. ve 28. maddelerden oluştuğu, *onay alma* alt ölçeğinin toplam varyansın %10.84'ünü açıkladığı ve 9., 15., 23. ve 35. maddelerden oluştuğu, *aile desteği* alt ölçeğinin toplam varyansın %7.16'sını açıkladığı ve 7., 10., 16., 24. ve 29. maddelerden oluştuğu ve *akademik yeterlik* alt ölçeğinin ise toplam varyansın %5.13'ünü açıkladığı ve 13., 19., 22., 27. ve 33. maddelerden oluştuğu görülmüştür.

Yapı geçerliğini incelemek amacıyla yapılan doğrulamayı faktör analizi sonucunda ölçeğin orijinal formda olduğu gibi yedi alt boyutta uyum verdiği ve ki-kare değerinin ($\chi^2= 231.50$, $sd=121$, $p=0.00$) anlamlı olduğu görülmüştür. Uyum indeksi değerleri ise RMSEA=.04, NFI=.97, CFI=.98, IFI=.99, RFI=.96, GFI=.96 ve AGFI=.94 olarak bulunmuştur. Bu uyum indeksi değerleri yedi boyutlu modelin uyumlu olduğunu (Hu ve Bentler, 1999) göstermektedir.

Ölçeğin ölçüt bağıntılı geçerliği için Depresyon, Anksiyete ve Stres Ölçeği (Akın ve Çetin, 2008) ve Psikolojik İyi Olma Ölçeği (Akın, 2010)'nin Özerklik alt boyutu ile ilişkisine bakılmıştır. Koşullu Öz-Değer Ölçeği'nin Depresyon, Anksiyete ve Stres Ölçeği'nin alt ölçekleri ve Psikolojik İyi Olma Ölçeği'nin Özerklik alt boyutu ile ilişkisine yönelik bulgular Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. KÖDÖ'nün alt ölçekleri, depresyon, anksiyete, stres ve özerklik arasındaki ilişkiler

Faktör	Özerklik	Depresyon	Anksiyete	Stres
Fiziksel Görünüm	-.60**	.46**	.43**	.44**
Tanrı Sevgisi	.52**	-.38**	-.27**	-.28**
Rekabet	-.60**	.37**	.33**	.40**
Erdem	.31**	-.20**	-.17**	-.15**
Onay Alma	-.70**	.43**	.37**	.39**
Aile Desteği	.008	-.026	.041	.094
Akademik Yeterlik	-.62**	.36**	.31**	.37**

** p< .01

Özerklik alt ölçeği ile Koşullu Öz-Değer Ölçeği'nin Tanrı sevgisi ve erdem alt ölçekleri arasında pozitif; akademik yeterlik, rekabet, onay alma ve fiziksel görünüm alt ölçekleri arasında ise negatif ilişkilerin bulunması ölçeğin ölçüt bağımlı geçerliğinin kanıtı olarak değerlendirilmiştir. Depresyon, Anksiyete ve Stres Ölçeği'nin depresyon, anksiyete ve stres alt ölçekleri ile Koşullu Öz-Değer Ölçeği'nin akademik yeterlik, fiziksel görünüm, onay alma ve rekabet alt ölçekleri arasında pozitif; Tanrı sevgisi ve erdem alt ölçekleri arasında ise negatif ilişkilerin bulunması da ölçeğin ölçüt bağımlı geçerliğini desteklemektedir.

İç tutarlık katsayıları aile desteği alt ölçeği için .91, rekabet alt ölçeği için .89, fiziksel görünüm alt ölçeği için .88, Tanrı sevgisi alt ölçeği için .88, akademik yeterlik alt ölçeği için .86, erdem alt ölçeği için .82 ve onay alma alt ölçeği için .82 olarak bulunmuştur. Test-tekrar test güvenilirliği çalışması için Koşullu Öz-Değer Ölçeği'nin Türkçe formu Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde öğrenim gören 152 üniversite öğrencisine 4 hafta aryla iki kez uygulanmıştır. Ölçeğin test-tekrar test güvenilirliği aile desteği alt boyutu için .76, rekabet alt boyutu için .68, fiziksel görünüm alt boyutu için .89, Tanrı sevgisi alt boyutu için .79, akademik yeterlik alt boyutu için .77, erdem alt boyutu için .82 ve onay alma alt boyutu için ise .86 olarak bulunmuştur.

2.4. Verilerin Toplanması

Riskli İnternet Davranışları Anketi, Yenilenmiş Siber Zorbalık Envanteri, Koşullu Öz-Değer Ölçeği ile Kişisel Bilgi Formu Sakarya Üniversitesi'nin çeşitli bölümlerinde öğrenim gören 528 üniversite öğrencisine uygulanmıştır. Ölçekler gerekli birimlerden izin alındıktan sonra araştırmacı tarafından gruplar halinde sınıflarda yapılmıştır.

Katılımcılara katılımın gönüllülüğe dayalı olduğu bildirildikten sonra isteyen katılımcılara ölçekler uygulanmıştır. Uygulamalar sonucunda boş bırakıldığı ya da ciddi biçimde doldurulmadığı tespit edilen veriler analize sokulmamıştır. Bu nedenle istatistiksel analizlerin yapıldığı örneklem 505 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmanın uygulama boyutu yaklaşık 1 ay sürmüştür.

2.5. Verilerin Analizi

Kullanılan ölçme araçlarıyla elde edilen veriler, amaçlarda verilen durumlara uygun istatistiksel tekniklerle analiz edilmiştir. Öncelikle araştırmadaki katılımcılardan elde edilen veriler kodlanarak bilgisayara girilmiştir. Elde edilen verilerin çözümlenmesinde SPSS 11.5 ve LISREL 8.54 programları kullanılmıştır. Siber zorbalık ve mağduriyetin riskli internet davranışları, içsel öz-değer alanları ve dışsal öz-değer alanları tarafından yordanmasına ilişkin bulgular Yapısal Eşitlik Modeli (YEM) ile elde edilmiştir. Riskli internet davranışları, siber zorbalık, siber mağduriyet ve Koşullu Öz-Değer Ölçeği'nin alt boyutlarını oluşturan rekabet, fiziksel görünüm, Tanrı sevgisi, onay alma, erdem, akademik yeterlik ve aile desteği arasındaki ilişkiler Pearson Momentler Çarpım Korelasyon Katsayısı yoluyla incelenmiştir. Katılımcıların siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının cinsiyet, yaş ve ailenin aylık geliri açısından nasıl farklılaştığı ise üç yönlü ANOVA ile incelenmiştir.

BÖLÜM 3.BULGULAR

3.1.Katılımcıların Siber Zorbalık Puanlarının Cinsiyet, Yaş ve Ailenin Aylık Geliri Açısından Farklılaşmasına İlişkin Bulgular

Katılımcıların siber zorbalık puanlarına ait betimsel istatistikler Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3. Cinsiyet, Yaş ve Ailenin Aylık Gelirine Göre Siber Zorbalık Puanlarının Betimsel İstatistikleri

Yaş	Cinsiyet	Ailenin Aylık Geliri	N	Ortalama	Standart Sapma
20 yaş ve altı	Kız	2000 YTL altı	156	15.98	5.70
		2000 YTL ve üstü	46	15.34	1.88
		Toplam	202	15.83	5.09
	Erkek	2000 YTL altı	73	18.20	5.81
		2000 YTL ve üstü	7	22.28	7.27
		Toplam	80	18.56	6.01
	Toplam	2000 YTL altı	229	16.69	5.82
		2000 YTL ve üstü	53	16.26	3.84
		Toplam	282	16.60	5.50
20 yaş üstü	Kız	2000 YTL altı	128	15.60	2.45
		2000 YTL ve üstü	30	15.06	1.94
		Toplam	158	15.50	2.37
	Erkek	2000 YTL altı	49	19.32	8.66
		2000 YTL ve üstü	16	18	7.18
		Toplam	65	19	8.28
	Toplam	2000 YTL altı	177	16.63	5.25
		2000 YTL ve üstü	46	16.08	4.65
		Toplam	223	16.52	5.13
Toplam	Kız	2000 YTL altı	284	15.81	4.53
		2000 YTL ve üstü	176	15.23	1.90
		Toplam	360	15.69	4.12
	Erkek	2000 YTL altı	122	18.65	7.08
		2000 YTL ve üstü	23	19.30	7.32
		Toplam	145	18.75	7.10
	Toplam	2000 YTL altı	406	16.66	5.57
		2000 YTL ve üstü	99	16.18	4.21
		Toplam	505	16.57	5.33

Katılımcıların siber zorbalık puanlarının cinsiyet, yaş ve ailenin aylık geliri açısından farklılaşmasına ilişkin bulgular Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. Yaşa, Cinsiyete ve Ailenin Aylık Gelirine Göre Siber Zorbalık Puanlarının ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	p
Yaş	47.19	1	47.19	1.77	.18
Cinsiyet	809.86	1	809.86	30.44	.00
Ailenin Aylık Geliri	8.06	1	8.06	.30	.58
Yaş*Cinsiyet	20.43	1	20.43	.76	.38
Yaş*Ailenin Aylık Geliri	91.54	1	91.54	3.44	.06
Cinsiyet*Ailenin Aylık Geliri	50.006	1	50.006	1.88	.17
Yaş*Ailenin Aylık Geliri*Cinsiyet	97.86	1	97.86	3.67	.05
Hata	13219.83	497	26.59		
Toplam	153051	505			

Üç yönlü ANOVA sonuçlarına göre katılımcıların siber zorbalık puanları yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir, ($F(1, 497)=1.77, p>.05$). Benzer biçimde katılımcıların siber zorbalık puanları ailenin aylık gelirine göre de anlamlı bir farklılık göstermektedir, ($F(1, 497)=8.06, p>.05$).

Üç yönlü ANOVA sonuçları katılımcıların siber zorbalık puanlarının cinsiyete göre farklılaştığını göstermektedir, ($F(1, 497)=809.86, p<.05, \eta^2=.06$). Çalışmaya katılan erkek öğrencilerin siber zorbalık ortalama puanları ($\bar{x}=18.75$) ve kızların siber zorbalık ortalama puanlarından ($\bar{x}=15.69$) daha yüksektir.

Üç yönlü ANOVA sonuçları yaş ve cinsiyetin, siber zorbalık ortalama puanları üzerindeki ortak etkisinin anlamlı olmadığını göstermiştir, ($F(1, 497)=.76, p>.05$). Yine yaş ve ailenin aylık gelirinin siber zorbalık ortalama puanları üzerindeki ortak etkisinin anlamlı olmadığı bulunmuştur, ($F(1, 497)=3.44, p>.05$). Bunun yanında cinsiyet ve ailenin aylık gelirinin siber zorbalık puanları üzerindeki ortak etkisinin de anlamlı olmadığı görülmüştür, ($F(1, 497)=1.88, p>.05$). Son olarak yaş, cinsiyet ve ailenin aylık gelirinin üçünün birlikte siber zorbalık ortalama puanları üzerindeki etkisi incelenmiş ve bu etkinin anlamlı olmadığı belirlenmiştir, ($F(1, 497)=3.67, p>.05$).

3.2. Katılımcıların Siber Mağduriyet Puanlarının Cinsiyet, Yaş ve Ailenin Aylık Geliri Açısından Farklaşmasına İlişkin Bulgular

Katılımcıların siber mağduriyet puanlarına ait betimsel istatistikler Tablo 5’te gösterilmiştir.

Tablo 5. Cinsiyet, Yaş ve Ailenin Aylık Gelirine Göre Siber Mağduriyet Puanlarının Betimsel İstatistikleri

Yaş	Cinsiyet	Ailenin Aylık Geliri	N	Ortalama	Standart Sapma
20 yaş ve altı	Kız	2000 YTL altı	156	16.71	5.001
		2000 YTL ve üstü	46	16.78	4.49
		Toplam	202	16.73	4.87
	Erkek	2000 YTL altı	73	17.94	6.21
		2000 YTL ve üstü	7	19.14	5.42
		Toplam	80	18.05	6.13
	Toplam	2000 YTL altı	229	17.10	5.43
		2000 YTL ve üstü	53	17.09	4.63
		Toplam	282	17.10	5.28
20 yaş ve üstü	Kız	2000 YTL altı	128	16.23	3.38
		2000 YTL ve üstü	30	15.66	2.38
		Toplam	158	16.12	3.21
	Erkek	2000 YTL altı	49	18.20	5.17
		2000 YTL ve üstü	16	17.75	5.42
		Toplam	65	18.09	5.19
	Toplam	2000 YTL altı	177	16.77	4.03
		2000 YTL ve üstü	46	16.39	3.80
		Toplam	223	16.69	3.98
Toplam	Kız	2000 YTL altı	284	16.50	4.34
		2000 YTL ve üstü	176	16.34	3.82
		Toplam	360	16.46	4.23
	Erkek	2000 YTL altı	122	18.04	5.79
		2000 YTL ve üstü	23	18.17	7.32
		Toplam	145	18.06	5.71
	Toplam	2000 YTL altı	406	16.96	4.87
		2000 YTL ve üstü	99	16.76	4.26
		Toplam	505	16.92	4.75

Katılımcıların siber zorbalık puanlarının cinsiyet, yaş ve ailenin aylık geliri açısından farklılaşmasına ilişkin bulgular Tablo 4’te gösterilmiştir.

Tablo 6. Yaş, Cinsiyete ve Ailenin Aylık Gelirine Göre Siber Mağduriyet Puanlarının ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	p
Yaş	24.20	1	24.20	1.08	.29
Cinsiyet	189.073	1	189.073	8.47	.004
Ailenin Aylık Geliri	.18	1	.187	.008	.92
Yaş*Cinsiyet	.70	1	.70	.03	.85
Yaş*Ailenin Aylık Geliri	16.89	1	16.89	.75	.38
Cinsiyet*Ailenin Aylık Geliri	5.03	1	5.03	.22	.63
Yaş*Ailenin Aylık Geliri*Cinsiyet	3.36	1	3.36	.15	.69
Hata	11086.64	497	22.30		
Toplam	156094	505			

Üç yönlü ANOVA sonuçlarına göre katılımcıların siber mağduriyet puanları yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir, ($F(1, 497)=1.08, p>.05$). Benzer biçimde katılımcıların siber mağduriyet puanları ailenin aylık gelirine göre de anlamlı bir farklılık göstermektedir, ($F(1, 497)=.18, p>.05$).

Üç yönlü ANOVA sonuçları katılımcıların siber mağduriyet puanlarının cinsiyete göre farklılaştığını göstermektedir, ($F(1, 497)=189.073, p<.05, \eta^2=.01$). Çalışmaya katılan erkek öğrencilerin siber mağduriyet ortalama puanları ($\bar{x}=18.06$) ve kızların siber mağduriyet ortalama puanlarından ($\bar{x}=16.46$) daha yüksektir.

Üç yönlü ANOVA sonuçları yaş ve cinsiyetin, siber mağduriyet ortalama puanları üzerindeki ortak etkisinin anlamlı olmadığını göstermiştir, ($F(1, 497)=.03, p>.05$). Yine yaş ve ailenin aylık gelirinin siber mağduriyet ortalama puanları üzerindeki ortak etkisinin anlamlı olmadığı bulunmuştur, ($F(1, 497)=.75, p>.05$). Bunun yanında cinsiyet ve ailenin aylık gelirinin siber mağduriyet puanları üzerindeki ortak etkisinin de anlamlı olmadığı görülmüştür, ($F(1, 497)=.22, p>.05$). Son olarak yaş, cinsiyet ve ailenin aylık gelirinin üçünün birlikte siber mağduriyet ortalama puanları üzerindeki etkisi incelenmiş ve bu etkinin anlamlı olmadığı belirlenmiştir, ($F(1, 497)=.15, p>.05$).

3.3. Riskli İnternet Davranışları, Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet ve Koşullu Öz-Değer Ölçeği'nin Alt Boyutları Arasındaki İlişkilere Yönelik Bulgular

Tablo 7. Riskli internet davranışları, siber zorbalık, siber mağduriyet ve Koşullu Öz-Değer Ölçeği'nin alt ölçekleri arasındaki ilişkiler

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1.Riskli İnternet Davranışları										
2.Siber Zorbalık	.40**									
3.Siber Mağduriyet	.36**	.52**								
4.Rekabet	.008	.09	-.008							
5.Onay Alma	.08	.01	.02	.22**						
6.Akademik Yeterlik	-.11*	.02	.02	.62**	.18**					
7.Fiziksel Görünüm	.22**	.14**	.08	.37**	.36**	.17**				
8.Tanrı Sevgisi	-.10*	-.004	-.003	.44**	.04	.44**	-.01			
9.Erdem	-.15**	-.24**	-.18**	.33**	.04	.40**	-.12**	.52**		
10.Aile Desteği	-.19**	-.23**	-.24**	.30**	.15**	.42**	.02	.40**	.65*	
Ortalama	28.82	16.57	16.92	5.15	3.96	5.24	3.75	5.68	5.69	5.56
Standart Sapma	5.55	5.33	4.75	1.29	1.19	1.10	1.23	1.24	1.16	1.07
*p<.05, **p<.01										

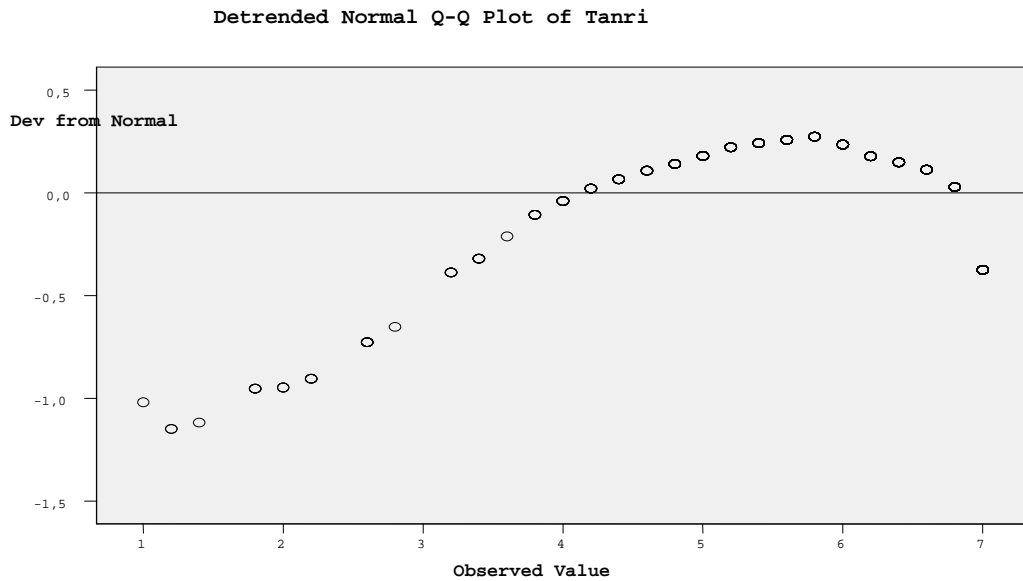
Tablo 17 incelendiğinde riskli internet davranışlarının siber zorbalık ($r=.40$, $p<.01$) ve siber mağduriyet ($r=.36$, $p<.01$) ile pozitif ve orta düzeyde, fiziksel görünüm ($r=.22$, $p<.01$) ile pozitif düşük düzeyde ve erdem ($r=-.15$, $p<.01$) ve aile desteği ($r=-.19$, $p<.01$) ile ise negatif düşük düzeyde ilişkili olduğu görülmüştür. Siber zorbalığın siber mağduriyet ($r=.52$, $p<.01$) ile pozitif orta düzeyde, fiziksel görünüm ($r=.14$, $p<.01$) ile pozitif düşük düzeyde; erdem ($r=-.24$, $p<.01$) ve aile desteği ($r=-.23$, $p<.01$) ile ise negatif düşük düzeyde ilişkili olduğu görülmüştür. Rekabetin onay alma ($r=.22$, $p<.01$) ile pozitif düşük düzeyde, akademik yeterlik ($r=.62$, $p<.01$) ve fiziksel görünüm ($r=.37$, $p<.01$) ile ise pozitif orta düzeyde ilişkili olduğu görülmüştür. Onay almanın fiziksel görünüm ($r=.36$, $p<.01$) ile pozitif orta düzeyde, aile desteği ($r=.15$, $p<.01$) ve akademik yeterlik ($r=.18$, $p<.01$) ile ise pozitif düşük düzeyde ilişkili olduğu görülmüştür. Akademik yeterliğin fiziksel görünüm ($r=.17$, $p<.01$) ile pozitif düşük düzeyde, Tanrı sevgisi ($r=.44$, $p<.01$), erdem ($r=.40$, $p<.01$) ve aile desteği ($r=.42$, $p<.01$) ile ise pozitif orta düzeyde ilişkili olduğu görülmüştür. Tanrı sevgisinin erdem ($r=.52$, $p<.001$) ve aile

desteği ($r=.40$, $p<.01$) ile pozitif orta düzeyde ilişkili olduğu bulunmuştur. Erdem ile aile desteğinin ise pozitif orta düzeyde ilişkili olduğu ($r=.65$, $p<.01$) görülmüştür.

3.4. Siber Zorbalıkla İlişkili Davranışların, Riskli İnternet Davranışları, İçsel z-Değer Alanları ve Dışsal z-Değer Alanları Tarafından Yordanmasına İlişkin Yapısal Model Analizi

Yapısal eşitlik modeli kurulmadan önce verilerin bir takım işlemlere tabi tutulması gerekmektedir. şimşek (2007) bu işlemleri, verilerin normallik varsayımını karşılaması ve uç değerlerin temizlenmesi olarak sıralamaktadır. Verilerin normallik varsayımına uygunluğu Lilliefors testi yoluyla incelenmiş ve Koşullu z-Değer leği'nin fiziksel görünüm alt boyutunun normallik varsayımını karşılamadığı belirlenmiştir ($p<.05$). Yine her değerin gözlenen değerine ile normal dağılım olduğu takdirde beklenen değerine arasındaki farkların noktalandığı *detrended normal olasılık grafiğinde* yapılan izlemeler sonucu özellikle Tanrı sevgisi değerine yapılan Lilliefors testinde normallik varsayımını karşılamasına karşın bu izlemeler sırasında normallik varsayımını karşılamadığına karar verilmiştir. Diğer değerlerin ise bu izlemeler sırasında normalden çok ciddi sapmalar göstermediği görülmüştür.

şekil 1. Tanrı Sevgisi alt leğine ait detrended normal olasılık grafiği

Schreiber ve diğeri (2006) doğrusallık ve normallik varsayımlarının Mahalanobis uzaklık değerleri de kullanılarak incelenebileceğini belirtmiştir. Büyüköztürk (2008) Mahalanobis değerinin, bağımsız değişken sayısını serbestlik derecesi alan χ^2 tablo değeriyle karşılaştırılması gerektiğini ve χ^2 tablo değerinin üzerinde bir Mahalanobis değerine sahip olan deneklerin uç değerler olarak belirlenmesi ve veri dosyasından çıkartılması gerektiğini ifade etmektedir. Araştırmada $p < .05$ anlamlılık düzeyinde Mahalanobis değeri 14.067 olarak belirlenmiş ve bunun üzerinde Mahalanobis değerine sahip olan 7., 11., 26., 30., 51., 86., 91., 118., 124., 127., 128., 133., 136., 144., 148., 151., 158., 164., 169., 196., 230., 265., 276., 281., 302., 313., 328., 391., 458., 485., 498., 499. ve 500.katılımcılara ait veriler uç değerler olarak belirlenmiş ve analize dahil edilmemiştir.

Siber zorbalıkla ilişkili davranışların, riskli internet davranışları, içsel öz-değer alanları, dışsal öz-değer alanları tarafından ne kadar yordandığını belirlemek için kurulan yapısal model analizinde araştırmacı tarafından üç örtük değişken tanımlanmıştır. Örtük değişkenler, klasik faktör analizinde faktöre denk gelen, doğrudan gözlenemeyen, ancak bir takım göstergeler aracılığıyla ölçülebildikleri varsayılan ve teorik olarak var oldukları düşünülen yapılardır (Şimşek, 2007; Schreiber ve diğ., 2006). Araştırmacı koşullu öz-değer ile ilgili yaptığı literatür taraması sırasında Crocker ve diğeri (2003) ve Sanchez ve Crocker (2005)'in koşullu öz-değer ölçeğinin onay alma, fiziksel görünüm, akademik yeterlik ve rekabet alt ölçeklerini dışsal öz-değer alanları ve erdem, Tanrı sevgisi ve aile desteği alt ölçeklerini ise içsel öz-değer alanları adlı iki üst yapı altında topladığını görmüş ve buradan hareketle içsel öz-değer alanları ve dışsal öz-değer alanları adlı iki örtük değişken tanımlamıştır. Araştırmada fiziksel görünüm ve Tanrı sevgisi alt ölçeklerinin normallik varsayımını karşılamadığı belirlendiği için içsel öz-değer alanlarının yalnızca erdem ve aile desteği, dışsal öz-değer alanlarının ise akademik yeterlik, rekabet ve onay alma değişkenlerini açıkladığı varsayılmıştır. Ayrıca riskli internet davranışlarını oluşturan maddelerin riskli internet davranışları adlı bir üst yapı tarafından açıklandığı kabul edilmiştir.

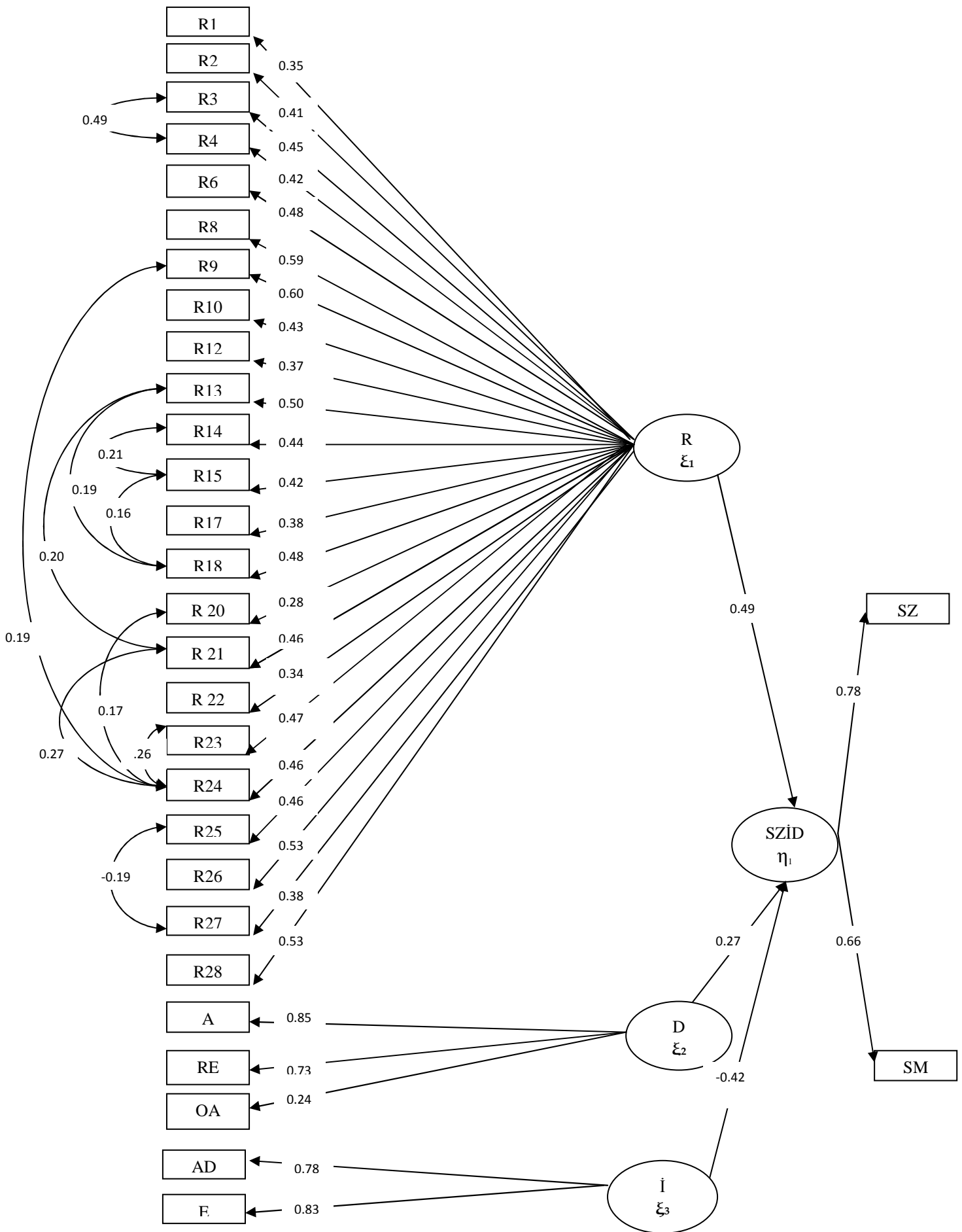
Yapılan Lilliefors testi sonucu fiziksel görünüm ve Tanrı sevgisi değişkeni çıkarıldıktan sonra geriye kalan verilerin normal dağılım gösterdiği belirlendiği için yapısal eşitlik

modeli en yüksek olabilirlik (maximum likelihood) yöntemi ve normal kovaryans matrisi kullanılarak test edilmiştir (Kline, 2005).

Yapısal eşitlik modeli çalışmalarında modele ilişkin son değerlendirmeyi yapabilmek için bazı bağımsız değerlendirme ölçütlerine başvurmak gerekmektedir. Uyum iyiliği istatistikleri (Goodness of Fit Indices) olarak adlandırılan bu değerler, her bir modelin bir bütün olarak data tarafından kabul edilebilir bir düzeyde desteklenip desteklenmediğine ilişkin yargıya ulaşmamıza olanak tanırlar. Modelin uygunluğu için önerilen ilk hesaplamalardan birisi χ^2 değerinin serbestlik derecesine bölünmesiyle elde edilmekte ve bu oranın ikiveya altında olması modelin, iyi bir model olduğunu, beş veya altında bir değer olması ise modelin kabul edilebilir bir uyum iyiliğine sahip olduğunu göstermektedir. Bu değer dışında da birçok uyum iyiliği istatistiği üretilmiştir (Şimşek, 2005). Bu araştırmada bu uyum iyiliği istatistiklerinden Non-Normed Fit Index (NNFI, bazı araştırmacılar TLI olarak adlandırmaktadır), Comparative Fit Index (CFI), Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA), Root Mean Square Residual (RMR) ve Standardized Root Mean Square Residual (SRMR) kullanılmıştır.

Hu ve Bentler (1999)'e göre RMSEA'nın .08'den küçük, TLI'nın ve CFI'nın .95'den büyük olması ve RMR ve SRMR'nin .05'in altında olması iyi bir uyum iyiliği değerinin göstergesi olarak ele alınmalıdır (Hu ve Bentler, 1999). Bunun yanında Hu ve Bentler (1999) RMSEA, RMR ve SRMR'nin .08'in altında olduğu ve TLI ve CFI'nın .90'dan büyük olduğu durumlarda modelin kabul edilebilir bir model olarak ele alınması gerektiğini ifade etmektedir. Yukarıdaki değerler göz önüne alındığında modelden elde edilen uyum iyiliği indeksleri modelin kabul edilebilir uyum verdiğini göstermektedir ($\chi^2/sd= 2.80$, $p=.000$ RMSEA=.06, % 90 RMSEA CI=.055-.064, CFI=.92, TLI= .91, RMR=.06, SRMR=.06).

Şekil 2. Riskli internet davranışları, içsel ve dışsal öz-değer alanları ve siber zorbalıkla ilişkili davranışlar arasındaki ilişkiye yönelik yapısal model analizi

Yapısal eşitlik modeline ilişkin standardize edilmemiş katsayılar Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8. Yapısal Eşitlik Modeline İlişkin Standardize Edilmemiş Regresyon Matrisi

Değişkenler	Standardize Edilmemiş Katsayılar	Standart Hata	t
R→R1	0.23	0.03	7.44
R→R2	0.16	0.01	8.90
R→R3	0.18	0.01	9.75
R→R4	0.23	0.02	9.17
R→R6	0.31	0.02	10.69
R→R8	0.35	0.02	13.46
R→R9	0.25	0.01	13.77
R→R10	0.29	0.03	9.34
R→R12	0.28	0.03	7.86
R→R13	0.16	0.01	11.18
R→R14	0.24	0.02	9.72
R→R15	0.27	0.02	9.18
R→R17	0.21	0.02	8.09
R→R18	0.22	0.02	10.47
R→R20	0.08	0.01	6.01
R→R21	0.11	0.01	10.08
R→R22	0.19	0.02	7.20
R→R23	0.09	0.009	10.34
R→R24	0.08	0.007	10.15
R→R25	0.08	0.008	9.96
R→R26	0.22	0.01	11.90
R→R27	0.17	0.02	8.08
R→R28	0.24	0.02	11.99
R4→R3	0.11	0.01	11.08
R15→R14	0.07	0.01	5.44
R18→R13	0.02	0.005	5.52
R18→R15	0.04	0.01	4.63
R21→R13	0.01	0.002	5.87
R24→R9	0.01	0.002	6.41
R24→R20	0.008	0.001	5.13
R24→R21	0.008	0.001	8.23
R24→R23	0.008	0.001	7.64
R27→R25	-0.02	0.003	-4.96
D→A	0.94	0.05	17.48
D→RE	0.94	0.06	15.29
D→OA	0.29	0.05	4.89
İ→AD	0.91	0.05	17.38
İ→E	0.89	0.04	18.35
SZİD→SZ	4.08		
SZİD→SM	3.12	0.33	9.49
D→SZİD	0.27	0.07	3.60
İ→SZİD	-0.42	0.07	-5.42
R→SZİD	0.49	0.05	8.41

Tablo 18'deki t değerleri incelendiğinde bütün t değerlerinin .05 anlamlılık düzeyi için kritik değer olarak kabul edilen 1.96'dan büyük olduğu görülmektedir. Bu durum modeldeki bütün yolların .05 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. Ayrıca riskli internet davranışı örtük değişkeninin en yüksek belirleyicisinin “Sosyal paylaşım sitelerinde şiddet içerikli gruplara üye olurum” şeklindeki 9.madde ($\lambda=0.60$) olduğu görülmektedir. Bunu “İnternette şiddeti ve yasadışı eylemleri özendirici web sitelerine girerim” maddesi (8.madde) ($\lambda=0.59$) izlemektedir. Riskli internet davranışları örtük değişkeninin en düşük düzeydeki belirleyicisinin ise “MSN, Facebook, Youtube, Twitter, MySpace gibi çeşitli sanal ortamlardaki kişisel sayfalarımı erişmemi sağlayan kullanıcı isimlerimi ve şifrelerimi başkalarıyla paylaşırım” (22.madde) ($\lambda=0.34$) maddesidir. Dışsal öz-değer alanlarının en yüksek düzeyde belirleyicisi akademik yeterlik ($\lambda=0.85$) değişkenidir. Bu durum araştırmanın üniversite öğrencileri üzerinde yapılmış olmasından kaynaklanmış olabilir. Üniversitede akademik başarının ön plana çıkmasının, bireylerin öz-değerlerini akademik yeterlik alanında yapılandırılmalarına yol açtığı düşünülmektedir. İçsel öz-değer alanlarının en yüksek düzeyde belirleyicisi ise erdemdir ($\lambda=0.83$). Erdemin aile desteğinden daha yüksek bir belirleyici olmasının sebebi olarak üniversite öğrencilerinin bir dereceye kadar aileden bağımsızlaşması gösterilebilir. Siber zorbalık içeren davranışlar örtük değişkeninin en önemli yordayıcısının ise riskli internet davranışları ($\gamma=0.49$) olduğu dikkati çekmektedir.

Tablo 9. Yapısal Eşitlik Modeline İlişkin Belirleme Katsayıları

Uyum Parametresi	Katsayı
R1	0.12
R2	0.17
R3	0.20
R4	0.18
R6	0.23
R8	0.35
R9	0.36
R10	0.18
R12	0.13
R13	0.25
R14	0.20
R15	0.18
R17	0.14
R18	0.23

Tablo 9'un devamıdır.

R20	0.08
R21	0.21
R22	0.11
R23	0.22
R24	0.22
R25	0.21
R26	0.28
R27	0.14
R28	0.28
A	0.72
RE	0.53
OA	0.05
AD	0.69
E	0.62
SZ	0.60
SM	0.44
SZİD	0.42

Tablo 9'da yapısal eşitlik modeline ilişkin belirleme katsayıları sunulmuştur. Belirleme katsayıları yordayıcı değişkenin, yordanan değişkendeki varyansın ne kadarını açıkladığını göstermekte ve 0 ile 1 arasında değişen değerler almaktadır (Kotsiantis ve Pintelas, 2005). Tablo 18 incelendiğinde riskli internet davranışlarının en çok 9.maddedeki varyansı açıkladığı görülmektedir. Riskli internet davranışları söz konusu maddenin varyansının % 36'sını açıklamaktadır. Riskli internet davranışları en az ise 22 maddedeki varyansı açıklamaktadır. Riskli internet davranışları bu maddenin varyansının %11'ini açıklamaktadır. Dışsal öz-değer alanlarının akademik yeterlikteki varyansın % 72'sini, rekabetteki varyansın % 53'ünü ve onay varyansın %.05'ini açıkladığı görülmektedir. İçsel öz-değer alanlarının erdemdeki varyansın % 62'sini ve aile desteğindeki varyansın % 69'unu açıklamaktadır. Siber zorbalıkla ilişkili davranışların (SZİD) siber zorbalıktaki varyansın % 60'ını, siber mağduriyetteki varyansın ise % 45'ini açıkladığı belirlenmiştir. Bu üç yapının birlikte siber zorbalığı açıklama oranı ise $R^2=.42$ olarak hesaplanmıştır.

Model incelendiğinde riskli internet davranışlarının ve dışsal öz-değer alanlarının siber zorbalığı pozitif biçimde yordadığı (sırasıyla $\gamma=0.49$ ve $\gamma=0.27$), içsel öz-değer alanlarının ise siber zorbalığı negatif yönde yordadığı ($\gamma=-0.42$) dikkati çekmektedir. Kline (2005) standardize edilmiş katsayıların etki büyüklükleriyle ilgili olarak .10'dan küçük değerlerin küçük etkilere, .30 civarındaki değerlerin orta düzeydeki etkilere ve

.50 ve üzerindeki değerlerin yüksek düzeydeki etkilere işaret ettiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda riskli internet davranışlarının ve içsel ve dışsal öz-değer alanlarının siber zorbalıkla ilişkili davranışlar üzerindeki etkisinin orta düzeyde olduğu söylenebilir.

Riskli internet davranışlarının, içsel ve dışsal koşullu öz-değer alanlarının siber zorbalık ve siber mağduriyet üzerindeki toplam etkisine ilişkin bulgular ise Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 10. Riskli İnternet Davranışlarının, İçsel ve Dışsal Öz-Değer Alanlarının Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Üzerindeki Toplam Etkisi

	Toplam Etki		
	Riskli İnternet Davranışları	Dışsal Öz-değer Alanları	İçsel Öz-Değer Alanları
Siber Zorbalık	0.38	0.21	-0.32
Siber Mağduriyet	0.32	0.18	-0.28

Tablo 10'da riskli internet davranışları, içsel ve dışsal öz-değer alanlarının siber zorbalık ve siber mağduriyet değişkenleri üzerindeki etkisi görülmektedir. Bu etki her zaman dolaylı olarak gerçekleşmektedir. Diğer bir ifadeyle dışsal örtük değişken, içsel örtük değişkenlerin göstege değişkenlerini hiçbir zaman doğrudan etkileyememektedir (Diamantopoulos ve Siguaw, 2000). Riskli internet davranışlarının siber zorbalık üzerindeki etkisi; riskli internet davranışları ile SZİD arasındaki ilişkiyi gösteren path katsayısı (γ) ile SZİD ve siber zorbalık arasındaki ilişkiyi gösteren path katsayısının (λ) çarpımına eşittir. İnternet örtük değişkeninin siber mağduriyet üzerindeki etkisi de benzer şekilde hesaplanabilir. Dışsal ve içsel örtük değişkenlerinin siber zorbalık ve siber mağduriyet değişkenleri üzerindeki etkisi de benzer yöntemle belirlenebilmektedir.

Son olarak Tablo 11'de örtük değişkenler arası korelasyon katsayıları sunulmuştur.

Tablo 11.Riskli internet davranışları, içsel ve dışsal öz-değer alanları ve SZİD arasındaki korelasyon matrisi

Değişkenler	1	2	3	4
1-Riskli İnternet Davranışları				
2-İçsel Öz-Değer Alanları	-.24*			
3-Dışsal Öz-Değer Alanları	-.10	.58*		
4-SZİD	.56*	-.38*	-.02	
* p<.05				

Tablo 11 incelendiğinde riskli internet davranışlarının içsel öz-değer alanlarıyla negatif ($r=-.24$, $p<.05$), SZİD örtük değişkeniyle ise pozitif ($r=.56$, $p<.05$) ilişkili olduğu görülmüştür. Bunun yanında içsel örtük değişkeninin dışsal ($r=.58$, $p<.05$) örtük değişkenle pozitif, SZİD örtük değişkeniyle ($r=-.38$, $p<.05$) ise negatif ilişkili olduğu bulunmuştur.

BÖLÜM 4. TARTIŞMA

Bu bölümde araştırmadan elde edilen bulgular araştırmamanın hipotezleri doğrultusunda tartışılacak ve yorumlanacaktır.

4.1.Katılımcıların Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanları Cinsiyete Göre Anlamlı Bir Farklılık Göstermektedir.

Araştırma bulguları siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterdiğini ve erkeklerin kızlardan daha çok siber zorbalık yaptığını ve siber zorbalığa maruz kaldığını ortaya koymuştur. Keith ve Martin'in (2005) siber zorbalığın daha çok ilişkisel zorbalık türü davranışları (birisinin hakkında söylenti çıkarma, sosyal dışlama ve dedikodu) içermesinden hareketle kızların daha çok siber zorbalık yapacağını ileri sürmesine karşın birçok araştırmacı (Vandebosch ve VanCleemput, 2009; Williams ve Guerra, 2007; Arıcak ve diğ., 2008; Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Dilmaç, 2009) erkeklerin daha çok siber zorbalık yaptığını ortaya koymuştur. Bunun yanında kızların daha çok siber zorbalık yaptığını (Slonje ve Smith, 2008; Wolak ve diğ., 2006; Pörhölä, 2009) veya siber zorbalığa karışma açısından kızlar ve erkekler arasında herhangi bir farklılık bulunmadığını ortaya koyan araştırmalar (Hinduja ve Patchin, 2008; Topçu ve diğ., 2008) da mevcuttur.

Siber mağduriyet açısından incelendiğinde araştırmalar (Mesch, 2009; Dempsey ve diğ., 2009; Vandebosch ve VanCleemput, 2009; Kowalski ve Limber, 2007) kızların daha çok siber zorbalığa maruz kaldığını göstermektedir. Buna karşın Topçu ve diğerleri (2008) ise siber zorbalığa maruz kalma açısından kızlar ve erkekler arasında herhangi bir farklılık bulamamıştır.

Siber zorbalık yapma açısından Türkiye'de yapılan araştırmalar incelendiğinde araştırmaların büyük kısmı (Erdur-Baker, 2010; Dilmaç, 2009; Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Arıcak ve diğ., 2008) erkeklerin daha çok siber zorbalık yaptığını ortaya koymuştur. Siber zorbalığa maruz kalma açısından Türkiye'de yapılan araştırmalar incelendiğinde Dilmaç (2009) kızların daha çok siber zorbalığa maruz kaldığını bulurken, Akbulut, Şahin ve Erişti (2010) ve Erdur-Baker ve Kavşut (2007) erkeklerin daha çok siber zorbalığa maruz kaldığını bulmuştur.

Erkeklerin daha çok siber zorbalık yapması ve siber zorbalığa maruz kalmasına yol açan etmenlerin daha iyi anlaşılması için cinsiyetin şiddete yönelik tutumla ilişkisinin incelenmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir. Yapılan araştırmalar (Balkıs ve diğ., 2005; Özcebe ve diğ., 2005; Pişkin, 2006) erkeklerin şiddete yönelik tutumlarının kız öğrencilerden daha yüksek olduğunu göstermektedir. Siber zorbalık ve mağduriyet açısından cinsiyetler arasında görülen farklılığın nedeni, cinsiyetlerin şiddete yönelik tutumlarının farklılaşmasından kaynaklanabilir. Bu durumun kaynağı kız ve erkeklerin sosyalleşme sürecindeki farklılıklarla ilişkilendirilebilir. Ayrıca Erdur-Baker (2010) kızların interneti daha bilinçli kullanabileceğine işaret etmektedir. Siber zorbalığın ve mağduriyetin bilinçli internet kullanımıyla ilişkisinin cinsiyetler açısından araştırılması da konunun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayabilir.

4.2.Katılımcıların Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanları Yaşa Göre Anlamli Bir Farklılık Göstermemektedir

Yapılan araştırmalardan bazıları (Kapatzia ve Sygkollitou, 2009; Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Slonje ve Smith, 2008; Smith ve diğ., 2006; Beran ve Li, 2005) siber zorbalığın ve siber mağduriyetin yaşa göre anlamli bir farklılık göstermediğini ortaya koymuştur.

Katılımcıların siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının yaşa göre anlamli bir farklılık göstermemesi örnekleme oluşturulan bireylerin yaş aralığının dar olmasından kaynaklanabilir.

4.3.Katılımcıların Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanları Ailenin Aylık Gelirine Göre Anlamli Bir Farklılık Göstermemektedir

Araştırma bulguları siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının ailelerin aylık gelirine göre anlamli bir farklılık göstermediğini ortaya koymuştur. Syts (2004) sosyo-ekonomik düzeyle siber zorbalık arasında dolaylı bir ilişki olduğunu belirtmiş ve sosyo-ekonomik düzeyin bilişim ve iletişim teknolojilerinin kullanılma sıklığını dolayısıyla da siber zorba ve siber mağdur olmayı etkilediğini ifade etmiştir. Akbulut, Şahin ve Erişti (2010) de benzer biçimde yüksek sosyo-ekonomik düzeyde yer alan bireylerin daha çok siber zorbalığa maruz kaldığını bulmuştur. Buna karşın Erdur-Baker ve Kavşut (2007)

siber zorbalığın ve siber mağduriyetin ailenin aylık gelirine göre farklılaşmadığını belirlemiştir.

Ailelerinin aylık gelirine göre siber zorbalık ve siber mağduriyet puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunamamasının nedeni bilişim ve iletişim teknolojilerinin kullanımının toplumun geneline yaygınlaşması olabilir. Özellikle son dönemlerde hızla yaygınlaşan internet kafeler, ailelerinin aylık geliri ne olursa olsun bütün herkese internete rahatlıkla erişme olanağı sunmaktadır. Herkesin rahatlıkla internete erişme olanağına sahip olmasının, katılımcıların ailelerinin aylık gelirinin siber zorbalıkta belirleyici bir rol oynamasını önlediği ileri sürülebilir.

4.4.Öz-Değerin Fiziksel Görünüm Alanında Yapılandırılması Riskli İnternet Davranışlarıyla Pozitif Yönde İlişkilidir.

Araştırma bulguları öz-değerin fiziksel görünüm alanında yapılandırılmasıyla riskli internet davranışlarının pozitif yönde ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Stefanone ve diğerleri (2010) de öz-değerin yapılandırıldığı alanlar ile bireylerin sosyal paylaşım sitelerindeki davranışları arasındaki ilişkiyi inceledikleri araştırmalarında sosyal paylaşım sitelerinde riskli internet davranışları göstermeye en eğilimli grubun öz-değerini fiziksel görünüm alanında yapılandıran bireyler olduğunu bulmuştur.

Yapılan korelasyon sonucunda öz-değerinin fiziksel görünüm alanında yapılandırmanın özellikle internette özel bilgilerini ve sırlarını paylaşma, internette tanımadığı kişilere buluşma teklif etmeve onların buluşma teklifini kabul etme, internette kişisel fotoğraflarını yayınlama, pornografik içerikli e-postalar alma ve yasadışı içerikli materyaller indirmeye ilişkili olduğu görülmüştür. Park ve diğerlerinin (2006) çocukluklarında fiziksel görünümleri ile ilgili akranlarından olumlu geribildirim alma ihtiyacı içerisinde olan bireylerin öz-değerini fiziksel görünüm alanında yapılandırmaya daha eğilimli olduğunu bulması, bu bireylerin yetişkinlik yıllarında da fiziksel çekiciliklerini onaylatma ihtiyacı içerisinde olduğuna yönelik varsayımı desteklemektedir. Öz-değerini fiziksel görünüm alanında yapılandıran bireylerin internette tanımadığı kişilere buluşma teklif etme ve onların buluşma teklifini kabul etme, internette kişisel fotoğraflarını yayınlama ve sırlarını paylaşma gibi çeşitli riskli internet davranışlarına yönelmeleri, diğer bireylerin fiziksel görünümünden hemen

etkilenmelerinden ve fiziksel olarak çekici olduklarını başkalarına sürekli onaylatma gereği duymalarından kaynaklanabilir.

4.5.Öz-Değerin Erdem Alanında Yapılandırılması Riskli İnternet Davranışlarıyla Negatif Yönde İlişkilidir

Öz-değerini erdem alanında yapılandıran bireyler kendilerini ahlaki ilkelere bağlılık düzeylerini temel alarak değerlendirmektedir (Crocker ve diğerleri, 2003). Öz-değerini erdem alanında yapılandıran bireylerin yaşamlarını ahlaki ilkeler doğrultusunda düzenleme noktasında olağanüstü bir gayret içerisinde olacağı açıktır. Yaşamını ahlaki ilkeler doğrultusunda düzenleyen bireylerin başkalarının cinsel yaşamını açıkça sergilemesini içeren pornografiye, belli bir grubu aşağılamayı amaçlayan ve şiddeti özendirilen web sitelerine, video paylaşım sitelerinde uygunsuz videolar paylaşmaya olumlu bakmayacağı ortadadır. Dolayısıyla araştırmadan elde edilen bu bulgu, beklenen doğrultudadır.

4.6.Öz-Değerin Aile Desteği Alanında Yapılandırılması Riskli İnternet Davranışlarıyla Negatif Yönde İlişkilidir.

Ebeveynleriyle etkili iletişim kuramayan bireyler sanal dünyayı bir kaçış olarak görmektedir. Lei ve Wu (2007) ebeveynleriyle sağlıklı ilişkiler kuramayan bireylerin aşırı internet kullanmaya yöneldiğini bulmuş ve bu durumu, bu bireylerin duygusal destek arama çabası olarak yorumlamıştır. Joinson (1999) da bu konuyla ilgili olarak aile içi ilişkilerde yaşadığı problemleri çözecek uygun baş etme yöntemleri geliştiremeyen ergenlerin yakın ilişkiler kurma ihtiyacını karşılamak için internete yöneldiğini ifade etmiştir. İnternetin bireylere yeni sosyal ilişkiler kurma fırsatı verdiği de göz önüne alınırsa ailelerinde sağlıklı bir iletişim ortamı bulunmayan ergenlerin yeni sosyal ilişkiler kurmak için internete yöneleceği söylenebilir. Bireyin sosyal ilişkiler kurmak için internete yönelmesinin, onu sanal ortamda tanımadığı kişilerle arkadaşlık kurmaya ve arkadaşlık kurduğu bu kişilerle gerçek yaşamda buluşmaya yönelteceği ileri sürülebilir. Ayrıca bireyin, ilişki kurma ihtiyacını gidermek için internete yönelmesi onu belli bir grubu aşağılamak amacıyla bir araya gelmiş şiddet içerikli vb. sanal gruplara katılma tehlikesiyle de karşı karşıya bırakacaktır. Livingstone ve Helsper (2007)'in

ailede etkileşimli iletişim tarzının egemen olmasının riskli internet davranışlarına katılımı azalttığını bulması da araştırma bulgularını destekler niteliktedir.

4.7.Riskli İnternet Davranışları Siber Zorbalıkla İlişkili Davranışlar (Siber Zorbalık/Mağduriyet) Örtük Değişkenini Pozitif Biçimde Yordamaktadır.

Riskli internet davranışlarının siber zorbalığa ve siber mağduriyete yol açtığı birçok araştırma (Erdur-Baker, 2010; Erdur-Baker ve Tanrikulu, 2010; Ybarra ve Diener-West, 2008) tarafından ortaya konmuştur. Riskli internet davranışlarına karışmanın siber zorbalık ve siber mağduriyeti arttırması beklenen bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Bireyin internette tanımadığı kişilerle iletişim kurması, onlarla kişisel bilgilerini ve resimlerini paylaşması, internette çeşitli sanal ortamlara erişmesini sağlayan kullanıcı şifrelerini başkalarıyla paylaşması onu siber zorbalık yapmak isteyen bireylerin hedefi durumuna getirecektir.

Burada özellikle üniversite öğrencilerinin en çok gösterdiği riskli internet davranışının sosyal paylaşım sitelerinde şiddet içerikli gruplara üye olmak olduğundan bahsetmek yerinde olacaktır. Üniversite öğrencilerinin en çok gösterdiği bir başka riskli davranışın ise internette şiddeti özendirici web sitelerine girmek olduğu belirlenmiştir. Bireyin internette şiddet içerikli web sitelerine girmesi ve bu tür gruplara katılması ise onun siber zorbalık yapma eğilimini arttıracaktır. Asch (1955) tarafından da ortaya konduğu gibi bireyler içinde buldukları sosyal grubun normlarını benimseme eğilimindedir. Bireyler kendi dünya görüşleriyle uyuşmasa bile içinde buldukları grubun istediği şekilde davranmaya devam etmektedir (akt: Dönmez, 2007:214). Doğal olarak bu tür sanal ortamlara giren bireyler diğer bireylere siber zorbalık yapmaya açık hale gelecektir. Nitekim Ybarra ve Diener-West (2008)'in çevrimiçi şiddet gruplarına katılmanın öfkeli davranışlar göstermeyi arttırdığını bulması da araştırmadan elde edilen bulguları desteklemektedir. Bu bulgunun üniversitede yaşanan özellikle etnik ve siyasi temelli şiddet olaylarıyla ilişkisinin araştırılması konunun farklı yönlerini ortaya koyabilir.

4.8.İçsel Öz-Değer Alanları Siber Zorbalıkla İlişkili Davranışları Negatif Yönde Yordamaktadır.

Araştırmadan elde edilen bulgular içsel öz-değer alanlarının siber zorbalıkla ilişkili davranışları negatif yönde yordadığını ortaya koymaktadır. Kurulan yapısal model analizinde içsel öz-değer alanları boyutu aile desteği ve erdem alt ölçeklerini oluşturan maddeler yoluyla ölçülmüştür.

Erdemin siber zorbalığı ve siber mağduriyeti negatif yönde yordadığının bulunması erdem ile siber zorbalık arasındaki ilişkiyi inceleyen sınırlı sayıdaki araştırmadan (Pornari ve Wood, 2010; Williams ve Guerra, 2007; Almeida ve diğerleri, 2010) elde edilen bulguları desteklemektedir. Pornari ve Wood (2010) ahlaki çözümlenin (moral disengagement) siber zorbalığı hızlandırdığını bulmuştur. Williams ve Guerra (2007) bireyin zorbalığın ahlaki açıdan kabul edilemez olduğunu düşünmesinin siber zorba ve mağdur olarak siber zorbalığa karışmasını önlediğini bulmuştur. Almeida ve diğerleri (2010) ahlaki çözümlenin bireyin siber zorbalıktan ötürü suçluluk duymasını engellediğini ve davranışlarını gerekçelendirmesi ve mantıklaştırması sürecinde bireye dayanak sağladığını bulmuştur.

Ahlak, belli bir dönemde belli insan topluluklarınca benimsenmiş olan, bireylerin birbirleriyle ilişkilerini düzenleyen törel davranış kurallarının, yasalarının, ilkelerinin toplamı şeklinde tanımlanmaktadır (Akarsu, 1987; akt: Çitemel, 2010). Öz-değerini erdem alanında yapılandıran bireyler yaşamlarını ahlaki ilkeler doğrultusunda düzenlemektedir. Yaşamlarını ahlaki ilkeler doğrultusunda düzenleyen bireylerin başkalarını incitici, onları küçük düşürücü hareketleri onaylaması mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla siber zorbalığı ahlaki açıdan onaylamamanın siber zorbalık yapmayı ve siber zorbalığa maruz kalmayı önlediği düşünülürse öz-değerini erdem alanında yapılandırmanın siber zorbalıkla ilişkili davranışları negatif yönde yordamasını anlamak zor olmayacaktır.

Yapılan araştırmalar (Ybarra ve Mitchell, 2004a; Ybarra ve Mitchell, 2004b; Ybarra ve diğerleri, 2007) ebeveynlerle yetersiz duygusal bağlar kurulmasının siber zorbalık ve siber mağduriyet üzerinde pozitif yönde etkili olduğunu göstermektedir. Öz-değerini aile desteği alanında yapılandıran bireylerin aile üyeleriyle kaliteli ilişkiler kurmaya

özen gösterdiği ve ebeveynleriyle sağlıklı iletişim kuramayan bireylerin duygusal destek aramak amacıyla internete yöneldiği (Lei ve Wu, 2007) göz önüne alındığında öz-değerini aile desteği alanında yapılandırmanın siber zorbalığı negatif yönde yordaması durumu daha iyi anlaşılacaktır. Aile üyeleriyle sağlıklı iletişim kuramayan gençler sosyal ilişkiler kurmak için internete yöneldiğinde sonuçlarını düşünmeden tanımadığı kimselerle sosyal ilişkiler kurmaya dahi açık hale gelecek ve bu durum da bu bireyleri özellikle siber mağduriyet tehlikesiyle karşı karşıya bırakacaktır. Yine otoriter ebeveyn tutumunun egemen olduğu ailelerin çocuğa ilgi ve sevgiyle yaklaşılmayan ve çocuğun aşırı baskı altında tutulduğu aileler (Robinson ve Anderson, 1983) olduğu düşünüldüğünde bu ailelerde yaşayan bireylerin öz-değerlerini aile desteği alanında yapılandırma olasılığının zayıf olduğu söylenebilir. Dilmaç ve Aydoğan (2010) tarafından yapılan araştırmada otoriter ebeveyn tutumunun siber zorbalığı ve siber mağduriyete yol açtığı, buna karşın demokratik ebeveyn tutumunun siber zorbalığı ve siber mağduriyeti negatif yönde yordadığının bulunması da öz-değerini aile desteği alanında yapılandırma ile siber zorbalık ve siber mağduriyet arasındaki negatif ilişkiyi desteklemektedir.

4.9.Dışsal Öz-Değer Alanları Siber Zorbalıkla İlişkili Davranışları Pozitif Yönde Yordamaktadır.

Araştırmadan elde edilen bulgular dışsal öz-değer alanlarının siber zorbalıkla ilişkili davranışları pozitif yönde yordadığını ortaya koymaktadır. Kurulan yapısal model analizinde dışsal öz-değer alanları boyutu rekabet, onay alma ve akademik yeterlik alt ölçeklerini oluşturan maddeler yoluyla ölçülmüştür.

Öz-değerini rekabet alanında yapılandıran bireylerin rekabetlerini sanal ortama taşımaları ve rakiplerine siber zorbalık yapmaya çalışmaları ve bu süreçte siber zorbalığa maruz kalmaları olasıdır. Günlük yaşamda yaşanan çekişmeler ve kavgalar bireylerin sanal ortamdaki davranışlarını etkileyebilmektedir. Günlük yaşamdaki çekişmelerin sanal ortamda siber zorbalığa yol açmasındaki aracı etmenlerden birisinin öz-değerin rekabet alanında yapılandırılması olduğu ileri sürülebilir.. Sanal ortamda kimliğin rahatlıkla gizlenebilmesi üniversite öğrencilerinin rakipleriyle mücadele etmek için sanal ortamı tercih etmelerine ve bu süreçte siber zorbalık yapmalarına yol açmış olabilir.

Siber zorbalığı açıklamak için kurulan yapısal modelin öz-değerini onay alma alanında yapılandırmanın çok azını açıkladığı dikkati çekmektedir. Bunun nedeni üniversite öğrencilerinin özerk davranabilme becerisini kazanmış olması ve akran grubunun birey üzerindeki etkisini yitirdiği bir gelişim sürecinde bulunmaları olabilir. Farklı gelişim dönemlerinde bulunan bireyler üzerinde yapılan araştırmalar daha farklı sonuçlar verebilir. Örneğin akran grubunun birey üzerindeki etkisinin yoğun olarak hissedildiği ergenlik dönemindeki bireyler üzerinde yapılan bir araştırmada, onay almanın siber zorbalık/mağduriyet üzerindeki etkisinin daha fazla olduğuna dair bulgular elde edilmesi söz konusu olabilir.

Araştırma bulguları öz-değerin akademik yeterlik alanında yapılandırılmasının siber zorbalıkla ilişkili davranışları pozitif yönde yordadığını ortaya koymaktadır. Crocker ve diğerleri (2003) öz-değerini akademik yeterlik alanında bireylerin başarılı olmak için çalışmaya ve başarısızlıktan kaçınmaya oldukça güdülenmiş olmasına rağmen derslerden yüksek notlar alamadığını belirtmekte ve bunu öz-değerini akademik yeterlik alanında bireylerin öğretim yılı boyunca daha stresli olmasına, zaman baskısını daha yoğun yaşamasına, dersleri yürüten öğretim elemanlarıyla sık sık tartışmasına, zor bir etkinlik karşısında çaba göstermeyi bırakmasına ve olumsuz öz-değerlendirici düşüncelerin etkisini altına girmeye eğilimli olmasına bağlamaktadır. Araştırmaların da gösterdiği gibi öz-değerini akademik yeterlik alanında yapılandıran bireyler okula ilişkin sorunlar yaşamaktadır. Bireylerin yaşadıkları bu sorunları çözüme ulaştıramamalarının onları siber zorbalığa yönelttiği ileri sürülebilir. Birey öz-değerini akademik yeterlik alanında yapılandırmasına karşın bu alanda başarılı olamadığında bu stres yaratıcı durumdan kurtulmak için çeşitli çözüm stratejileri geliştirmeye çalışacaktır. Koşullu öz-değer konusunda yapılan araştırmalar bu çözüm stratejilerinin alkol ve uyuşturucu kullanma ve saldırganlık gibi çeşitli problem davranışları içerdiğini belirtmiştir. Ancak araştırmadan elde edilen bulgular üniversite öğrencilerinin gösterdiği çözüm stratejilerinden birisinin siber zorbalık olduğunu göstermiştir. Yani öz-değerini akademik yeterlik alanında yapılandıran bireyler, okulda stres yaratıcı bir sorunla karşılaştıklarında bu durumun oluşturduğu sıkıntıdan siber zorbalık yaparak kurtulmaya çalışmaktadırlar. Nitekim Hinduja ve Patchin (2008)'in okula ilişkin problem yaşadığını bildirenlerin hem zorba hem de mağdur olarak siber zorbalık yaşama deneyimlerinin daha yüksek olduğunu bulması bu varsayımı desteklemektedir. Williams ve Guerra (2007) da benzer biçimde kendisini okula bağlı hissetmenin ve okul iklimini olumlu olarak algılamının siber zorbalığa karşımayı önlediğini

bulmuştur. Onlar tarafından yapılan araştırmada okula katılımın yüksek olmasının ve okul ikliminin olumlu olarak algılanmasının siber zorbalığa karışmayı azalttığı rapor edilmiştir. Grant ve Dweck (2003)'in öz-değerini akademik yeterlik alanında yapılandırmanın yol açtığı olumsuz sonuçlardan bazılarınınçaba göstermeyi bırakmayı, içsel güdülemeyi kaybetmeyi, akademik açıdan zor bir etkinlikle karşılaştığında performans azaltmayı içerdіđini belirtmesi öz-değerini akademik yeterlik alanında yapılandırmanın okula ilişkin katılımı azaltacağını ve okul ikliminin olumsuz olarak algılanmasına yol açacağını göstermektedir. Öz-değerini akademik yeterlik alanında yapılandıran bireylerin bu durumu siber zorbalıkla telafi etmeye çalışabilecekleri söylenebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırma bulgularından yararlanılarak çeşitli önerilerde bulunulacaktır. Bu bulgulardan yola çıkılarak şu önerilerde bulunulabilir:

1. Bu araştırmada uygun örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu nedenle olasılığa dayalı örnekleme yönteminin kullanıldığı araştırmaların yapılması önerilebilir.
2. Bu araştırma üniversite öğrencileri üzerinde yürütülmüştür. Ayrıca örneklemin büyük kısmını kız öğrenciler oluşturmaktadır. Bu bağlamda farklı örneklem grupları üzerinde ve örneklemin cinsiyete göre dağılımının dengeli olduğu araştırmaların yapılması önerilebilir.
3. Bu araştırmada riskli internet davranışlarının siber zorbalıkla ilişkili davranışları arttırdığı görülmüştür. Bu bulgu, siber zorbalıkla etkin şekilde müdahale edilmesinin temel koşullarından birisinin bireylerin interneti riskli şekilde kullanmalarının önlenmesi olduğuna işaret etmektedir. Bu süreçte ailelere önemli görevler düşmektedir. Ailelerin çocukların internette ne yaptıklarını denetlemesi, onları internette buldukları sürece başıboş bırakmamaları çocukların siber zorbalığa karışması olasılığını azaltacaktır. Ailelerin etkili internet kullanımı ve çocukların internet etkinliklerini nasıl denetleyecekleri konusunda bilinçlenmelerini sağlayacak müdahale programlarının düzenlenmesi öncelikle çocukların interneti riskli biçimde kullanmalarını sonuç olarak da siber zorbalıkla ilişkili davranışlar göstermelerini önleyecektir. Ayrıca araştırmadan aile desteğinin siber zorbalığı negatif yönde yordadığının bulunması da ailelerin bilinçlendirilmesinin siber zorbalığı önlemede önemli rol oynayacağını göstermektedir.
4. Araştırma bulguları erdemin riskli internet davranışlarıyla ilişkili olduğunu ve siber zorbalığın önlenmesinde önemli rol oynadığını göstermektedir. Bu noktada bireyleri ahlaki açıdan geliştirecek sevgi, hoşgörü gibi değerleri vurgulayan değerler eğitimi programlarının düzenlenmesinin bireylerin siber zorbalığa karışmasını önleyeceği ve interneti bilinçli kullanmalarını sağlayacağı ileri sürülebilir.

KAYNAKÇA

- AKBULUT, Y., Y.L. Şahin ve B. Erişti (2010), “Cyberbullying victimization among Turkish online social utility members”, *Educational Technology & Society*, Vol. 13, s.192-201.
- AKIN, Ahmet (2010), “Psikolojik İyi Olma Ölçekleri: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, Vol.8, s.721-750.
- AKIN, Ahmet ve Bayram Çetin (2007), “Depresyon Anksiyete Stres Ölçeği (DASÖ): Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, Vol.7, s.241-268.
- ALAO, A. O., M. Sodenberg, E.L. Pohl ve A.L. Alao, (2006), “Cybersuicide: Review of the Role of the Internet on Suicide”, *Cyberpsychology & Behavior*, Vol.9, No.4, s.489-493.
- ALMEIDA, A., I.Correia, D.Garcia, S.Marinho, S.Gomes ve C.Esteves, (2009), “Are Moral Disengagement and Emphaty Related to Cyberbullying Practices?”,http://www.gold.ac.uk/media/Abstract_book_1st_Workshop.pdf, 13.02.2011
- ANDERSON, Tara ve Brian Sturm (2007), “Cyberbullying: from playground to computer”, *Young Adult Library Services*, Vol.5, s.24-27.
- ARICAK, Osman Tolga (2009), “Psychiatric Symptomatology as a Predictor of Cyberbullying among University Students”, *Eurasian Journal Of Educational Research*, Vol.34, s.167-184.
- ARICAK, T., S. Siyahhan, A. Uzunhasanoğlu, S. Sarıbeyoğlu, S. Çıplak, N. Yılmaz ve C. Memmedov, (2008), “Cyberbullying among Turkish adolescents”, *Cyberpsychology & Behavior*, Vol.11, No.3, s.253-261.
- BALKIS, M., E. Duru ve M. Buluş, (2005), “Şiddete Yönelik Tutumların Öz-Yeterlik, Medya, Şiddete Yönelik İnanç, Arkadaş Grubu ve Okula Bağımlılık Duygusu ile İlişkisi”, *Ege Eğitim Dergisi*, Vol.6, No.2, s.81-97.

- BAMFORD, Anne (2004), "Cyberbullying", <http://esvc001031.wic014u.server-web.com/documents/conferences/PCC2004/bamford.pdf>, 12.10.2010
- BAUMEISTER, Roy F. (1998), "The Self", Editörler: GILBERT, D.T., S.T. Fiske ve G. Lindzey, *Handbook Of Social Psychology*, McGraw-Hill, s.680-740.
- BECKER, K., M. Mayer, M. Nagenborg, M. El-Faddagh ve M.H. Schmidt, (2004), "Parasuicide Online: Can Suicide Websites Trigger Suicidal Behaviour in Predisposed Adolescents?", *Taylor & Francis*, Vol.58, No.2, s.111-114.
- BECKERMAN, Leon ve John Nocero (2003), "High-tech student hate e-mail", *The Education Digest*, Vol.68, s.37-41.
- BELSEY, Bill (2008), "Cyberbullying an emerging threat to the always on generation", http://www.cyberbullying.ca/pdf/Cyberbullying_Article_by_Bill_Belsey.pdf, 12.11.2010
- BELSEY, Bill (2004), "Cyberbullying", <http://www.cyberbully.ca>, 13.11.2010
- BERAN, Tanya ve Qing Li (2005), "Cyber-Harassment: A Study of a New Method for an old Behavior", *Journal Of Educational Computing Research*, Vol.32, s.265-277.
- BERSON, I.R., M.J. Berson ve J.M. Ferron (2002), "Emerging Risks of Violence In the Digital Age: Lessons for Educators from an Online Study of Adolescent Girls in the United States", *Journal Of School Violence*, Vol.1, s.51-71.
- BHAT, Christine Suniti, (2008), "Cyber Bullying: Overview and Strategies for School Counsellors, Guidance Officers, and All School Personnel", *Australian Journal Of Guidance & Counselling*, Vol.18, s.53-66.
- BIDDLE, L., J. Donovan, K. Hawton, N. Kapur ve D. Gunnell, (2008), "Suicide and the Internet", *BMJ*, Vol.336, No.7648, s.800-802.
- BIEGLER, Samantha ve Danah Boyd (2010), "Risky Behaviors and Online Safety: A 2010 Literature Review", <http://www.zephorias.org/files/2010SafetyLitReview.pdf>, 12.12.2010

- BROWN, Jane D. ve Kelly L. Engle (2009), "X-Rated Sexual Attitudes and Behaviors Associated With U.S. Early Adolescents' Exposure to Sexually Explicit Media", *Communication Research*, Vol. 36, s.129-151.
- BURGESS-PROCTOR, A., S. Hinduja ve J.W. Patchin (2010), "Victimization of adolescent girls", www.cyberbullying.us, 18.11.2010.
- BÜYÜKÖZTÜRK, Şener (2008), *Veri Analizi El Kitabı*, 9.Baskı, Pegem Akademi, Ankara.
- CAMPBELL, Marilyn (2005), "The impact of the mobile phone on young people's social life", <http://eprints.qut.edu.au/3492/>, 12.11.2010
- CALVETE, E., ORUE, I., ESTEVEZ, A., VILLARDON, L., & PADILLA, P. (2010), "Cyberbullying in adolescents: Modalities and aggressor's profile". *Computers in Human Behavior*, Vol.26, s.1128-1135.
- CHAU, Michael ve Jennifer Xu (2007), "Mining Communities and Their Relationships in Blogs: A Study of Online Hate Groups", *International Journal Of Human-Computer Studies*", Vol.65, No.1, s.57-70.
- CHENG, Sheung-Tak ve Karen W. K. Kwan (2008), "Attachment dimensions and contingencies of self-worth: The moderating role of culture", *Personality and Individual Differences*, Vol.45, s.509-514.
- CLABAUGH, A., A. Karpinski ve K. Griffin, (2008), "The body weight contingency of self-worth", *Self And Identity*, Vol.7, s.337-359.
- COLLINS, David R. ve Arthur A. Stukas (2008), "Narcissism and self-presentation: The moderating effects of accountability and contingencies of self-worth", *Journal Of Research In Personality*, Vol.42, s.1629-1634.
- CROCKER, Jennifer (2002), "Contingencies of Self-Worth: Implications for Self-Regulation and Psychological Vulnerability", *Self And Identity*, Vol.1, s.143-149.
- CROCKER, J.F., A. Karpinski, D.M. Quinn ve S.K.Chase, (2003), "When Grade Determine Self-Worth: Consequences of Contingent Self-Worth for Male and

- Female Engineering and Psychology Majors”, *Journal Of Personality And Social Psychology*, Vol.5, s.507-516.
- CROCKER, Jennifer ve Connie T. Wolfe (2001), “Contingencies Of Self-Worth”, *Psychological Bulletin*, Vol.108, s.593-623.
- CROCKER, Jennifer ve Lora E. Park (2004), “The Costly Pursuit of Self-Esteem”, *Psychological Bulletin*, Vol.130, s.392-414.
- CROCKER, Jennifer ve Riia K. Luhtanen (2003), “Levels of Self-Esteem and Contingencies of Self-Worth: Unique Effects on Academic, Social, and Financial Problems in College Students”, *Personality And Social Psychology Bulletin*, Vol.29, s.701-712.
- CROCKER, J., R.K. Luhtanen, B. Blaine ve S. Broadnax, (1994), “Collective self-esteem and psychological well-being among White, Black, and Asian college students”, *Personality and Social Psychology Bulletin*, Vol.20, s.503-513.
- CROCKER, J., R.K. Luhtanen, M.L. Cooper ve A. Bouvrette, (2003), “Contingencies of Self-Worth In College Students: Theory and Measurement”, *Personality Process And Individual Differences*, Vol.85, s.894-908.
- CROCKER, J., R.K. Luhtanen ve S.R. Sommers, (2004), “Contingencies of Self-Worth:Progress and Prospects”, *European Review Of Social Psychology*, Vol.15, s.133-181.
- ÇETİN, B., A. Akın ve Y.Eroğlu (2011), “Koşullu öz-değer ölçeğinin geçerlik ve güvenilirliği”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Vol.8, No.1, s.410-426.
- ÇİTEMEL, Nihan (2010), (Bedia Akarsu’dan aktaran) *Lisansüstü Öğrencilerinin Ahlaki Yargı Yetenekleri ile Psikolojik Belirtileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DALGLEISH, T., K.Tchanturia, L. Serpell, S. Hems, P. de Silva ve J. Treasure, (2001), “Perceived control over events in the world in patients with eating disorders: A preliminary study”, *Personality & Individual Differences: Special Issue*, Vol.31, s.453-460.

- DAVID-FERDON, C. ve Hertz, M.F. (2007), "Electronic media, violence, and adolescents: An emerging health problem", *Journal of Adolescent Health*, Vol.41, s.1-5.
- DAWES, Robyn M. (1994), *House Of Cards: Psychology And Psychotherapy Built On Myth*, Free Press, New York.
- DEMPSEY, A. G., M. L. Sulkowski ve E. A. Storch, (2009), "Differences between peer victimization in cyber and physical settings and associated psychosocial adjustment in early adolescence", *Psychology In The Schools*, Vol.46, s.962-972.
- DIAMANTOPOULOS, A. ve J. SIGUAW (2000), *Introducing LISREL(1st published)*, Sage Publications, London.
- DİLMAÇ, Bülent (2009), "Sanal Zorbalığı Yordayan Psikolojik İhtiyaçlar: Lisans Öğrencileri İçin Bir Ön Çalışma", *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, Vol.9, s.1291-1325.
- DİLMAÇ, Bülent ve Didem Aydoğan (2010), "Parental Attitudes as a Predictor of CyberBullying among Primary School Children", *International Journal Of Human And Social Sciences*, Vol.5, s.649-653.
- DOWELL, E.B., A.W. Burgess ve D.J. Cavanaugh, (2009), "Clustering of Internet Risk Behaviors in a Middle School Student Population", *Journal Of School Health*, Vol.79, No.1, s.547-553.
- ERDUR-BAKER, Özgür (2010), "Cyberbullying and its correlation to traditional bullying, gender and frequent and risky usage of internet-mediated communication tools", *New Media & Society*, Vol.12, s.109-125.
- ERDUR-BAKER, Özgür ve Fatma Kavşut (2007), "Akran Zorbalığının Yeni Yüzü:Siber Zorbalık", *Eurasian Journal Of Educational Research*, Vol. 27, s.31-42.
- ERDUR-BAKER, Özgür ve İbrahim Tanrıkulu (2010), "Psychological consequences of cyberbullying experiences among Turkish secondary school children", *Procedia-Social And Behavioral Sciences*, Vol.2, s.2771-2776.

- GECAS, Viktor (1982), "The Self-Concept", *Annual Review Of Sociology*, Vol.8, No.1, s.1-33.
- GELLER, J., C. Johnston ve K.Madsen, (1997), "The role of shape and weight in self-concept: The shape and weight based self-esteem inventory", *Cognitive Theory and Research*, Vol.21, No.1, s.5-24.
- GERSTENFELD, P.B., D.R.Grant ve C.P. Chiang, (2003), "Hate Online: A Content Analysis of Extremist Internet Sites", *Analyses Of Social Issues And Public Policy*, Vol.3, s.29-44.
- GRANT, Heidi ve Carol S. Dweck (2003), "Clarifying Achievement Goals and Their Impact", *Journal Of Personality And Social Psychology*, Vol.85, s.541-533.
- HINDUJA, Sameer ve Justin W. Patchin (2009), *Bullying Beyond The Schoolyard: Preventing And Responding To Cyberbullying*, Corwin Press, California.
- HINDUJA, Sameer ve Justin W. Patchin (2008), "Cyberbullying: An exploratory analysis of factors related to offending and victimization", *Deviant Behavior*, Vol.29, s.1-29.
- HORBERG, E.J. ve Serena Chen (2010), "Significant Others and Contingencies of Self-Worth: Activation and Consequences of Relationship-Specific Contingencies of Self-Worth", *Journal Of Personality And Social Psychology*, Vol.98, s.77-91.
- HU, L. T. ve Peter M. Bentler (1999), "Cutoff criteria for fit indices in covariance structure analysis", *Structural Equation Modelling*, Vol.6, No.1, s.1-55.
- Internet World Stats (2008), "Internet and world stats: Usage and population statistics", <http://www.internetworldstats.com/stats.htm>, 12.10.2010
- JOINSON, Adam (1999), "Causes and implications of disinhibited behavior on the Internet.", Editörler: JAYNE Gackenbach, *Psychology And The Internet: Intrapersonal, Interpersonal, And Transpersonal Implications*, Academic Press, San Diego, s.43-60.

- KAPATZIA, Anastasia ve Efthymia SYGKOLLITOU (2009), “Cyberbullying in Middle and High Schools: Prevalence, Gender and Age Differences”, http://www.gold.ac.uk/media/Abstract_book_1st_Workshop.pdf, 03.02.2011
- KARASAR, Niyazi (2006), *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, 16. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- KEITH, Susan ve Michelle E. Martin (2005), Cyber-bullying: Creating a culture of respect in a cyber-world, *Reclaiming Children And Youth*, Vol.13, s.224-228.
- KLINE, Rex B (2005), *Principles And Practice Of Structural Equation Modeling*, 3. Baskı, Guilford Publications, New York.
- KOTSIANTIS, Sotiris B ve Panayotis Pintelas (2005), Selective Averaging of Regression Models, *Annals of Mathematics, Computing & TeleInformatics*, Vol.1, No.3, s.66-75.
- KOWALSKI, Robin M. ve Susan P. Limber (2007), “Electronic Bullying Among Middle School Students”, *Journal Of Adolescent Health*, Vol.41, s.22-30.
- KOWALSKI, R. M., P. Limber ve P.W.Agatston (2008), *Bullying In The Digital Age*, Blackwell Publishing, Boston.
- KWAN, W.S., M.H. Bond ve T.M. Singelis (1997), “Pancultural explanations for life satisfaction: adding relationship harmony to self-esteem”, *Journal Of Personality And Social Psychology*, Vol.73, s.1038-1051.
- LEI, Li ve Yana Wu (2007), “Adolescents’ Paternal Attachment and Internet Use”, *Cyberpsychology & Behavior*, Vol.10, s. 633-639.
- LENHART, Amanda (2009), “Adults and Social Network Websites”, <http://www.pewinternet.org/Reports/2009/Adults-and-Social-Network-Websites.aspx>, 12.12.2010
- LENHART, Amanda (2007), “Cyberbullying”, <http://pewinternet.org/Reports/2007/Cyberbullying.aspx>, 15.12.2010

- LENHART, A., M. Madden ve P. Hitlin (2005), "Teens and technology: Youth are leading the transition to a fully wired and mobile nation", <http://www.pewinternet.org/Reports/2005/Teens-and-Technology.aspx>, 16.10.2010.
- LEISHMAN, Joan (2002), "Cyberbullying", http://www.cbc.ca/news/background/bullying/cyber_bullying.html, 14.11.2010
- LI, Qing (2007), "New bottle but old wine: A research cyberbullying in schools", *Computers In Human Behavior*, Vol.23, s.1777-1791.
- LIAU, A. K., A. Khoo ve P.W. Ang, (2005), "Factors Influencing Adolescents Engagement in Risky Internet Behavior", *Cyberpsychology & Behavior*, Vol.8, s.513-520.
- LIAU, A. K., A. Khoo ve P.W. Ang, (2005), "Parental Awareness and Monitoring Of Adolescent Internet Use", *Current Psychology*, Vol.27, s.217-233.
- LIVINGSTONE, Sonia ve Ellen Helpser (2008), "Parental Mediation of Children's Internet Use", *Journal Of Broadcasting & Electronic Media*, Vol.52, s.581-599.
- LIVINGSTONE, Sonia ve Ellen Helpser (2007), "Taking risks when communicating on the Internet: The role of offline social-psychological factors in young people's vulnerability to online risks", *Information, Communication And Society*, Vol.10, s.619-643.
- LIVINGSTONE, Sonia ve Magdalena Bober (2004), "UK Children Go Online: Surveying the experiences of young people and their parents", <http://eprints.lse.ac.uk/395/>, 12.12.2010.
- LUHTANEN, Riia K. ve Jennifer Crocker (2005), "Alcohol use in college students: Effects of level of self-esteem, narcissism, and contingencies of self-worth", *Psychology Of Addictive Behaviors*, Vol.19, s.99-103.
- MARKUS, Hazel Rose ve Shinobu Kitayama (1991), "Culture and the Self: Implications for Cognition, Emotion, and Motivation", *Psychological Review*, Vol.98, s.224-253.

- MAZZARELLA, Sharon, R (2005), *Girl Wide Web: Girls, The Internet, and The Negotiation*, Peter Lang Publishing, New York.
- MERRICK-KENIG, Efrat ve Joav Merrick (2009), "Cybersuicide", *International Journal Of Adolescent Medicine And Health*, Vol.21, s.135-136.
- MESCH, Gustavo S. (2009), "Parental Mediation, Online Activities, and Cyberbullying", *Cyberpsychology And Behavior*, Vol. 12, s.217-223.
- MISHNA, F., A. McLuckie ve M. Saini, (2009), "Real world dangers in an online reality: A qualitative study examining online relationships and cyberabuse", *Social Work Research*, Vol.33, s.107-118.
- MISHNA, F., M. Saini ve S. Solomon, (2009), "Ongoing and Online: Children and Youth's Perceptions of Cyberbullying", *Children And Youth Services Review*, Vol. 31, s.1222-1228.
- MITCHELL, K.J., D. Finkelhor ve J. Wolak, (2003), "Victimization of youth on the internet", *Journal Of Aggression, Maltreatment & Trauma*, Vol.8, s.1-39.
- MITCHELL, K.J., M.L. Ybarra ve D. Finkelhor (2007), "The Relative Importance of Online Victimization in Understanding Depression, Delinquency, and Substance Use", *Child Maltreatment*, Vol.12, s.314-324.
- MYERS, David G. ve Ed Diener (1995), "Who is happy?", *Psychological Science*, Vol.6, No.1, s.10-19.
- NCH & Tesco Mobile (2005), "Putting in the Picture-Mobile Bullying Survey of 2005", http://www.nch.org.uk/uploads/documents/Mobile_Bullying_20_report.pdf, 18.11.2010
- NIIYA, Y., J. Crocker ve E. N. Bartmess (2004), "From vulnerability to resilience: Learning orientations buffer contingent self-esteem from failure", *Psychological Sciences*, Vol.15, s.801-805.
- ÖZCEBE, H., S. Üner, D. Uysal, S. Soysal, B. Polat ve A. Şeker (2005), Ankara'da bir ilköğretim okulunda erken ve orta dönem adolesanlarda şiddet algısı ve şiddet davranışının sıklığının değerlendirilmesi, 1.Uluslararası Şiddet ve Okul: Okul ve

Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet ve Alınabilecek Tedbirler Sempozyumu, 28-31 Mart, İstanbul.

PARK, L.E., J. Crocker ve A. K. Kiefer, (2007), “Contingencies of Self-Worth, Academic Failure, and Goal Pursuit, *Personality And Social Psychology Bulletin*, Vol.33, s.1503-1517.

PARK, L.E., J.Crocker ve K.D.Vohs (2006), “Contingencies of Self-Worth and Self-Validation Goals”, Editörler: VOHS, K.D. ve E.J. Finkel, *Self And Relationships: Connecting Intrapersonal And Interpersonal Processes*, Guilford Press, s.84-104.

PARK, L.E., J. Crocker ve K.D. Mickelson, (2004), “Attachment Styles And Contingencies Of Self-Worth”, *Personality And Social Psychology Bulletin*, Vol.30, s.1243-1254.

PATCHIN, Justin W. ve Sameer Hinduja (2010), “Trends in online social networking: Adolescent Use of My Space Over Time”, *New Media And Society*, Vol. 12, s.197-216.

PATCHIN, Justin W. ve Sameer Hinduja (2006), “Bullies move beyond the schoolyard”, *Youth Violence And Juvenile Justice*, Vol. 4, s.148-169.

PELHAM, Brett W. ve William B. Swann (1989), “From self-conceptions to self-worth: On the sources and structure of global self-esteem”, *Journal Of Personality And Social Psychology*, Vol.57, s.672-680.

PETER, Jochen ve Patti M. Valkenburg (2009), “Adolescents’ Exposure to Sexually Explicit Internet Material and Sexual Satisfaction: A Longitudinal Study”, *Human Communication Research*, Vol.35, s.171-194.

PETER, J., P. Valkenburg ve A. Schouten, (2006), “Characteristics and motives of adolescents talking with strangers on the Internet”, *Cyberpsychology And Behavior*, Vol.9, s.526-530.

PİŞKİN, Metin (2006), *Akran Zorbalığı Olgusunun İlköğretim Öğrencileri Arasındaki Yaygınlığının İncelenmesi*, 1. Uluslararası Şiddet ve Okul: Okul ve Çevresinde

Çocuğa Yönelik Şiddet ve Alınabilecek Tedbirler Sempozyumu, 28-31 Mart, İstanbul.

PORNARI, D. Chris ve Jane Wood (2010), “Peer and Cyber Agression in Secondary School Students: The Role of Moral Disengagement, Hostile Attribution Bias, and Outcome Expectancies”, *Aggressive Behavior*, Vol.36, s.81-94.

PÖRHÖLÄ, Maili (2009), “Being Involved in Cyberbullying: Relationships with Age, Gender, and other Forms of Bullying and Victimization”, http://www.gold.ac.uk/media/Abstract_book_1st_Workshop.pdf, 13.01.2011

RASKAUSKAS, J. ve A.D. Stoltz (2007), “Involvement in traditional and electronic bullying among adolescents”, *Developmental Psychology*, Vol.43, s.564-575.

RHODEWALT, Frederick ve Michael W. Tragakis (2002), “Self-Handicaping and School: Academic Self-concept and Self-Protective Behavior”, Editör: ARANSON, Joshua, *Improving Academic Achievement: Impact Of Psychological Factors On Education*, Academic Press, California, s.111-134.

ROBINSON, A. Elizabeth ve Linda L. Anderson (1983), “Family adjustment, parental attitudes, and social desirability”, *Journal Of Abnormal Child Psychology*, Vol.11, s.247-256.

SABINA, C., J. Wolak ve D. Finkelhor, (2008), “The Nature and Dynamics of Internet Pornography Exposure for Youth Under 18”, *Cyberpsychology & Behavior*, Vol.11, s.1-3.

SANCHEZ, Diana T. Ve Jennifer Crocker (2005), “How Investment In Gender Ideals Affects Well-Being: The Role Of External Contingencies Of Self-Worth”, *Psychology Of Woman Quarterly*, Vol.29, s.63-77.

SANCHEZ, D.T., J. Crocker ve K.R.Boike (2005), “Doing gender in the bedroom: Investing in gender norms and the sexual experience”, *Personality and Social Psychology Bulletin*, Vol.31, s.1445-1455.

- SARGENT, J.T., J. Crocker ve R.K. Luhtanen, (2006), “Contingencies of Self-Worth and Depressive Symptoms in College Students”, *Journal Of Social And Clinical Psychology*, Vol.25, s.628-646.
- SCAGLIONE, Joanne ve Arrica Roce Scaglione (2006), *Bully-Proofing Children: A Practical, Hands-On Guide To Stop Bullying*, Rowman & Littlefield Publishers, Plymouth.
- SCHREIBER, J.B., F.K.Stage, J.King, A. Nora ve E.A. Barlow (2006), “Reporting Structural Equation Modeling and Confirmatory Factor Analysis Results: A Review”, *Journal Of Educational Research*, Vol.99, s.323-337.
- SCHROCK, Andrew ve Danah Boyd (2008), “Online Threats to Youth: Solicitation, Harassment, and Problematic Content”, <http://cyber.law.harvard.edu/pubrelease/isttf/>, 13.12.2010
- SHARIFF, Shaheen (2008), *Cyberbullying. Issues And Solutions For The School, The Classroom And The Home*, 1. Baskı, Routledge, New York.
- SHARIFF, Shaheen (2005), “Cyber-dilemmas in the new millenium: School obligations to provide student safety in a virtual school environment”, *McGill Journal Of Education*, Vol.40, s.467-487.
- SHARIFF, Shaheen ve Rachael Gouin (2005), “Cyberdilemmas: Gendered Hierarchies, Free Expression and Cyber-Safety in Schools”, http://www.oii.ox.ac.uk/research/cybersafety/extensions/pdfs/papers/shaheen_shariff.pdf., 29.11.2010
- SHELLEY, E.T., E. Taylor, L. A. Peplau ve D.O.Sears (2003), *Social Psychology*, Çev., Ali Dönmez, İmge Yayıncılık, İstanbul.
- SLONJE, Robert ve Peter K.Smith (2008), “Cyberbullying: Another main type of bullying?”, *Scandinavian Journal Of Psychology*, Vol.49, s.147-154.
- SMITH, P., J. Mahdavi, M.Carvalho ve N. Tippett (2006), “An investigation into cyberbullying, its forms, awareness and impact, and the relationship between age

- and gender in cyberbullying”, <http://www.anti-bullyingalliance.org.uk/pdf/CyberbullyingreportFINAL230106.pdf>, 25.11.2010
- STAHL, Christiane ve Nancy Fritz (2002), “Internet Safety: Adolescents’ Self-Report”, *Journal Of Adolescent Health*, Vol.31, No.1, s.7-10.
- STEEVES, Valerie ve Cheryl Webster (2007), “Closing the barn door: The effect of parental supervision on Canadian children’s online privacy.”, *Bulletin Of Science Technology Society*, Vol.28, s.4-19.
- STEFANONE, M.A., D.J.Lackaff ve D. Rosen (2010), “Contingencies of Self-Worth and Social-Networking-Site Behavior”, <http://www.liebertonline.com/doi/full/10.1089/cyber.2010.0049>, 15.02.2011
- STROM, Paris ve Robert Strom (2004), “Bullied by a Mouse”, <http://www.childresearch.net/RESOURCE/RESEARCH/2004/MEMBER35.HTM>, 17.11.2010
- SULER, John (2002), “Conflicts in cyberspace: How to resolve conflict online”, <http://users.rider.edu/~suler/psycyber/therintro.html>, 27.11.2010
- SYTS, Yvonne, (2004), *Beyond The Schoolyard: Examining Electronic Bullying Among Canadian Youth*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Carleton Üniversitesi.
- ŞAHİN, M., S.V. Sarı, Ö.Özer ve S.H. Er, (2010), “Lise Öğrencilerinin Siber Zorba Davranışlarda Bulunma ve Maruz Kalma Durumlarına İlişkin Görüşleri”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Vol.21, No.2, s.257-270.
- ŞİMŞEK, Ömer Faruk (2007), *Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş*, Ekinoks, Ankara.
- TOPÇU, Çiğdem ve Özgür Erdur-Baker (2010), “The Revised Cyber Bullying Inventory (CBI): Validity and Reliability”, *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, Vol.5, s.660-664.
- TOPÇU, Ç., Ö. Erdur-Baker ve Y.Çapa-Aydın, (2008), “Examination of Cyberbullying Experiences among Turkish Students from Different School Typers”, *Cyberpsychology & Behavior*, Vol.11, No.6, s.643-648.

- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2010), “2009 yılı Hanehalkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması sonuçları”, <http://www.tuik.gov.tr>, 17.02.2010.
- TÜBİTAK-ODTÜ BİLTEN (2000), “Bilişim ve İletişim Teknolojileri Yaygınlık Anketi”, <http://basin.tubitak.gov.tr/bulten/bilten.htm>, 01.06.2011.
- TYNES, B., L. Reynolds ve P.M. Greenfield, (2004), “Adolescence, race and ethnicity on the Internet: A comparison of discourse in monitored and unmonitored chat rooms”, *Journal Of Applied Developmental Psychology*, Vol.25, s.667-684.
- VALCKE, M., T. Schellens, H. Van Keer ve M. Gerarts, (2007), “Primary School Children’s Safe and Unsafe Use of the Internet at Home and at School: An Exploratory Study”, *Computers In Human Behavior*, Vol.23, s.2838-2850.
- VALKENBURG, Patti M. ve Karen E. Soeters (2001), “Children’s Positive and Negative Experiences With the Internet”, *Communication Research*, Vol.28, s.652-675.
- VANDEBOSCH, Heidi ve Katrien Van Cleemput (2009), “Cyberbullying among Youngsters: Profiles of Bullies and Victims”, *New Media & Society*, Vol.11, s.1-23.
- VANDEBOSCH, Heidi ve Katrien Van Cleemput (2008), “Defining Cyberbullying: A Qualitative Research into the Perceptions of Respondents”, *Cyberpsychology And Behaviour*, Vol.11, s. 499-503.
- WALKER, Jenny, L., (2009), *The Contextualized Rapid Resolution Cycle Intervention Model for Cyberbullying*, Basılmamış Doktora Tezi, Arizona State Üniversitesi.
- WELLS, Melissa ve Kimberly J. Mitchell (2008), “How Do High-Risk Youth Use the Internet? Characteristics and Implications for Prevention”, https://www.unh.edu/ccrc/pdf/CV178_online%20first.pdf, 12.12.2010.
- Webopedia, <http://www.webopedia.com/>, 11.10.2010
- WHITLOCK, J.L., J.L. Powers ve J. Eckenrode (2006), “The Virtual Cutting Edge: The Internet and Adolescent Self-Injury”, *Developmental Psychology*, Vol.2, s.1-11.

- WILLARD, Nancy (2007), *Cyberbullying And Cyberthreats:Responding To The Challenge Of Online Social Agression, Threats, And Distress*, Champaign Research Press, Illinois.
- WILLIAMS, Kirk R. ve Nancy G. Guerra (2007), “Prevalence and Predictors of Internet Bullying”, *Journal Of Adolescent Health*, Vol.41, s.14-21.
- Wikipedia, “Blog”, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Blog>, 12.11.2010
- Wikipedia, “PDA”, http://en.wikipedia.org/wiki/Personal_digital_assistant, 01.06.2011
- WOLAK, J., K. Mitchell ve D. Finkelhor, (2007a), “Does online harassment constitute bullying? An exploration of online harassment by known peers and online-only contacts”, *Journal Of Adolescent Health*, Vol.41, s.51-58.
- WOLAK, J., K. Mitchell ve D. Finkelhor, (2007b), “Unwanted and Wanted Exposure to Online Pornography in a National Sample of Youth Internet Users ”, *Pediatrics*, Vol.119, s.247-257.
- WOLAK, J., K. Mitchell ve D. Finkelhor, (2006), “Online Victimization of Youth: Five Years Later.”, <http://www.unh.edu/ccrc/pdf/CV138.pdf>, 01.10.2011
- YAMAN, E., Y. Eroğlu ve A. Peker (2011), *Başa ıkma Stratejileriyle Okul Zorbalığı ve Siber Zorbalık*, Kaknüs Yayıncılık, İstanbul.
- YBARRA, Michele L. (2004), “Linkages between Depressive Symptomatology and Internet Harassment among Young Regular Internet Users”, *Cyberpsychology & Behavior*, Vol.7, s.247-257.
- YBARRA, Michele L. ve Kimberly J. Mitchell (2007), “Prevalence and Frequency of Internet Harassment Instigation: Implications for Adolescent Health”, *Journal Of Adolescent Health*, Vol.41, s.189-195.
- YBARRA, L. Michele ve Kimberly J. Mitchell (2004a), “Online Aggressor/Targets, Aggressors, and Targets: A Comparison of Associated Youth Characteristics”, *Journal Of Child Psychology And Psychiatry*, Vol.45, s.1308-1316.

- YBARRA, L.Michele ve Kimberly J. Mitchell (2004b), “Youth engage in online harassment: Associations with caregiver-child relationships, internet use, and personal characteristics”, *Journal Of Adolescence*, Vol.27, s.319-336.
- YBARRA, M.L., K. J. Mitchell, D. Finkelhor ve J. Wolak, (2007), “Internet Prevention Messages Targeting the Right Online Behaviors”, *Archives Of Pediatrics & Adolescent Medicine*, Vol.161, s.138-145.
- YBARRA, M.L., K.J.Mitchell, J. Wolak ve D. Finkelhor (2006), “Examining Characteristics and Associated Distress Related to Internet Harassment: Findings From the Second Youth Internet Safety Survey”, *Pediatrics*, Vol.118, s.1169-1177.
- YBARRA, Michele ve Marie Diener-West (2008), “How protective against child and adolescent aggressive behavior is a violence-free media diet?”, <http://is4k.com/presentations/how-protective-against-child-and-adolescent-aggressive-behavior-is-a-violence-free-media-diet/>, 01.12.2010
- YBARRA, M. L., M. Diener-West ve P. J. Leaf (2007), “Examining the Overlap in Internet Harassment and School Bullying: Implications for School Intervention”, *Journal Of Adolescent Health*, Vol.41, s.42-50.

EKLER

EK A:

YAYIN ALT KOMİSYONU TOPLANTI TUTANAĞI

Toplantı No :39
Toplantı Tarihi :01/11/2010

Yayın Alt Komisyonumuz 01/11/2010 tarihinde Yrd.Doç.Dr.Mustafa KOÇ başkanlığında toplanmış ve aşağıdaki kararları almıştır.

1-) Yüksek Lisans öğrencisi Yüksel EROĞLU'nun 25.10.2010 tarihli yazısı incelendi.
Yapılan görüşmeler sonunda; ilgili yazı ekindeki anket formu Birim Yayın Komisyonu tarafından incelenmiş ve uygulanmasında herhangi bir sakınca olmadığına karar verilmiştir.

Yrd.Doç.Dr.Mustafa KOÇ
Başkan

Doç.Dr.Engin YILMAZ
Üye

Yrd.Doç.Dr.Mustafa ALTUN
Üye

ÖZGEÇMİŞ

Yüksel EROĞLU, 1985 yılında Salihli’de doğmuştur. İlk ve ortaöğretimini Manisa’da tamamlamıştır. Sakarya Üniversitesi Hendek Eğitim Fakültesi Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik bölümünden 2008 yılında mezun olmuştur. 2008 yılında Kanada Eğitim Uygulama Okulu ve İş Eğitim Merkezi’nde rehber öğretmen olarak göreve başlamıştır. Aynı senede Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitimde Psikolojik Hizmetler Anabilim Dalı’nda yüksek lisans öğrenimine başlamıştır. İyi düzeyde İngilizce bilmektedir.